

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:
MARKÓ BÉLA
(1989. december – 2005.)
GÁLFALVI GYÖRGY
(2005. december – 2007.)

Főszerkesztő:	KOVÁCS ANDRÁS FERENC (vers)
Szerkesztők:	DEMÉNY PÉTER (esszé) LÁNG ZSOLT (kritika) SZABÓ RÓBERT CSABA (honlap) VIDA GÁBOR (próza)
Tördelőszerkesztő:	MOLNÁR ROZÁLIA
Korrektor:	SZÓCS KATALIN
Tipográfia:	BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT IRSAI ZSOLT

TARTALOM

TAMÁS TÍMEA:

Vakondvilág (Részletek egy versciklusból) ■ 5

GIAMBATTISTA BASILE:

Pentameron. A mesék meséje, avagy a kicsik mulattatása
(Király Kinga Júlia fordítása) ■ 12

DIMÉNY ÁRPÁD:

erzsinéném; a kazánház; lépcsőházajtó; apám hatodik levele;
véletlenül (Versek) ■ 23

MAGYARY ÁGNES:

Érzékeny mértan (Regényrészlet) ■ 27

VÁRI CSABA:

(puszta kézzel); (végleges); (fogyaték); (szabadulás); (kifordítva);
(pár beszéd) (Versek) ■ 37

KISS TIBOR NOÉ:

Aludnod kellene (Regényrészlet) ■ 41

SIMONFY JÓZSEF:

reggel óta; dalnok; csúcson; sose lesz már; asztalnál;
rajz befejezve (Versek) ■ 49

HORVÁTH PÉTER:

Kedves Isten (Regényrészlet) ■ 54

BENŐ ATTILA:

Egy század arcai (Részletek egy hosszabb költeményből) ■ 68

DOKUMENTUM

Beszélgetés Kós Károlyról Benkő Samuval (Lejegyezte: Szász László) ■ 76

SÉTATÉR

KOVÁCS BEA:

félsz, főnév. ige? ■ 91

FÓRUM

„Mi így mondjuk” (Tizennégykezes Borbély Szilárd *Nincstelenek* című regényéről) ■ 97

KÖNYVHUZAM

LÁNG ZSOLT:

Kritika ma? (Boka László: *Egyszólamú kánon? Tanulmányok és kritikák*; Zsigmond Andrea: *Mi kritika még? Színek és ének*) ■ 107

TALÁLT VERS

KARINTHY FRIGYES:

Méné tekel... ■ 110

WWW.LATO.RO

archívum / szerzők / hírek / Látó Színpad – képek / linkek / szemle / Látó-repertórium

Tamás Tímea

VAKONDVILÁG

(Részletek egy versciklusból)

ÁTJÁRÓK

a menekvés útjai
nem alagutak
ezt mondta nekem
1 bölcs vakond
öreg fénytelen
szőrért valami
furcsa takarta
látni lehetett
még egy vakondnak is

átjárót találni
nem lehet
csak ha eladod
a lelkedet
de mit tegyen [az]
ki hiába kínálja
a vakond lelkének
nincsen ára
ócska leporolhatatlan
darab
s rajta a
bölcsesség bevonatát
csak szem nélkül
látni

a vakond az
árok szélén ült
és az átjárókat leste

de mivel sosem látott
lassan eljött az este
s a csillagporos éjszakában
kabócák dalán merengve
érezte ahogy végre felfelé
s nem lefelé mozdul
a teste

ÁTJÁRÓ 2

világokat teremteni lehet
mesélte egykor a bölcs vakond
halandó kis világok lesznek
de kényelmesek használhatók lakhatók

én sok világot teremtettem
sóhajtott s mancsával szőrét vakarta
volt közöttük fényes barna
sötét és mocskos
hisz oly változó a kedvünk
használtam is valamennyit
de átjárót
azt nem tudtam fabrikálni
ha át akartam menni
az egyikből ki kellett szállni
és valamennyit időzni senkiföldjén
azok az elviselhetetlen pillanatok
mindegyik – 1 örökkévalóság

ma már tudom
az átjáró a lélekkel rokon
mondta a bölcs vakond
miközben bőrét vakargatta
bár a keresésnek ma nincs
divatja
nem érnek rá

mindenki csak talál
az átjáró pedig
bujkál
tudja
nála fontosabb nincsen
a mesén túl a kincsen innen
tanyázik talán
csak egyszer megtalálnám
nem beszélnek itt a senkiföldjén
két világ között
veled kölyök

A JÁRATFÚRÁS IDEJE

korszakos dolgokat
kellene alkotni
közhelyek
csupa k
kornak kell közhely
ezeket hallgattam
miközben fúrtam a járatot

vajh korszakos-e e járat gondoltam
mert közhelyesnek nagyon az
ha felszínre jövök
mindig ki akarnak pusztítani
meg akarnak ölni
nem nézik hasznomat
csak a külsínt
hogyan elcsúfítom a gyepet
a simára nyírt
fura kerteket

igazuk lehet?

az én időm az alagútban telik el
az alagúttal
ki kell fúrnom a járatot
szorgalom nélkül nem lehet
a vakondtársadalom fűzi össze
a föld alatti életet
amire aztán
majd épül a világ

és ha ásunk amíg ásunk
beszűkül a világunk
előre sose látunk
hátunk mögött is beomlanak
a falak
s ami marad
az elfecsérelt idő

igaz lenne?

magnak nem lenne jó
a föld nélkülünk
s ha majd felnövünk
látni fognak

mert a járatfúrás ideje
zaja melódiája
bele van szöve
fonva festve
a füvek árnyékába
a fák őrizte avar
puhaságába
a víztükrön billegő
szitakötő szárnyának
csillogásába

csak nem láthatod
nem adtak hozzá
neked szemet

s az emlékezet
mint régi
porlepte pókháló
lassan széthasad alattad

de
a járatfúrás ideje örök

VAKONDBÚCSÚ

sokadik

kókadtkukoricásban tanyázik
és siránkozik a vakond
„földhözragadt álmoként állok
a sarakon a sarkokon
nem adhatnál valami mást
egy jobb földet egy jobb hazát
egyetlen bolond de igaz
kis pátoszmentes éjszakát
és helyet hol sarjad a fű
s másnap sem kókad le soha
[s a kéki vasútállomásnál
kivirágzik a bodzafa]”

az az igazság – hiányzol
hogymi az igazság – nem tudom
kihúzott sorokba zárlak
ott állsz mint akit várnak
tinta alatt
ceruzanyom mélyén
mindennek a legalján
s az élén

még vág az emléked
annyi mindentszétapróztam vele

magam
időm
terem
ha van nekem

személyes
személyes
személyes
okos emberek mondták
így aztán nem is sajnálom
kacat
egy részét alagutakba gyömöszöltem
más része Szibériában maradt

mindenhol jártam nélküled
lefoszlott rólam minden borzalom
minden amibe csomagoltál
réges-rég hamu az avaron

csak az a baj
a vész
a kín
talán a bánat

hogy még vagy valahol
ahol látlak

A SOR VÉGE

állj be szépen a sorba
nem te vagy a legelső
a legjobb a legszebb
a legokosabb
emlékként nem az vagy

emlékként a legutolsó vagy
ott ácsorogsz és azon tűnődsz
milyen hosszú ez a sor

de ezt a titkot meg nem fejtheted
nincs hozzá forrás kulcs
nincs semmi

csak egy haloványan pislákoló
mécsezláng
[ki tudja tán lidércfény az
a mocsaras gégényi határban]
tudod mint az érzés
amiből egykor máglyát raktál
[nem tudtam miért]
és engem égettél el rajta

Giambattista Basile

PENTAMERON

A MESÉK MESÉJE, AVAGY A KICSIK MULATTATÁSA

Negyedik nap második meséje

A két fivér

Marcuccio és Parmieri édestestvérek,¹ egyikük hajlott a bűnre, dúskált a pénzben, a másik pedig erényes volt és nagyon szegény. Temérdek viszontagságot követően a gazdag kiteszi a szűrét a szegénynek, akiből báró lesz, az elszegényedett fivérre pedig bitófa vár, de mikor fény derül ártatlanságára, Marcuccio magához veszi, és a vagyonát is megfelezi vele.

A hercegi pár igencsak elégedett volt Mineco Aniello történetével, s ezerszer is áldották az egereket, amiért a derék ember segítségére sietve visszaszerezték a kakaskövet, a kuruzslók bűnhődésének pedig szintúgy örültek, amiért nyakukat szegték egyetlen csettintésre, midőn túl nagyra taksálták önnön lendületüket. De mert Franciska már felkészült a beszélyre, megvárta, míg a csend pántjával mindenki elretheszte szájának kapuját, majd imigyen szólt: „Nincs más támasza az embernek, midőn Fortuna megbokrosodik, csak az Erény. Őt tartják a nyomorúság ellenmérgeinek, a romlás gyámfájának, a kínlódás révjének, mely kihúz a sárból, kimenekít a viharból, megóv a bajoktól, segít a szükségben, keserűség idején ösztökél, továbbá megfutamítja a Halált, miként az alábbi mesében, mely kikíváncozik nyelvem hegyéről, hallani fogjátok magatok is.”

Élt egyszer egy édesapa, kinek volt két fia, név szerint Marcuccio meg Parmieri, s mikor ütött az óra, hogy a Természet számláját kiegyenlítse, életének noteszét pedig összetépje, ágyához szólította őket, majd a következőket mondta nekik:

– Áldott, jó fiaim! Az Idő poroszlói, immár kevés van hátra, és rám törrik éveimnek ajtaját, hogy elvegyék tőlem, noha királyságunk törvénykezésében nincsen kimondva, életemnek minden vagyonát, és leperkáltassák velem a tartozást, mellyel a földnek adósa vagyok.² De mert szeretlek tite-

ket, miként a saját cseresznyéimet, úgy illik, hogy szép emléket hagyjak hátra, ti pedig, jó tanácsaimat betartva, jó széllel hajózzatok a veszélyek sodrásában, mígnem biztonságban elértek a kikötőt. Figyeljete hát ide! Tudom, semmiségnek tűnhet, amit most mondok, viszont olyan gazdagságot hagyok rátok, ami sose kerül tolvajok kezére, olyan házat, mely túléli a földindulást, továbbá olyan birtokot, amin egyetlen pondró se üthet tanyát. Először és mindenekfelett: örökkön örökké féljétek az Eget, mert odafönről származik minden, s aki nem az Ég útját járja, bizony, odakozmálja a máját rendesen. Másodszor: soha ne engedjete a renyhéségnek, s ne éljete disznók módjára, hisz' attól még, hogy valaki a lovakat pocskon-diázza, nem lesz istállófiú. Dolgozni kell körmötök szakadtáig, mert aki kettő helyett dolgozik, biztos jól lakik. Harmadszor: takarékoskodjatok minden garassal, mert aki spórol, meggazdagodik. A jólétnek minden kis fitying a része, a legnagyobb vagyon is fityingekből rakódik össze, s aki félretesz, az talál. Akinek pedig van hozzávalója, jó kis szaftot matyukál. Inkább gyűjtögesz tehát, mintsem zabálj! De ami ennél is fontosabb: ne herdálj! Mert jó, ha van egy cimbora vagy rokon a háznál, de nyomorult a ház, ahol csak ennyi van. Akit felvet a pénze, bármit fabrikálhat, s messze hajó-zhat, ha feltámad a szél. De jaj annak, kinek nincsen petákja, mert az más-nak lesz a szalmabábjá, vagy ami még rosszabb, folyton megbotozzák, mint egy szamarat. Ennek okáért, drága jó barátom, okosan költekezz, bevétel szerint. A seggeddel csak arra, ami befér alája, s földből is csak annyit, ami-nek szaga orrodig elér. Kis konyhával ugyanis hamarabb építész palotát. Ne-gyedszer: ne locsogj sokat, mert bár a nyelvnek nincsen csontja, nyelved-től fogva török nyakadat! Ha békében akarsz élni, hallgass és figyelj! Láttál, amit láttál, de keveset egyél, s fél annyit beszélj. A posztóba lehelt pára el-eddig senki kárára nem volt, s ritkábban is hibázik, aki nem beszél. Ötöd-ször: elégedjete meg a kevéssel! Cukrozott mandulánál jobb a bab, az egyik hamar elfogy, a másik sokáig kitart. A kis élvezeteket keresd, mert a nagy fájdalmasabb. Hogyha nem telik húsrá, hát idd a levét! A nejeddel bújj ágyba, ha másnak nem kellenél. Úgy toldozd-foldozd, ahogy bírod: szopo-gasd a csontot, ha drágállod a karajt. Hatodszor: azzal kezdj, aki sokkalta jobb tenálad, s fizess meg az árát, bármit is kér. Mondd meg, kivel cim-borálsz, én pedig megmondom, ki vagy. Keresd csak a sánta társaságát, év végére te is bicegni fogsz. Mert aki kutyával alszik, bolhákkal kel. Minden motyódat hagyd a svihákra, vigye csak, ha vinni akarja, mert a rossz kom-pánia juttatja bitófára az ártatlanokat. Hetedszer: előbb gondolkodj, s csak utána lépj. Ne csukd be az istállókaput, mikor az ökröd elszabadult. Ha te-

le a palackod, zárd le azonnal, ám a kapkodás fölösleges, midőn a palack üres. Előbb rágj, s csak utána nyeljél, mert a fudri macska vak kölyköket fial. Lassan járj tehát, s meglásd, hosszú lesz a nap. Nyolcadszor: tartsd magad távol a perpatvaroktól, ne akadj fenn minden kavicson, mert aki túl sok karót ugrik átal, egyik minden bizonnyal az ülepébe jut. Tudd, hogy a megvadult ló sokkalta több rúgást kap, mint amennyit ad. Továbbá kés által vész, ki fél a karmolástól, s a korsó is addig jár a kútra, amíg, a bitófát pedig épp a mamlaszoknak találták ki. Kilencedszer: ne sütkérezz a kevélységben, mert a fehér abrosz még nem elég az ebédhez, alázatos légy, s igazítsd a helyzethez magadat! Rendes ház nem a füstjével hivalkodik. Miként a jó alkimista, ki hamuban tartja párlatát, hogy a füstjét ne lássa a világ, a jóra való ember is járjon földig hajolva, fennkölt gondolatait dugja a hamuba, különben gőgjének füstje fogja kinyúvasztani. Tizedszer: mások gondját sose vedd magadra, mert aki lépre megy, ganyéban ragad, s az uborka árát csak ostoba ember srófolja fel.³ Tizenegyszer: az udvar emberével ne keveredj! Járj ki gyakrabban a tengerre, feszítsd ki a hálót, pecázz, de az Udvarral ne cimborálj, mert udvaronc szerelme, miként a teli flaska, csak reggel van hasznodra, estére biz' megpimpósodik. Mást úgyse kapsz tőlük, csak szép szavakat és záptojást, mert az Udvarban minden igyekezet a semmibe vész, terveid meghíúsulnak, reményeid köddé válnak, s nem marad más, csak a szüntelen futkosás, éberen alvás, sötétben szarás, továbbá megkeseredett ingyencfalatok. Tizenkedszer: az elszegényedett gazdagot megszire kerüld! De tartsd magad távol a felkapaszkodott szegénytől, a kishitű koldustól, az elcsábult szolgától, az ostoba királytól, a korrupt bírától, féltékeny asszonytól, az örök halogatótól, a poroszlók kuncsaftjától, a ször-telen csimasztól,⁴ szakállas asszonytól, nyugalmas folyótól, füstölgő kéménytől, rakoncátlan kölyöktől és irigy emberektől. Végül pedig védj jól az eszedbe, hogy a tudás hatalom, s még a vadont is túléled, ha van sütnivalód, ha nincsen lik a bölcsességfogadon, és megérlelted a zöldfüledet. Jaj, ezer más dolgot szerettem volna mondani nektek, de a Halál itt zihál a közelemben, és elszívja előlem a levegőt – ezeket mondotta, s már csak annyi ereje maradt, hogy megáldja fiait, majd vitorláit lebocsátva behajózott a kikötőbe, hol a világ minden kinszenvedése elcsitul.

Apjának halála után Marcuccio, aki szívének közepébe véste a megboldogult minden szavát, kijárta az iskolát, elvégzett pár akadémiát, ékesszólásban süvegét koronára cserélte,⁵ s olyan magasröptű dolgokról értekezett, hogy kisvártatva ő lett a legtanultabb ember a városban. De mert a szegénység az erény kullancsa, s Minerva olaja lepergeti Fortuna borát,⁶ a nyomo-

rult ember is folyton éhezett, s egyre csak azt kántálta, hogy *Ó, éhes szív, nyers akarat,*⁷ a legtöbbször pedig szövegeket kapargatott tányér helyett, éhesen bámulta az üres serpenyőket, vartyogva bújta a bírói ítéleteket, míg végül a *Digesta* úgy megfeküdte gyomrát, hogy hosszú hónapokon át böjtölhetett.⁸

Parmiero viszont csak fickándozott egész idő alatt, egyre ment minden, ahogy esett, úgy suppent, s bár az életét főként szerencsejátékkal meg tivornyával múlatta, továbbá a jellemét sem pallérozta semmivel, rendesen kinőtt az isten markából, ráadásul – hogy, hogy nem – csak úgy dúskált a szalmában, amivel megtömhette matracát. Marcucciót ez alaposan felbosszantotta, s egyre csak magát korholta, hogy az apjának szavát fogadva, lám, mégis rossz útra tévelyedett, lévén Donatus grammatikája egy tört fityinget se hozott a konyhára,⁹ miként a *Bőszégszarú* meg Bartolo tudománya is haszontalannak bizonyult,¹⁰ Parmiero pedig továbbra is a dobókockák csontját sikatolva a legdrágább húsokat zabálta,¹¹ vagyis tunya, ám a dajdajozásban igencsak jártas markával tömte meg a begyét.

Végül, mikor a szükség bögölycsípése immár elviselhetetlenül viszkelt, felkereste a testvérét, és azzal állt elő, hogy bár a szerencséjének köszönhetően akár a fehér tyúk is tojhatta volna,¹² attól még mindketten egyazon likból jöttek világra, amire pedig illene emlékeznie.

Parmiero azonban, akinél a gazdagság tolulása szorulást okozott, így felelt:

– Ugyan már! Te akartad apánk tanácsát követni, iskolát iskolára járni, miként te voltál az is, ki minden csínyért és civakodásért lesüvöltötted a fejem! Menj hát, és harapdáld a híres könyveket, engem pedig hagyj a nyavalyába, mert egy csipetnyi só nem adok neked. Én is nehezen keresem meg azt a keveset, ami fölött rendelkezek. Fiatal vagy, helyén az eszed, tehát a mondást is biztosan ismered, miszerint a nyomorúságáról mindenki maga tehet, hisz mindenki magáért, s isten mindenkiért. Ha elkerült az érmék királya, játszd ki a kelyhedet!¹³ Éhes vagy? Nyald meg a talpad! Szomjas vagy? Szopikáld az ujjadat!

Emilyen, s még ennél is cifrább szavakkal illette bátyját, majd hátat fordított neki.

Midőn Marcuccio látta, hogy a testvére úgy beszél vele, mint a kiveret kutyával, annyira nekibúsult, hogy testének földjétől a kétségbeesés salétromsavával akarta elválasztani lelkének aranyát,¹⁴ majd egy magasságos hegy felé vette az irányt, mely a föld kémjeként az eget mustrálta, vajha nem történik-e valami odafenn, mi több, akárha a többi hegy Török Szultánja

lett volna, felhőturbánját az egekbe fúrta, hogy a homlokára tüzze a holdnak sarlóját.

A hegy tövébe érve aztán rá is tért egy keskeny ösvényre, belekapaszkodott minden szirtbe, átugrotta a meredélyeket, s minekutána felért a csúcsra, ahol egy szakadék tátongott alatta félelmetesen, szemeinek csapját megnyitotta, jajveszékelt, rinyált, kisvártatva pedig úgy döntött, hogy leveti magát. Hanem ekkor egy zöld ruhás leány termett előtte, kinek aranyhaját babérfüzér díszítette, és megragadta a karját, majd így szólt:

– Mi a fenét művelsz, jóember? Csak nem hagyod, hogy eluralkodjanak rajtad a rossz gondolatok! S még te nevezed magad tanult embernek, ki tengernyi olajat és álmodt elpocsékol, hogy kikupálja magát? Te lennél az, ki hírnevét tengerre bocsájtva, akárha zsíros gálya volna, most meghátarál, csak mert egy ideje ösztövére vizeken rostokol? Eltűnnél a legjobb pillanatban, mikor bevethetnéd minden fegyvered, miket a tudás tüzeiben edzettél, hogy sem szükség, sem pedig szerencse ne kezdessen veled? Hát azt nem tanultad meg, hogy az erény a szegénység mérgének legjobb ellenszere? A legjobb dohány, mely kifüstöli az irigység hurutját? A leghathatósabb recept, mely az Idő minden nyavalyáját kikezeli? Nem tudtad, hogy az erény iránytűje igazít útba, ha feltámadnak az ínség szelei? Hogy egy viharálló fáklya, mely a szomorúság homályából kivezet? Egy hatalmas boltzat, mely elhárítja a nehézség földrengéseit? Térj vissza, nyomorult! Térj vissza önmagadba, s ne fordíts háttal annak, ki a veszélyek közepette lelket önt beléd, erőt ad bajok idején, a kételyeidet pedig türelemre váltja! Tudd meg hát, hogy nem véletlenül s főként nem magadtól jöttél föl e nehezen megmászható hegyre, hisz épp az általad szidott Erény vette elejét fattyú terveidnek, melyek elhomályosították látásodat.¹⁵ Ébredj hát, úzd el a kételyt, válts gondolatot, hogy magad is meggyőződhes róla, mennyire igaz értékű és hasznos az Erény! Nesze, fogd ezt a papírzacskót, por van benne, és menj el Nagy Mező királyságba, ahol az uralkodó leánya már a *Confitemini* mormolja,¹⁶ lévén egyetlen orvos sem tudja betegségének okát, te pedig keverd e port friss tojásba, itasd meg vele, s meglásd, olyan kilakoltatási parancsot kap a nyavalyája, mely, akárha kvártélyos katona volna, az életét szipolyozza szüntelenül, neked meg akkora jutalom üti a markodat, hogy egy csapásra megszabadulsz a nyomorúságtól, és ezután már sose szorulsz mások alamizsnájára, vagyis a hozzád hasonlóknak kijáró bőségben élsz.

Erre Marcuccio, lévén az első fuvallatról mindjárt megismerte, a lábai elé vetette magát, és sűrűn kérte a bocsánatát, amiért ekkora galibát készült elkövetni ellene, mondván:

– Szemeimről immár leránthatom a fátylat, hogy felismerjem igaz lényedet, hisz valóban te vagy az Erény, kit sokan emlegetnek, ámde sokkalta kevesebben követnek. Te vagy hát, ki az elmét a magasba röpíti, vakmerővé teszi a szellemet, a józan ész megélesíti, a tisztességes munkát keblére öleli, és szárnyakat ad, hogy ez ember beröpülje a firmamentumot. Felismerlek és meg is követlek, amiért elherdáltam volna fegyvereidet, és megesküszöm rá, hogy mostantól fogva még a májusi mennydörgés se árt hat nekem, olyan jól használom majd ellenmérgeidet.

S azzal előbbre küszött, hogy a lábát megsókolja, ám az Erény elködött, akárha ott se lett volna, Marcucciót pedig olyan boldogság járta át, mint a nagybeteg, ki a heveny roham elmúltával egy korty hideg vízzel veheti be végre a pirulát.

Aztán leviharzott a hegyről, s Nagy Mező felé vette az irányt, ahol a király elé kérette magát, és közölte vele, hogy a királylányt akarja meggyógyítani. Erre a király hatalmas cécóval bekísérte a lánya szobájába, ahol a nyomorult teremtes egy lyukas ágyon hevert, hogy bár a szükség távozzon belőle rendesen, lévén olyan csenevész és ráncos volt az istenadta, hogy a bőrét minden kis csontja átfúrta, a szeme pedig úgy eltűnt a szemgödredében, hogy a pupilláját még Galilei távcsöve se találta volna meg,¹⁷ az orra vékony volt, hogy beöntőslagnak is beillett volna, arca horpadt, mintha maga a Sorrentói Halál lett volna,¹⁸ alsó ajka lebiggyedt, hogy az ember tokának gondolta, a melle satnya volt, karjai pedig olyan ösztövérek, mint egy újszülött bárány sípcsontjai, egyszóval olyan girnyáknak festett, hogy az irgalom kupicája a részvétnek mondott áldomást.

A lány rémisztő állapota láttán Marcuccio sírva fakadt, s hiába töprenkedett, arra a gondolatfutamra, miszerint az emberi természet az idő pusztításának, a test változásának, továbbá a lét nyavalyájának egyaránt kiszolgáltatott, nem kapott kielégítő magyarázatot.

De erőt vett magán, kért egy friss tojást, majd miután felmelegíttette, elkeverte benne a port, és erőnek erejével a lányba tukmálta, végül pedig betakargatta négy vastag pokróccal is.

Hanem az Éj még partot se ért, nemhogy sátrat vert volna, mikor a beteg magához hívatta az udvarhölgyeit, s arra kérte őket, hogy cseréljék ki az átizzadt ágyneműjét, majd mikor lecsutakolták, és száraz ruhába bújtatták, enni is kért, aminek mindnyájan felettébb örültek, lévén betegségének hét esztendejében egyetlen-egyszer sem hallottak tőle ilyet. Ettől fogva reménykedni kezdtek, s adtak neki egy kevéske húslevest, ő pedig, ahogy erősödött napról napra, úgy nőtt az étvágya is, egy hét múlva pedig teljesen fel-

épült, úgyhogy a betegágyat el lehetett felejteni. Hálája jeléül a király akkora felhajtást csinált Marcuccio tiszteletére, akárha az orvoslás istene volna, majd bárói rangra emelte, amely titulussal zsíros kis földdarab járt, s miután első tanácsosának is kinevezte, hozzáadta az ország leggazdagabb asszonyát.

Parmiero viszont, lévén a játékból szerzett peták úgy áll odébb, ahogy jönni szokott, s a játékos szerencséje is akkorát pottyán, amilyen magasra jutott, teljesen legatyásodott ez idő alatt, ennek okáért koldusszegényen, továbbá nekikeseredve eldöntötte, hogy a nyakába veszi a világot, azzal ámítgatva magát, hogy a helycserével majd csak visszaszegődik a szerencséje, ha pedig mégse, akkor az élet lajstromában szépen megüríti a helyét. Így hát elindult, s addig-addig caplatott, csoszogott, hogy hat hónap múlva elérkezett Nagy Mező országába, de ekkor már jártányi ereje se maradt. S amikor látta, hogy ebben a világban meghalni sincs helye, annyira kétségbeesett, hogy a városfalakon kívül keresett egy öreg kalyibát, majd a selyem cipőfűzőit összebogozta, az így kapott zsineget meghurkolta, átdobta egy gerendán, ő pedig felcsimpaszkodott egy kőkupacra, amit korábban ő maga hordott a gerenda alá, s onnan szépen elrugaszkodott. De mert a sors is úgy akarta, a gerenda korhadt volt és szúrágta, így hát eltörött a súlya alatt, ő pedig túlélte az akasztást, csak az oldalát verte úgy a kőkupacba, hogy napokig kínozza a fájdalom.

Ám amint a gerenda kettéhasadt, egy halom nyaklánc, gyöngysor és gyűrű potyogott a földre, amelyek a szű vájataiban voltak elrejtve, s hullott még egyebek között egy pénzzel teli kordovánszütyő.

Erre Parmierót, aki az akasztottak lendületével a nyomorúság árkat helyből átugrotta, s ha korábban a csüggedés tartotta a nyakánál fogva, most a vidámság tenyerében lubickolt, olyan boldogság járta át, hogy már-már a föld felett lebegett, a szerencse ajándékát pedig tüstént felmarkolta, s már futott is az első tavernába, hogy a szuszát felhizlalja, ami, meg kell adni, igencsak elvékonyodott.

Történt azonban, hogy két nappal korábban holmi banditák ugyanaból a tavernából lopták el a motyót, ahová Parmiero is betért, s ugyancsak ők rejtették el a gerendában, hogy majd szépen elcseréljék és eladogassák imitt-amott. Így esett, hogy mikor Parmiero végre teletömte hasát, a bőrszütyőt pedig előhúzta, a fogadós mindjárt ráismert a motyóra, s hívta is azonnal a poroszlókat, akik ugyancsak a kuncsaftjai voltak, azok pedig megragadták az emberünk üstökét, és jókora uszály kíséretében vitték is a bíróhoz, aki szépen megmotozta, a hóbelevancot elkobozta, s minthogy vétkes-

nek találta, arra ítélte, hogy a háromágú póznán eljátszadózva a szélmalom lapátjait utánozza lábaival.¹⁹

Mikor a nyomorult hírül vette, hogy ugyancsak szorult helyzetbe került, s hogy a cipőfűzők vigíliáját a kötél ünnepe, a korhadt gerenda főpróbáját egy új bitófa prömierje követi, egyre csak toporzékolt, verdesett, és közben azt süvöltötte, hogy ő biza ártatlan, istenuccse, úgymint megfellebbezi a bíró ítéletét. S miközben ott sápítózott meg rikoltozott a bitófához menet, hogy az igazságnak híre-hamva, hogy a szegények szava fityfenét se ér, hogy az ítéletet a bűgőcsiga pörgése szabja, s mivel nem vesztegette meg a bírót, az írnok pofáját nem tömte teli, a kancellárnak nem pöccintett semmit, továbbá az ügyvéd zsebébe se ejtett pénzesszütyőt, most mehet órákat venni az Nagy Özvegyhez, hogy csipkét verjen a lábaival,²⁰ nos, miközben ezt rikoltozta, belebotlott a fivérébe, aki történetesen nemcsak első tanácsos volt, hanem a Szentszék egyik bírója is, az meg a menetet mindjárt feltartóztatta, hogy meghallgassa a gondolatmenetét.

Erre Parmiero rendre elmesélte neki a viszontagságait, mire Marcuccio a következőket mondta neki:

– Csitt, te, csitt, te! Hát nem ismerted ki a szerencséd természetét? Ha az előző láncodnak három arasz volt a hossza, meglesz az most három láb is, vagy talán sokkalta több! Menj csak, ne lógasd az orrod, mert édes né-néd neked a bitófa, hisz ahol mások megürítik az életüket, te megpakolod a szatyrodát!

Parmiero, aki a mellére szívtá, hogy a bolondját járatják vele, így válaszolt:

– Mikor kegyelmedhez szoltam, igazságot reméltem, nem pedig tréfálkozást. Tudja meg kegyelmed, hogy bár e vétket a nyakamba varrták, tiszta a kezem. Tisztességes ember vagyok, kérem, s noha a toprongyos külsőm bizonyára mást sugall, mindenki betéve tudja, hogy nem ruha teszi a királyt. De mert nem hallgattam atyámra, Marchionnére, miképpen semmibe vettem Marcuccio bátyámnak intelmeit is, elég nagy slamasztikába kerültem, s hamarosan elénekelhetek egy madrigált a hóhér lábainál.

Marcuccio vére, midőn apja nevét meg a sajátját meghallotta, megpezdült hirtelen, s ahogy Parmierót bámulta, beléhasított a felismerés, hogy bizony a fivére az, végül pedig ott találta magát a szégyen és szeretet között, lévén egyik oldalról a hús és könnyörület szorongatta, a másiktól a becsület meg az igazságosság. Igen, égette a szégyen, hogy egy akasztanivaló ember épp az ő testvére, miképpen az is égette, hogy a vére ilyen nyomorult véget ér, húsa, akárha kampó lett volna, egyre csak cibálta, hogy a dolgot megoldja valamiképp, a becsülete viszont azt sugalmazta, hogy egy tolvaj-

jal ne járassa le magát a király előtt, igazságérzete a vád oldalára parancsolta, ám a könyörület folyton kibúvót keresett a fivére számára, egyszóval: nem volt egyszerű a dolog.

Míg az agya ide-oda járt, mint az inga, és a kobakját kettéosztotta, egyszer csak feltűnik a bíró futára, olyan lóhalálában, hogy a nyelve a melléig lóg.

– Álljon meg a menet! – ordítja messziről. – Várjanak meg, kérem! A kivégzés elmarad!

– Miért? Mi történt? – kérdezte erre a tanácsos.

A futár meg így válaszolt:

– Hihetetlen dolog történt, kérem, ennek az ifjúnak a legnagyobb szerencséjére, mert két zsvány, midőn előkotorta volna egy kalyiba korhadt gerendájából a lopott aranyat, aminek időközben nyoma veszett, ki-ki arra gondolván, hogy a másik keze van a dologban, öltre mentek, és halálra sebeztek egymást a nagy csihupuhiban. Mikor a bíró kiért a helyszínre, mindketten bevallották tettüket, ezért e nyomorult ifjút a bíró úr felmentette, engem pedig ide küldött, hogy megállítsam az akasztást, és szabadon engedjem ezt a szerencsétlen flótást, lévén minden pontban ártatlannak találtatott.

A fentiek hallatán Parmiero magasabb lett egy arasszal, holott az imént még a kezét se merte volna kinyújtani, Marcuccio pedig, látván, hogy a fivére becsülete makulátlan, felfedte magát:

– Drága testvérem, ha a tivornya és játék útján haladva megtapasztalad a pusztulást, legalább akkora lendülettel kövesd most az erényt, s meglásd, nagyobb kellemben lesz részed, mint eleddig bármikor. Gyere csak velem! Egy percig se tétovázz! Gyere, elviszlek az otthonomba, ahol együtt majszoljuk el az általad oly nagyon gyűlölt erénynek gyümölcseit, hisz én már el is felejtettem, mennyire goromba voltál hozzám, s továbbra is ugyanúgy szeretlek, mint azelőtt.

Avval megölelte, hazavitte, tetőtől talpig átöltöztette, és a bizonyítékokat felsorakoztatva megtanította neki, hogy minden dolog hamis fuvallat: *boldogsághoz csak az erény vezet.*

Fordította KIRÁLY KINGA JÚLIA

JEGYZETEK

¹ Marcuccio a Marco becézett, kicsinyített változata, Parmieri pedig a szentföldi zarándokok tulajdonnevesült alakja, akik a pálmaágról (*palma*) kapták nevü-

ket, ez volt ugyanis a jelvényük, a katolikus ikonográfiában azonban a vértanúság és üdvözülés szimbóluma is.

² Mivel a Nápolyi Királyság törvénykezésében nincs ilyen paragrafus, valószínűsíthető, hogy Basile a *Codex Iustinianus-ra* hivatkozik, melyben az V. könyv 12. paragrafusa kimondottan a magánjoggal foglalkozik.

³ Basile itt két dologra is utal: egyrészt az uborkát mint terméket nem becsülték sokra, másrészt viszont létezett egy bizonyos hatósági, maximalizált ár, az ún. *assisa*, amellyel megszabták egyes termékek értékét. Jelen esetben, értelemszerűen, nem ér annyit a dolog, hogy az ember beleavatkozzon.

⁴ A szövegben szereplő *shanu* szó szerinti fordítása 'siheder'-t jelent, ám a korabeli szövegeket vizsgálva, valamiféle interszexuális figurát sejtet: „Így hívták, csimasznak, ezeket a népeket. A férfiaknak szőrtelen volt az arca, a nőknek pedig meddő a méhe, s mindenek tetejébe olyan kevélyek voltak, hogy a márkit meglátogatni derogált nekik.” (Giovan Battista Pino [1982]: *Ragionamento sopra de l'asino*. Roma, Salerno Editrice, p. 66.)

⁵ Az eredetiben *accepe-cappiello*, a latin *accipe pelum pro corona* nápolyi változata, egy gunyoros felkiáltás, amit, Emmanuele Rocco nagyszótára szerint, az ékesszólás-versenyeken a győztes mondott a vesztesnek. Előző koronát kapott, utóbbi vette a kalapját, és távozott.

⁶ Minerva az olaj és az olajmécses istennője is volt, utóbbit a tudósok használták éjjelente, hogy folytassák a munkát, s innen a mondás is: „Több olajat használtak, mint bort.”

⁷ Valószínűleg egy korabeli ének kezdő sora torzult szólásmondássá, amely a szegények mizériájára vonatkozott.

⁸ Az eredetiben egy szójáték utal az emésztési problémára, a *Corpus Iustinianus* egyik részét, a *Digestát* ugyanis *Indigestának* nevezi át Basile.

⁹ Utalás Aelius Donatus nyelvtankönyvére, amelyet akkoriban használtak az iskolákban. Ld. még a *Második nap hetedik meséjét*, *A galambot*.

¹⁰ *Cornucopia linguae latinae*, azaz *A latin nyelv bőségsszarúja* volt a címe Niccolò Perotti latin grammatikájának, ami 1489-ben jelent meg Velencében, s Basile korában is igen divatosnak számított; Bartolus de Sassoferatóra (1314–1357) már az *Első nap hetedik meséjében*, *A kereskedőben* is utal Basile, akinek jogi értekezései századokon át használatban voltak.

¹¹ Ti. a dobókockák csontból készültek.

¹² Utalás Juvenalis XIII. satírájának 141–142. sorára – „Qui tu gallinas filius albae, / Nos viles pulli nati infelicibus ovis?” –, amit Basile korában közmondásként idéztek. A fehér tyúk legalább olyan ritkaságnak számított, mint a fehér elefánt, idősebb Plinius szerint pedig, amikor Livia hozzáment Augustushoz, egy

sas fehér tyúkot és babérágat hullajtott az ölébe, amit a gazdagság és termékenység ómenjeként értelmeztek.

¹³ Utalás a tarot Kis Arkánumának két csoportjára: az érmék vagy dénárok az anyagi létet szimbolizálják, a kelyhek vagy serlegek pedig a spirituális síkra vonatkoznak.

¹⁴ Alkímiai utalás, mely Basile korában már lecsengőben volt, s helyét az ásványtan vette át.

¹⁵ A középkori exemplák gyakori főszereplője az Erény. Ez az allegorikus figura jelenik meg Basilénál is, aki Tassóhoz hasonlóan a hegyet jelöli ki lakhelyül: „Uram, nem nimfák, virágok, szirének / között, kies forrás partján üdülve / találhatunk, hanem csak az erények / fárasztó, meredek ormán az üdvre. / Nem jut ide, ki hőt, fagyot nem érzett, / s a gyönyör csapdáit ki nem kerülte.” (Torquato Tasso [1995]: *A megszabadított Jeruzsálem*. Budapest, Orpheusz Kiadó. Ford. Hárs Ernp. XVII. ének 61. 390.)

¹⁶ A katolikus liturgiában ún. *apologiákat* vagy *confessiók*at mondtak szentmise előtt. Eleinte ezek csak rögtönzött imák voltak, s így a szövegük mindig változott. A 117. zsoltár első verssora a 12. században rögzült – „Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in saeculum misericordia ejus” vagyis „Valljátok meg a bűneiteket az Úrnak, mert ő jó, mert az irgalmassága örökkévaló”, amire a válasz „Confiteor” azaz „Megvallom” – itt az utolsó kenet előtti gyónásra utal.

¹⁷ Habár Galilei távcsöve egészen friss felfedezésnek számított, hiszen 1609-ben mutatta be Velencében, az irodalmi szövegekben máris utalnak rá.

¹⁸ A *Morte di Sorrento* egy karneváli rítus, illetve egy *atellana*, amit a Karnevál utolsó éjszakáján adtak elő. Az egyik hatalmas papírból és fából készített bábut, amely egy suhancot ábrázolt, s aminek hasát mindenféle hússal, „disznóságokkal” rakták tele, elindították az egyik térről, kifelé vezetve a városból. Ez volt a Karnevál megszemélyesítője. Ezzel egyidejűleg egy banyát ábrázoló bábut, amit tőkehallal, zöltségekkel pakoltak tele, s aki a Nagyböjtöt képviselte, elindították a Borgo negyedből; a két bábusnak éjfélkor kellett találkoznia egyazon kapunál. Mielőtt azonban a Karnevál a kapuhoz ért volna, ott várakozott egy hatalmas csontváz, a Sorrentói Halál, aki a kaszájával megölte a Karnevált. Ekkor a nép kiáltozni kezdett, szétmarcangolta a Karnevált, a Nagyböjt pedig diadalmasan bevonult. (Gaetano Canzano [1883]: 'A Morte 'e Surriento. In: Luigi Molinari del Chiaro (szerk.) *Giambattista Basile: Archivio di letteratura popolare e dialettale*. I. 68.)

¹⁹ Vagyis az akasztófán.

²⁰ Az akasztófa újabb metaforája annak analógiájára, hogy az akasztottak ugyanolyan gyorsan kalimpálnak, amilyen gyorsan a varrónők vagy csipkeverők ujja jár.

ERZSINÉNÉM

haza akartak-e vagy haza kellett jönniük erről soha nem meséltek azt tudtuk hogy erzsinéném a háborúban született miközben bombáztak istvánnagyapám szerint a martinok és a sturmovikok a rádió mondta krokodil gross hangjukat meg lehetett szokni de volt amit nem irénnagyanyám megszokta az új szent jános kórház ágyát a diós árok utcában ahol '44 decemberében szült nagyapám a légitámadásokban leomlott és kiégett házak látványát naponta miközben a szüléset felé lopakodott az úton keresztbe szakadt fákon át a kiégett kidőlt oszlopokat ahogy összegubancolódott villanydrót-kezekkel markolásznak a semmibe megszokta az utcák ideges hangulatát a kószáló éhező lovakat a margit körúton végigdübörgő harci kocsikat a 7.5 cm-es a 4 cm-es és a 8.8 cm-es ágyúkat azt hogy egyik éppen az új szent jános kórházra mered ahol erzsinéném született december 25-én megszokták hogy mindenre bombáznak és a bombázás helyén szajréznak szökemarcásák is onnan ami kezük ügyébe akadt fegyvert is szereztek később odahaza anyám látta eldugva a hiúban ha ők nem viszik az oroszok marad aztán megszokták a hatheti pinceéletet a dávájt a kiégett állomásokat a dermesztő hideget hazáig az üres vagonban a párhónapos néném sírását akit pelenkának használt szaros lepedőkbe csavartak hogy ne fagyjon meg paptercsiéket akik ugyancsak karon fekvő babával jöttek haza a rég nem látott imecsfalvi állomást amely még négy-öt kilométer gyalogút otthontól csak azt nem amikor paptercsi az állig bebugyolált gyermekét nagyanyám kezébe adta fogja míg leszállnak ő pedig erszikét nagyapának a csendet nem szokta meg a pólya alól és a fagyos áttörhetetlen hideget a gyermek üveges szemében

A KAZÁNHÁZ

az utcánk olyan volt mint egy lábnyom
vízként gyűlt benne a renyhe romlottság
az istentelenségre is restek mondta D.
tanító a szemközti tömbházból aki gyűlölt
mindenkit még azelőtt hogy fiát elvesztette
egy autóbalesetben velünk iskolája diákjaival
különösen szigorúan bánt a tér ahol vajszerű
Ladája parkolt volt a focipályánk a tanító és
a bolond patikus csatárokat megszégyenítő
gyorsasággal vetették rá magukat labdánkra
ahányszor bepattant a kis kertjükbe ahol csak
fű nőtt virág alig

a patikus mint egy természetes lágy húsú nő
mégis fürgén szaladt hullámszott hasa melle
kandi vízfejű fiacskája malacként visított az
ablakban és ez félelmetessé tette sokszor alig
találtunk menedéket a garázssort kerülgettük
majd a lakatra fellépve toltuk fel magunkat
előbb a garázs onnan a kazánház alacsonyabb
szintjére majd feljebb rebtentünk mint madarak
légtáncoltunk a szurokkal leöntött tetőn a világ
jól állt nekünk fentről madarak fészkének tűnt
anyám virágoskertje

a kazánházért mindenki haragudott apám is
anyám is a kazánházas J. is a latorhaverom ő
hívott így de majdnem megfulladt félrenyelt
amikor először mutatkoztam be neki hogy
négyéves partiképes fiatalember nőtlen a
kazánháztető senkinek nem tetszett a tanító
még a patikus sem kergetett tovább ha látta
hogy fent vagyunk a csurig telt felhők alatt
a hőség sem üldözött csak egy röpke isten
járt a nyomunkban akkor viszont el- vagy
lemaradt amikor a karácsonygyerek kabátja

vadul csapkodott azt hittem szárnya van és
kisimult apró hűvös homloka feje alatt rózsá-
nyílt nőtt hízott

LÉPCSŐHÁZAJTÓ

sokszor nem tudjuk miért csak jön a könny
a szemünkből akkor este anyám is sírt s én
tudtam hogy miért az a mocskos disznó így
szidta polgárernőt berúgta a lépcsőházajtót
amit apád javított meg mert zárva volt a tél
a hideg miatt berúgta s vihogva mászott be
a részeg feleségével *bolydult fény vagyok*
anyám csapzott haján a szomszédok mind
puhányok különösképpen a férfiak de ha ő
apád itthon lett volna akkor biztos hogy így
csak felgyúltak a villanyok a lépcsőházban
fejek jelentek meg az emeleti korlátok fölött
aztán húzódtak be *anyám nyakán fodrozódó*
hűvösség vagyok ölbe kapott és kirentott ki
törte be kiáltott a sötétbe a részeges disznó
polgárernő ott állt diadalmason a kapcsoló
előtt ha nem tetszik betöröm a felső ablakot
is csak rajta *anyám levegőtől cserbenhagyott*
hangja vagyok a drótos üveget ököllel zúzta
be visszahúzott karjából vér ömlött a betonra
anyám súlyos ölelésbe vont engem védett az

ajtóra záporozó ütések rúgások hangjától mely
mégis besuhant közénk elvérzek te bűdös kurva
a lakás huzatos pályaudvarrá vált álltunk mint
vonatszélben anyám a húsvágóval én mellette
ha betöröd istenemre mondom a koponyádban
áll meg *anyám félárnyékba veszteglő suhintása*
vagyok aztán a ragyogó síneken befutott apám

APÁM HATODIK LEVELE

brassaimargitkám

valami szerelmes trilla az kellene ide amitől
kicsinyke múltunk tartományában röppályára
állnak a dolgok amitől a kimondhatatlan fény
ideköltözik együtt kering délben esőn át ami
édessé tesz anyát visszahoz apát s szívet mint
öreg fát bádoggal befoltozza bár ez az egész
ami történt veled együtt mintha a csontokban
keresne menedéket ahonnan nem mossa ki az
érzéketlen dagály nem tetszik a rejtekből nem
kimoccanás arcomon a fény fecskéi cikáznak
a nyár egyelőre csak ígéret az éjszakában epe
és méz séta de nincs lépés jambikus világ egy
zenétlen lendület csak az a trilla kellene társát
hívó hang és legyen a dallama diménymargit

VÉLETLENÜL

egyszer véletlenül elküldesz egy üzenetet egy gyorsabb
kattintás egy elvétett betű aztán valaki visszaír öröm vagy
és Márait idéz meg hogy a szamoszi bornak különös
klasszikus az íze Leccet említi az is félig-meddig
Görögország hattyút is látott úszni talán éppen Zeusz
indult Lédához a szárnyain kúszó vízcseppekkel
párolgott a szerelem ezt már egy teaházban mondja
ahol a pincér vizet hoz a kávéhoz Sienáról mesél
a legszebb olasz város amit eddig látott csillag
alakban sorjáznak dombjai és a hegyek akkorák
mint lenniük kell később már azzal hív fel hogy
fáradt hajósként fekszik Dodona homokjában
Nerudától lop istennőnek szólít akinek édes bimbóiból
mézízú gyönyörűség fakad neki a haldoklónak onnan
már egy lépés és a szelídített állat szeme dicsér térdre
hull te pedig korántsem véletlenül gyors mozdulattal
megoldod nadrágját és azt mondod hadd lássam

Magyary Ágnes

ÉRZÉKENY MÉRTAN

RÉSZLET A RÖVIDZÁRLAT AZ ALVILÁGBAN
C. REGÉNYBŐL

Anyu egy nap múlva már otthon volt, így nagyanyám elmehetett. Mi meg nyugodtan elkezdhattuk a készülődést. Először is elővettük a nagy utazók képeskönyvét, hogy megkeressük Brugge-t. Háromszor is végignéztük, de minden jel szerint a nagy utazókat hidegen hagyta Brugge. Vackor javasolta, hogy nézzük meg a földgömbön, persze ott sem találtuk, de így legalább világos lett, hogy Brugge nem egy kontinens vagy ilyesmi. Ez, persze még nem tudtuk, hogy jó vagy rossz hír. Apám elutazott, mert el kellett intéznie néhány dolgot, de hagyott egy levelet, amiben megparancsolta anyunak, hogy sürgősen pakoljon össze, és hagyja abba a hülyeségeit. Anyu ettől a levéltől rögtön ágynak esett.

– Fel kellene hívni a nagyit – rebegte.

– Ne! Majd én mindent megcsinálok – mondtam.

Anyu ettől egy kicsit megijedt, de azért annyira nem, hogy felkeljen. Azzal érvelt, hogy gyerek vagyok, meg hogy ki fogok felejteni egy csomó dolgot, meg nem jól fogok bepakolni, amitől apám majd dührohamot kap. De mivel semmi kedve sem volt elszakadni a bajaitól, végül beleegyezett.

– Hol van Brugge? – kérdeztem.

Anyám nem válaszolt, mert aludnia kellett a gyógyszerei miatt.

Mivel nem tudtam, hol van ez a Brugge, például nem tudtam, hogy milyen ruhát kell pakolni. Vackor szerint Brugge az Isszik-kul partján van, így nagyon hideg telek és enyhe nyarak várnak ránk. Pöttöm szerint ez marhaság, szerinte Brugge a trópusokon van, fürdőruhát, napszemüveget és felfújható gumilabdát vigyünk. Góliát szerint Brugge nem létezik, és apám igazából sehova sem akar költözni, csak így bosszant minket, aztán miután az egész házat összepakoltuk, hazajön és megkérdezi: Mi ez a felfordulás? Góliát persze csak azért mondta, amit mondott, mert nem akart utazni.

Én sem akartam, de a helyzet az volt, hogy pakolni azért kellett, mert nem akartuk, hogy nagyanyám visszajöjjön, és ezt a mackók is belátták: annál már egy világ körüli utazás is jobb. Körbejártuk a házat, hogy felmérjük: mi szükséges és mi nem. Még a kertbe is kimentünk, és benéztünk a fé-

szerbe. Úgy ítéltük meg, hogy bár a diófát jó lenne bepakolni, de a trópusokon mégsem érezném jól magát, a sufniből meg csak a sufni lenne jó valamire, de az meg nem fér be a bőröndbe.

Ezek után a felmérést Pöttöm javaslatára a kamrában folytattuk. A kamrában rém érdekes dolgokra leltünk. Például egy barackbefőltre. Anyu sosem tett el semmit. De örömmel fedeztük fel a ritka kincset, és azonnal megettük. Aztán találtunk még egy kartondobozt, amelyben régi *Film*, *Színház*, *Muzsika* példányok voltak. Úgy gondoltam, ezt mindenképpen magunkkal visszük, mert nagyon érdekesek voltak, és tudtam, hogy apám járatta őket még fiatalkorában. Mindenképpen szükség volt rájuk, mert senki sem élhet emlékek nélkül, még apám sem. A kamrában ott voltak még a sílécek és -bakancsok. Én utáltam síelni, mivel apám módszeresen oktatott, ami abból állt, hogy már októberben elkezdte az edzésemet a téli szezonzonra. A térd- és bokaízületeinket készítettk fel jól végiggondolt tornagyakorlatokkal. Minden héten háromszor félóra edzés. Borzalom volt. Szóval a sílécekre – úgy döntöttem – nem lesz szükségünk és kidobtam őket a kukába a bakancsokkal együtt. A kamra után jött az én szobám, ott volt a legkönnyebb dolgom: magától értetődően bepakoltam az összes játékomat, az összes meséskönyvemet, minden ruhámat, mert elvileg nem lehet tudni, hogy mire lehet majd számítani, óvatosságból még a rég kinőtt nadrágjaimat is betettem, bevallom, nem tudom, miért, de akkor jó ötletnek tűnt.

Az én szobám után átmentem anyuhoz. Ő éppen aludt, ezért nyugodtan be tudtam rámolni az összes gyógyszerét egy nagy bőröndbe. Aztán gondolkodtam, hogy mire lehet még szükség. Úgy véltem, hogy a piros takaróra, amit mindig imádtam, mivel mindig anyuszaga volt, és olyan puhán melege adó. A ruháihoz nem nyúltam, mert azt már tízévesen is tudtam, hogy a nők ruhatárához nyúlni, hozzászólni, lefitymálni, semmibe venni vagy túlértékelni végzetes hiba. Így csak egy régi, sárga kötött vállkendőt pakoltam be, amellyel néha betakargatott, ha elaludtam a kertben a fonott karosszékekben. A karosszéket is természetesen magunkkal kellett vinnünk. Még egy mályvaszínű pulóverről gondoltam, hogy mindenképpen ott a helye velünk, bárhol is legyen az a Brugge. A pulóvernek az volt a története, hogy nagyanyám egy elgyengült érzelmi pillanatában mindhármunknak varrt egy ilyen. Persze, rémes lett mindegyik. Mindegyiknek legalább tíz centivel hosszabb lett az ujjja, a nyaka – amely az eredeti tervek szerint garbónak indult – meghatározatlan formájúra sikeredett. Azonkívül hátul rövidebb volt, elől viszont kötényszerűen lelógott. Borzalmasan

nézett ki, de én imádtam. Apám persze gyűlölte, de örök vágyam volt, hogy egyszer mindhárman ebben fogunk sétálni. Ezért létszükséglet volt, hogy a három mályvaszínű pulóvernek is velünk kellett jönnie.

Apám dolgozószobájába tilos volt belépnem. Ez hatalmas dilemmát okozott. Nem érdekelt apám dolgozószobája, mert már úgyis mindent tudtam róla. Még akkor átkutattam mindenét, amikor először megtiltotta, hogy oda belépjek. Tudtam, hogy hamarosan elutazik, és alighogy kihúzta a lábát, és ahogy anyu az ágyba zuhant az altatói hatása alatt, bevonultunk a mackóimmal, és az egész szobát átkutattam: könyvről könyvre, fiókról fiókra, minden egyes papírlapot alaposan megforgattam. Egyszer mindent tudtam apám feltételezett titkairól, maximum még túl kicsi voltam, hogy túlzott jelentőséget tulajdonítsak a dolgoknak. Igazából nem is a titkait akartam megtudni, hanem életemben először le akartam győzni. Ez nagyjából, úgy éreztem, sikerült. Amikor hazajött, semmit sem vett észre az egészből. Ez volt a legjobb. Szóval hiába volt tilos oda belépnem, jól tudtam, hogy az egész szobában semmiféle igazán értékes dolog nincs, leszámítva nagyapám bélyegalbumát, a dédapám csibukját és apám sakkkészletét. Ezeket be is pakoltam. Ezenkívül még a triciklimet tartottam érdemlegesnek a bepakolásra, amelyet már egyre kevésbé használtam, de mégis ragaszkodtam hozzá; illetve a kedvenc tányéromat a bögrémmel; anyu szakácskönyvét, amelyet ugyan egy évben csak egyszer vett elő, Karácsonykor, amikor is elkészítette a kedvenc sütemet, a diós-csokis kekszet. Mivel a síleceket kidobtam, a horgászbotokat betettem, mert hátha jó lesz valamire. Nagyjából ezzel be is fejeztem a feladat elvégzését.

Bevittem anyámnak egy pohár tejet, és mondtam neki, hogy semmiért se aggódjon, mert minden a legnagyobb rendben van.

– Semmi nincs rendben, kisfiam – mondta –, apád megőrült, és ez csak egyre rosszabb lesz – és be is vett azonnal vagy három pirulát.

Alapvetően nem értettem, hogy miért kell elköltöznünk, hiszen imádtam ott lakni az arab negyed kellős közepén, jobban mondva a diáknegyedben. Már önmagában olyan volt, mintha külföldön élnénk, és semmit sem kellett hozzá utazni. A diákok állandóan cserélődtek, tehát őket sem lehetett megunni.

Apám másnap felhívott telefonon, hogy ő repülővel előreutazik, mert elintézte néhány dolgot, és megvette nekünk a vonatjegyeket, mondván: „nekünk az is jó lesz”. Anyám erre körbetelefonálta az összes orvos ismerősét, hogy megtudja, hátha be tudják ajánlani bármilyen specialistához, mert végül is neki mindegy, csak orvos legyen. Persze, senki sem tudott rajta se-

gíteni, és ez a legmélyebben érintette. A legrosszabbat vizionálta, miszerint apám már megint egy rozszant tengerparti halászfaluba akar költöztetni minket, ahol se orvos, se civilizáció.

Nincs nagyobb illetlenség, mint az életről, a halálról vagy az időről fecsegni egy regényben. Főleg úgy, hogy egyik sem valóságos, hanem csupa kitaláció, amely annyira bevált, hogy azóta mindenki ebből él illetve ír, bár, ha alapul vesszük, hogy nem valóságos dolgokról van szó, hatalmas szélhámossággal állunk szemben, körülbelül akkora szélhámossággal, mint a szülői érzések. Korunk kitalálta azt a baromságot, hogy a szülőknek szeretni kell a gyerekeiket, és ezzel kényszerpályára állított egy csomó embert, akik egész egyszerűen képtelenek erre az érzésre, de mégis úgy kell tenniük, mintha teljesen odalennének a gyerekeikért, mindent megtennének értük, miközben legszívesebben feldarabolnák egy baltával, csak hogy erről nem illik beszélni. Ily módon teljes képmutatásra kényszerítjük az egész társadalmat, és ehhez képest az idő, az élet és a halál problematikája sokkal ildomosabb regénytémákká válnak, mint az apaság, az anyaság, mivel sokkal kevesebbet kell hazudni velük kapcsolatban.

Szülő és gyerek kapcsolata mindig is problematikus, mert az egész olyan, mint egy elrontott párkapcsolat; a szülő sosem azt kapja vissza, amit adott, vagy más esetekben a gyerek sosem azt kapja, amit megérdemel vagy szeretne. Ez így persze hülyeségnek tűnik, de aki egy kicsit is jobban ismerte apámat, az tudhatja, hogy nem az. De nem akarom mindenért őt hibáztatni, mert nyilvánvalóan igazságtalan lenne, bár néha annyira jó igazságtalannak lenni. És végül is, ha vele nem kellett volna megküzdennem, nem is az volnék, aki vagyok.

Idősebben már jobban megértettem apámat, és beláttam, hogy neki sem volt könnyű a saját szüleivel szemben. De gyerekként csak azt láttam benne, hogy gyűlöl engem és a mackóimat. Nem értettem, hogy miért. Góliátot még négyévesen kaptam ajándékba távoli rokonainktól. Apám már azt is helytelenítette, mert szerinte az ilyesfajta játékok ostobaságok, amelyek nem helyes irányban viszik a gyerek fejlődését. Én aztán éjjel-nappal csak Góliáttal voltam, vele aludtam, vele ettem, vele játszottam. Akkor kaptam nagyanyámtól Pöttömöt. Apám ezen persze már teljesen kiakadt, és üvöltött.

– A végén még buzi lesz ebből a gyerekből – támadt rá anyámra, mivel a sajátjával nem mert frontálisan szembemenni.

– Nyugi, drágám – intette higgadtságra anyám –, tökéletesen rád hasonlít.

Ettől a hírtől apám mérhetetlenül mérges lett, és azonnal elutazott. Két hét múlva jött vissza. Szó nélkül anyám elé állt:

– Bebizonyítom, hogy ez nem igaz.

Anyu megvonta a vállát. Apám meg a tettek mezejére lépett.

Este a vacsoránál megjelentem a három mackóm társaságában. Mert apám távollétében kihasználtam az időt, és addig könyörögtem anyunak, amíg a helyi áruház játékszer osztályáról megvette nekem Vackort, így teljesse téve a kompániát. Szóval behoztam a vacsorához mind a hármukat, gondosan felültettem őket egy székre, ahová már ki volt készítve egy kistányér három kis villával, mert a mackóknak is enni kellett. Apám semmit sem szólt, de vacsora után nagyon megvert. Én sem hagytam magam. Másnap szintén négyesben vonultunk be, és hasonlóan az előző estéhez, Vackor, Pöttöm és Góliát is egy asztalhoz ült velünk. Evés után apám ismét megvert. Ez így ment napokon keresztül, de nem törtem meg. Egyszer aztán annyit mondott apám anyámnak.

– Ez a gyerek még nálad is hülyébb – és többet nem beszélünk a macskóimról.

Egy fiúnak sosem azért bonyolult a kapcsolata az apjával, mert mindketten az anyáért küzdenek. Ez az én apámnál – biztosan tudom – szóba sem jött. Őt ez a legkevésbé sem érdekelte, neki csak egy volt fontos: a saját hatalma. Akkor persze még nem értettem, hogy ő a világon a leggyávább ember, és minden tette arra irányul, hogy ezt leplezze, mert minden-nél jobban retteg attól, ha erre mások is rájönnek. Anyám persze ezt tudta. Én pedig csak gyerek voltam. Azonban ez akkoriban hatalmas előny volt, csak nem voltam tudatában.

Apám nélkül egy kicsit szétestek a dolgok a költözés és a pakolás körül, főleg úgy, hogy mindent titokban kellett csinálni. Apám menet közben kitalálta, hogy titok az elutazásunk, és főleg nagyanyámnak nem szabad megtudnia. Alighogy ezt kérte tőlünk telefonon, anyu máris tárcsázta nagyanyám számát.

– Gertrúd? – mert nagyanyámat így hívták, mint a *Bánk bán*ból a gonosz királynőt, akit szegény Bánk bánnak likvidálnia kellett az utolsó felvonásban, mert már nem bírta cérnával. – Hogy vagy?

Anyám sose szokta felhívni nagyanyámat, és főleg sosem kérdezte meg tőle, hogy van. Ezt a nagyanyám is tudta. Anyám úgy vélte, ennyi elég is, és még mielőtt nagyanyám bármit is mondhatott volna, letette a telefont.

– Ha idejön – mondta nekem –, bárhogyan is nyomja a csengőt, nem engedjük be.

Eljött, és legalább félórán keresztül csengetett. Mi meg bent kuksoltunk a házban. De ő nem adta fel, hanem korát meghazudtolva bemászott a kerítésen, és a bejárat ajtót kezdte el döngötni. Akkor eléggé meg voltam ijedve, mert éreztem, sok mindent meg lehet tenni az életben, de saját nagyanyánkat nem beengedni, azt már nem. Persze, anyunak könnyű volt, elvégre neki senkije sem volt az a nő, de nekem vér a véremből, szóval az úgy csak az én fejemre hull vissza. Anyám persze mindent könnyen vett, mert, ha nagyon elfajultak a dolgok, egyszerűen bevette az altatóit, vagy kitalált valami bonyolult betegséget, amelynek a nevét senki sem tudta kiejteni, és részéről meg voltak oldva a problémák.

Sokszor éreztem úgy, anyám egy másik világból jött, és csak véletlenül keveredett ide közénk. Valójában tündér volt, ezért nem bírta elviselni a mi százalmas millióinkat, és emiatt kellett a gyógyszerek mámorába menekülnie. Néha viszont mintegy a maga szórakoztatására mégiscsak hajlandó volt részt vállalni a mi esendő emberi életünkben, de mint egy gonosz manó, ahelyett, hogy segített volna, még kuszábbá tett mindent. Ilyenkor ijesztőbb volt még apámnál is.

Anyám nem könyörült, mint minden égi lény, benne is volt egy kérlelhetetlen kegyetlenség. Nem érdekelte nagyanyám, és nem nyitott neki ajtót. Én végül kiszöktem a WC-ablakon, mert nem bírtam tovább.

– Elmentek, igaz? – kérdezte.

Bólintottam. Fáradtan ült le a lépcsőre. Sajnáltam. Igazából nem volt senkije, csak mi, és az azért nem sok, bárhonnan is nézzük. Öregnek és magányosnak láttam, de magamat is annak éreztem. Akkor ott a kertben megcsapott a halál szele. Mert nem könnyű azzal szembenézni, hogy meg fogunk halni.

– Olyan ez az egész, mint a Lamermoori Lucia utolsó felvonása – mondta nagyanyám, akít, úgy tűnt, szintén megcsapott az elmúlás gondolata.

– Mindig is utáltam azt a felvonást – tette hozzá.

A kertünk olyan volt, mint mi. Minden növény és fa úgy nőtt, ahogy akart, semmi sem ott volt, ahol lennie kellett, és senki, de senki soha semmiféle rendet nem tett köztük. Ebben persze volt valami jó, mert tavasszal minden buján zöldellt, a szabadság teljes boldogságában, viszont akkor ősszel inkább szomorúnak és elhagyottnak tündek a fák és a bokrok.

– Apád igazán csinálhatott volna valamit ebben a kertben – jegyezte meg nagyanyám.

Rágyújtott, pedig azt hittem, már leszokott. Elkezdett apám gyerekkoráról mesélni, hogy én mennyire hasonlítok rá. Nem mertem tiltakozni, és

az egészet betudtam a megrázkódtatásnak. Aztán elmondta, ahogy apám egyszer kirándulni ment az osztályával. Iszonyú izgalomba jött az egész család, pedig csak a város környékére mentek, de mindenki pakolt valamit a hátizsákjába, sőt, a szomszédból is átjött néhány asszony, hogy ők is felügyeljék a folyamatot. Apám ettől dühös lett, mert már akkor sem bírta, ha irányítják. Így dülva-fúlva ment el. Ezután a hölgykoszorú rögtön römizni kezdett. Közben este lett. Apám egyszer csak megjelent.

– Na, milyen volt? – kérdezte nagyanyám.

– Nem tudom – válaszolta apám –, mert eljöttem.

Kiderült, hogy akkor már mindenki őt kereste, mert ő egyszer csak se szó, se beszéd, lelépett, mert megunta a kirándulást. Hatalmas botrány lett belőle, de apám csak megvonta a vállát, nem rázta meg az ügy komolyabban.

Nem tudom, miért mondta el nekem ezt a történetet nagyanyám. De nem mertem kérdezni tőle semmit. Annnyira megviselte a szökésünk híre, hogy egymás után gyújtott rá, sőt engem is megkínált. Mondtam, hogy még csak tízéves vagyok, de rám szólt, hogy ne nyavalyogjak már mindenért. Nagyon hideg őszi este volt, látszott a leheletünk, nagyon fáztam, a cigaretta marta a torkomat, de nem mertem ellenkezni, mert vannak pillanatok, amikor nem jó kihátrálni az idő körmondatából. Valami vigasztalót szerettem volna mondani, de semmi sem jutott eszembe, így csak megjegyeztem, hogy mintha sisteregne ez az őszi este. Így búcsúztunk el egymástól, aztán szépen kimászott a kerítésen, és elment.

Úgy mentünk ki az állomásra anyuval, mintha éppen megszöknénk valaki elől. Anyám, alighogy felszálltunk, megmutatta, hol vannak a papírajaink, és bevette a gyógyszereit. Azt kérte, csak akkor ébresszem fel, ha világvége van.

A határon mindenképpen fel akarták ébresztetni, mert – ahogy mondták – szabályellenes a határon bódult állapotban átmenni, ha nem ébred fel, kénytelennek lesznek leszállítani minket. Úgy voltam vele, hogy azzal csak mi járunk jól, szóval megvontam a vállam. Kérdezték, hogy hova megyünk, mondtam, hogy egy városba, amely az Isszik-kul partján fekszik, vagy talán a Karam-kumba, de lehet, hogy a trópusokra, illetve az is valószínű, hogy ezek a helyek mind a trópusokon találhatók Ázsiában, amely a Széchényi tér mellett fekszik egy kis utcában. Nem kérdeztek többet. Aztán végül mégsem szállítottak le minket.

Az utazás rémes volt, mivel anyuval semmit sem lehetett kezdeni, sőt, egy idő után már abban is elbizonytalanodtam, hogy jó irányba tartunk-e. Bár apám végül is mindent egész jól megszervezett, mivel mindenhol vár-

tak minket, így mindig sikeresen a jó vonatra szálltunk át, és nagyjából a csomagjainkat sem nagyon vesztettük el, ami kész csoda volt, tekintve a körülményeket, elvégre én még csak tízéves voltam. De én minden percet az utolsóként éltem meg, mivel anyám olyan állapotban volt. Emiatt aztán körülbelül Bécsig bírtam, ahol kidobtam az összes bogycsomagot az ablakon. Nem tudom, miért tettem, de nagyon megijesztett, amikor arról kezdett el kérdegetni, hogy akkor most már végképpen eldöntöttem, hogy az orvosi egyetemre megyek, meg tudja-e az apám, hogy mi most nem fogunk vele a tengeren nyaralni, hanem helyette inkább gombászni fogunk a hegyekben. A gombáktól végképp kiakadtam, és nem volt jobb ötletem, mint a dobálás. Anyu München magasságában tért annyira magához, hogy felfogta: semmije sincs. Rengeteg magyarázatom volt arra, hogy mi történt, de anyu követelte, hogy állítsam meg a vonatot. Mondtam, hogy nem lehet, mert tiltják a nemzetközi szabályok. Erre ő, hogy szarik a szabályokra, állítsam meg, vagy kiugrik. Meg akarta húzni a vészféket. Aztán csak sírt. Nem volt jó, de legalább magánál volt. Kölnben le akart szállni, hogy bevásároljon a patikákban. Alig tudtam lebeszélni. Mondtam, hogy nincs pénzünk, és különben is hamarosan megérkezünk, és akkor majd apám intézkedik. Ettől egy kicsit megnyugodott. Mindig élvezte, ha ugráltathatja apámat.

A dolgok mindig akkor nyerek el jelentőségüket, amikor már elmúlnak. Én sem sokat gondolkodtam addig arról a helyről, ahol életem első éveit töltöttem, és ahol a szüleim állítása szerint születtem, de ahogy eljöttünk, szinte állandóan a fejemben volt. Például ott van a Szamos, ami a világ legpiszkosabb és legbüdösebb folyója a világon, de én mégis úgy emlékeztem vissza rá, mintha legalábbis az Amazonas lett volna, pedig ahányszor a Malom-árok környékén sétáltunk anyuval, mindig befogtam az orromat, olyan orrfacsaró volt a bűz. A víz többnyire sekély volt, és beazonosíthatatlan dolgok heverték a folyó medrében, partján és mindenütt. Szóval a Szamos nem egy nagy szám, de életem első folyója, és ez mégiscsak valami. Brugge-ben – gondoltam – még ilyen sem lesz, és ebben nagyjából igazam is lett, csak aztán láttam a Dunát, és az teljesen átértékelte a folyókról alkotott elképzeléseimet. Némi vigaszt a madridi Manzanares jelentett, amely szintén folyó néven fut, de legfeljebb egy csenevész pataknak menne el még a Szamos mellett is. És az már csak az élet iróniája, hogy ott mégis abba ugrálnak az öngyilkosok, én pedig még életemben nem hallottam olyanról, hogy bárki a Szamosba ölte volna magát. Ebből is látszik, hogy az emberek nem egyszerűen közelítenek sem az élet, sem a halál kérdéséhez.

Nem tudnék elképzelni olyan várost, ahol nincs folyó, tó, tenger vagy legalább egy patak, bár nyilván van ilyen, de az akkor is abszurd, ezért, ha olyan helyen járunk, ahol ezek nincsenek, feltétlenül el kell képzelnünk egyet, mert víz nélkül nincs értelme az életnek. Szóval, akármilyen bűdös is legyen a Malom-árok, én mégis szerettem, és szerintem azért nem ölte bele magát senki, mert önérzetük még az öngyilkosoknak is van, akik meghalni akarnak, nem a szennybe elsüllyedni, ami nagy különbség, hiszen ha nem így volna, nem akarnának végezni magukkal.

Az iskolában nem volt sok barátom, mert már akkor sem igazán érdekelték az emberek, és otthon sem kaptam túl sok inspirációt a barátkozásra. Viszont a történetek nagyon érdekelték. Mindig is Burebista és Decebal voltak a kedvenceim, mert a világon nincs még egy ilyen hülye neve senkinek, mint nekik. Ők nagyon jó barátok voltak, és az volt a missziójuk, hogy még a magyarok előtt rendet tegyenek Erdélyben. Ez nagyjából sikerült is nekik, bár jogos a kérdés, hogy ha nem voltak ott magyarok, miért kellett rendet tenni, de ez is valami olyasmi, hogy miért akar valaki egy patakban öngyilkos lenni, szóval sehova sem vezet, ha ezt boncolgatjuk. Mindig azt hittem róluk, hogy nem voltak valós személyek, mert úgy sokkal jobb lett volna, de sajnos jóval később megtudtam, hogy valódiak voltak, de az én Burebistám és Decebalom akkor is a képzelet szüleményei. Az én Burebistám egy szőke hajú, kék szemű, aki szabadidejében Goethét olvas, és minden vágya, hogy egyszer elutazhasson Firenzébe, mert imádja az itáliai reneszánszt. Decebalt ezzel szemben inkább a sportok érdeklik, főleg a küzdősportok, ezek közül néhányat megpróbál a csataterén is alkalmazni a rómaiak ellen, de legszívesebben otthon üldögél a kanapéján, sört iszogatva és a sportcsatornán a focit bámulva.

Egy városról vagy egy népről legjobban a szobrai árulkodnak. Többet elárulnak, mint a könyvek, a kitalált hősök vagy bármi más. A mi városunkban rengeteg szobor volt. Anyu utálta őket, bármit kérdeztem tőle ezzel kapcsolatban, semmiféle elfogadható választ nem adott. Az abszolút favorit Baba Novac volt. Először is a neve: Baba. Olyan gyengéd érzéseket ébreszt az emberben az a szó, hogy baba. Baba Novac a Bethlen-bástya előtt vigyázta a város nyugalma. Amikor még gyerek voltam, akkor valóban csend és nyugalom volt a környéken. Pár éve visszamentem megnézni, hogy mi van az öreggel, és hát eléggé kitoltak vele, mivel először minden átalakult körülötte, még szerencse, hogy a várfal és a Bethlen-bástya a régi, és olyan forgalom dübörög arrafelé, hogy kész csoda, ha még nem esett le a talapzatról. Baba Novac amúgy egy szimpatikus középkori gyl-

kos volt, aki tökélyre fejlesztette a karóba húzatást és mások bőrből való kifordítását. Megérdemelten állt ott a szobra, intő példaként mindenki számára. Szerintem neki egyáltalán nem voltak szuicid gondolatai, mivel őt amolyan pragmatikus embernek képzelem el: mindig tudta, mi a helyes, és meg is cselekedte azt. Olyan lehetett, mint második Szelim vagy apám. Bár második Szelim nem jó példa, mivel őt igazból nem sok minden érdekelte a borozáson és a háremen kívül, és a legkevésbé sem nevezhető pragmatikusnak. Burebista ezzel szemben inkább hajlamosabb volt az ábrándozásra, őt csak a körülmények és az utókor kényszerítették bele egy olyan szerepbe, amihez neki semmi kedve sem volt. Ezek az emberek is hozzátartoztak a városhoz meg az életünkhöz. Szerettem őket, amikor már nem voltak körülöttem.

Apám persze nem várt minket Brüsszelben. Helyette egy barátját küldte. Anyám azonnal sírva fakadt, a fickó pánikba esett, és mindent megvett neki az első patikában. Így amikor már Brugge felé haladtunk, anyámmal megint nem lehetett beszélni. Én, ahogy leszálltunk a vonatról, már el is kezdtem utálni Belgiumot. Apám Brugge-ben várt minket. Ideges volt, pedig nem is ő vonatozott végig fél Európán a bedrogozott anyámmal. Kiderült, hogy addigra már megérkeztek a feladott csomagok. Apám meg belenézett. Ezen nagyon felhúzta magát. Üvöltött. A nyakán vészesen kidagadtak az erek. Nagyjából olyasmiket ordibált az arcunkba, hogy mindketten egy rakás szerencsétlenség vagyunk. Anyu nem lett mérges, bár ez szinte lehetetlen is lett volna, tekintve az elfogyasztott nyugtatók mennyiségét, odalépett a szétdúlt dobozokhoz, és csak ennyit mondott ragyogó arccal:

– De hál’ Istennek a mályvaszínű pulóverek itt vannak!

Vári Csaba

(PUSZTA KÉZZEL)

egy borosüveg és néhány folt
szerelmünk utolsó nyoma
lefordítva a fényképed
ez a pár év huzavona

elég volt hát mások kössék
újra veled mi felbontva
nem köt immár felelősség
se a kötelesség joga

ennyi volt a többi mocsok
szőnyeg alá besöpörve
és összekelve pár dolog
amit tőlem kaptál s bőgve

szeded össze hét év után
hogyan visszaadd pusztá kézzel
hát ennyi a többi titok
majd magamban végzem én el

(VÉGLEGES)

bocsásd meg
a szerelmek visszatérnek
az utak soha

a tárgyak megkerülnek
de helyükre és már sehova
se teheted

(FOGYATÉK)

semmit se hagytál semmit se vittél
mindent hagytál mindent vittél

(SZABADULÁS)

takarod szemed hogy magad se lásd
amint minden ki-kerül a napra
amint leplet letépik hamis arcodat
más lüktet alatta

szorítod füled hogy magad se halld
csönded abban a benti zajban
el-mozdul kezed és szíved megkerül
mint tű a kazalban

(KIFORDÍTVA)

kifordítva
kifelé fordítva
élünk
belülről kifelé
ezért vérezünk össze
mindent

(PÁR BESZÉD)

nagy a zakód
bele akartam nőni

mind ráncosabb az arcod
már alig simítja tekinteted

szemed szélére szorult a szeretet
kivájják onnan is

gyűrött az inged
a föld majd kivasalja

szivacsos lett a szíved
jó lesz váltómésnek

annál sötétebb alatta anyajegyed
kialudt szemefényének emlékfoltja

eloldódott a nyakkendő
újrabogozzák vérekes vasárnapomra

beléd kérgesedett a jóság
égi spaklira présre vár

tehozzád keseredett az életem
rongyreményeim rád ruházom

nem találom a mellényed
csak vállfának voltam jó mindig

átlátszik rajtad a tavalyi öröm
az egy gyerekkori álmom röntgenlapja

és mellette fény-másolat az arcomról
őriztem amennyire csak hagytad

löttyög rajtad a nadrág
reám szíjjazzák derékalj helyett

átfúj rajtad a szél
nehezékül van vétkem elég

reád száradt az élet
nem juthattam ki a nap alól

kilyukadt a zoknid
megfoltozzák egy égdarabbal

egyre rovátkásabb a tenyered
odaútra hagyatott versvázlat

zajt ver hallgatásod
apámtól rám maradt örökség

szakadt a cipőd
nem tanultam meg vízen járni

kiesik belőled a lélek
hajtogasd kérlek össze szépen

megőrizhetem
engedd égne

...

mit csinálsz itt ilyen későn
eloltottam a villanyt

„...és lőn...”

ALUDNOD KELLENE

RÉSZLET AZ AZONOS CÍMŰ REGÉNYBŐL

Ötödik fejezet

Megjön a kedve, ha vár a keddre – ezt dúdolgatta Szebeni Miska, miután leszállt az autóbusról. A busz lassan elpöfögött a falu irányába, ő pedig ott állt a kereszteződésben. Gyerekkorában szerette a reklámokat, akkor még nem kellett lehalkítani miattuk a tévét. Vállára vette a sporttáskát, az árnyéka minden mozdulatát utánozta. A feje a távolban feküdt, a bekötőúton. Alig kellett megmozdítania ahhoz, hogy imbolyogni kezdjen. Csak enyhén az oldalára billent, és a felsőteste máris eltűnt az útról. Biccentett, és a feje már ott se volt. Begurult az árokpartra, a bokrok közé. Egy fej a bokrok között.

Ruganyosan lépkedett, a tornacipője talpába beépített légbuborékok szinte repítették. A cipőt tíz éve vette a lengyel piacon, de azóta is egyben volt, még a varrása sem szakadt el. A hangárok felől hűvös szél fújt, összehúzta a cipzárt a kardigánján, fejére húzta a kapucnit. Közeledett a telephez, az órbódé ablakán megcsillant a napfény. Lótrágya, marhatrágya, vizeletszag, klórszag. A műanyag, a gumi illata. Rozsdásodó rácsok, zsírfoltos üvegek. A kulcsosomó zörgése. Árnyak a folyosón, a kiserdőben. Péntekig megbomlondul, felköti magát az istálló gerendájára, vagy mindenkit lelő az intézetben, keddenként ezt érezte.

Menetrend szerint két autóbusz állt meg a kereszteződésnél, az egyik reggel, a másik délután. Ha egy busz ezenkívül csikorgó kerekekkel leállt, Tatár Pista tudta, hogy idegen jött a telepre. De a sorompóhoz elég volt tizenöt perc múlva kimennie, onnan még akkor is csak a bekötőúton közeledő alak sziluettje látszódott. Most azonban nem idegen érkezett, ez Szebeni Miska napja volt. Nem volt nehéz felismerni a járásáról.

*

A telepen lakók közül senki sem érintkezett szívesen az intézetiekkel. Legfeljebb bort adtak el nekik, vagy elcseréltek velük valamit. Az ápoltak évente többször kaptak ruhacsomagot, de nem volt szükségük annyi nad-

rágra, cipőre. Mindenki pizsamában, papucsban járkált egész nap. Ha télen fáztak, két pár zoknit húztak a lábukra, magukra tekerték a pokrócot. Inkább alkoholra cseréltek mindent. Egy liter borért bárkinek odaadták a nadrágjukat, a bakancsokért még többet kaptak.

Az intézet korábban öregek otthonaként működött, erre a sírok emlékeztettek a kert végében. Később a gondozók a sírokra hordták a lehullott faleveleket, már csak a fejfák látszottak ki a rothadó ingoványból. Az alsó szinten működött a konyha, ott voltak az irodák és a raktárak. Az emeleten kétágyas szobák álltak egymás mellett, mindegyikhez tartozott egy rácsos erkély. A felügyelők akkor szereltették fel a rácsokat, amikor valaki kizuhant a lebetonozott udvarra. Nyúzó Lajos volt az, a telepen csak nyápicnak hívták. Eltört a keze, lába, gerince, de nem halt meg. A felügyelők évekig tologatták szitkozódva a magatehetetlen férfit a folyosón. Sosem derült ki, hogy szándékosan ugrott-e le az erkélyről, vagy csak kiesett.

A gázpalacktároló, a szántóföld, a bolt, ez volt a kilátás az ablakból. Az intézetiek inkább a tévéképernyőt bámulták egész nap. Aki tudott, néha sétált egyet a telepen, de a legtöbben csak a boltig csoszogtak el. A telepen lakók bolondnak tartották mindnyájukat. Csak Irénke vette őket komolyan. Egyszer süteményt vitt a konyhára, máskor jelenetet rendezett. Már megingt elvittek, megerőszakoltak ezek az iszákosok, kiabált a kerítésen túlról, mezítláb, pongyolában. Aztán jött Bakó Feri, erre mindenki behúzódott az erkélyről. Nem akarták látni, hogyan húzza végig az úton Irénkét, elég volt azt hallani is.

*

Sóderhalmok és panelelemek között játszottak. A labda állandóan begurult a gödrökbe. Bújócskáztak, a kiszámoló egy drótkerítésnek támaszkodva próbált lesni. A legjobb búvóhely a lépcsőház feljárója alatti beszögellés volt. Ha valaki mozdulatlanul maradt a sötét sarokban, senki sem vette észre. A lépcsőházi ablakokon fekete szigetelőszalag. Délután a nap nem sütött be a folyosókra, a kihalt házakban bolyongtak, ijesztgették egymást. Esténként csak néhány ablakban gyulladtak fel a fények. A félig elkészült házak mellett óriási kábeltartó kerekek álltak, kitámasztva. Négykézlábra ereszkedve át lehetett kúszni a betonhengereken. Látszott a fény az alagút végén. Minden héten új lakók érkeztek, teherautóval, utánfutóval. Szótlanul méregették egymást, amíg valaki rá nem köszönt a másokra.

A huzat összekócolta a haját, porszemek vágta a szemébe. A fejét kidugta az ablakon, csípte az ellenszél, égette az arcát, könnyezett. Majd meg-

süketült a zajtól. Erdősávok, szántóföldek, elszórt tanyák mellett robogtak el. Vágyakozva nézte a virágágyásokat, a tyúkokat az udvaron, a mezőkön néha őzeket is látott. Néhány faluban megálltak. Az állomáson húsleves illata szálldogált, a bakter vigyázzba állva várta a vonatot. Szebeni Miska integetett neki, a bakter tisztelgett. Irigyelte a vasutas egyenruhát, a csillogó gombokat, a díszfelvarrásokat a galléron, de legfőképpen a tányérsapkát, a közepére varrt vörös csillaggal. Az apja feladta rá a sajátját, amikor elvitte magával a mozdonyra. Azt is engedte neki, hogy megnyomjon egy gombot vagy pedált. A játszótéren aztán ragacsos kézzel mesélte, hogy ő szólaltatta meg a mozdonykürtöt.

*

Letörölte a műanyagterítőt. Letörölte róla az odaszáradt májkrémet, aludttejet. Valaki egyszer lekaparja róla a piros kockákat is. A legyek asztalról asztalra szálldestak. A tányérok és ételhordók peremén dörzsölték össze mellső lábaikat. Néhány hét alatt telezabálták magukat a konyhán, aztán a földre zuhantak, és nem tudtak többé felszállni, csak járkáltak körbe-körbe. Vagy az ablakszárnyak között rekedtek, halálra égette őket a nap, megfulladtak. A patkányokat könnyen ki lehetett irtani, élvezettel falták fel a mérget. Csak a varjakkal nem tudtak mihez kezdeni. A mérget elkerülték, a döglött patkányokhoz sem nyúltak. Ha meglátták a puskát, azonnal elrepültek. Naplemente után aztán újra ott voltak a telepen, a kastélyparkban, az intézet előtti fákön, a kiserdőben, mindenütt.

Elhúzta a függönyt, kinézett az ablakon. A bolt előtti padon a herceg és a tüdőbajos ült, Pók Lalival beszélgettek. Az intézetiek félliteres palackokat szorongattak a kezükben, néha belekortyoltak. A flakonra ásványvízes címkét ragasztottak, de vodka volt benne. Szebeni Miska hamar rájött a csalásra. Nem értette, hogy az emberek miért költik ásványvízre a pénzüket. Aztán feltűnt neki, hogy milyen lassan ürülnek ki a palackok. Amikor pedig beleszagolt az egyik üvegbe, rögtön megcsapta az alkoholszag.

Visszaült az íróasztalhoz. Megbökte az egeret, a monitor felvillant. Sziklás tengerpart, a háttérben naplemente. A napfény keresztülhatolt a függönyön is. Még tíz perc, hat órára beszéltek meg, hogy csevegnek egymással. Az egeret kattogtatta, az alkarjáról csöpögött a verejték, megtörölte a homlokát. A monitor jobb alsó sarkára meredt. Aztán a szántóföldre. Kavargó csillámpor a napfényben. Felgyorsult szívdobogás.

*

Az anyjáról kevés emlékképe maradt. Az egyikben felveszi az ölébe, ringatja, becézgeti, nyugtatgatja. Letörli a könnyeket az arcáról, ő pedig lassan abbahagyja a sírást. A nap vakít, a beton éget. Még most is érzi az anyja illatát, a meleg, puha bőrt, amihez olyan jó volt hozzásimulni. Szebeni Miska mindenképpen szerette volna megnézni a vándorcirkusz előadását. Lenyűgözte a reklámtábla a vicsorgó fekete párduccal és a majmokkal. Ehhez képest a városszéli parkolóban csak egy láncra vert elefánt dülöngélt tébolyultan előre, hátra. A fekete párduc a ketrecben aludt, a majmokat nem is látta. Az előadás a tűznyelő mutatványával kezdődött, de már akkor szeretett volna hazamenni. Aztán porondra léptek a bohócok, és az egyik éppen őt akarta színpadra hívni. Aranyos kicsi fiú, harsogta a fehérre meszelt arcú, piros parókás férfi, Szebeni Miska pedig hisztérikusan sírni kezdett.

Az anyját néhány hónap alatt elvitte a rák. Egyszer még látta a kórházban, csonttá soványodva. Nemsokára hazamegyek, kisfiam, súgta neki az anyja, a könnyei közben belefolytak Szebeni Miska fülébe. Éppen tízéves volt, amikor ott állt az anyja sírjánál a temetőben. Nagyon jól tudta, mit jelent a halál. A koporsót leengedik a mélybe, rászórják a földet, elegyengetik, koszorúkat tesznek a sírra. Az anyját eltemetik, ott marad a föld alatt, soha nem jön vissza. A pap hosszan beszélt, nem értette. Az emberek sírtak körülötte. Aztán az apja kézen fogta és hazavitte. A lakásban zakatolt a szovjet hűtőszekrény, nem találták a helyüket. Az apja mesét mondott neki, fotókat mutatott neki mozdonyokról. Az anyjáról egyetlen fényképük sem maradt.

*

A nap egyenesen a szemébe sütött. Halványpiros pötty a szürkülő égbolton. Mint egy rajztablán. A fák koronája fölött. A főútról jobbra fordult. Az ösvényen régebben traktorok is jártak, de a keréknyomokat már benőtte a gaz. Cserjés, akácfás terep, néhány rókakotorék. Ráérősen gyalogolt. A szatyrot a mellkasához szorította. Nem merte lóbálni, félt, hogy leszakad a füle. A kiszáradt gémeskút mellett autógumik, törött tetőcserepek. Lebetonozott placcok, egy fóliasátor váza. Szakadt nejlónmaradványok a műanyag rudakon. A térdig érő gazban befőttesüvegek, rozsdásodó vascsövek és egy citromsárga vándling. A gémeskúttól már látszott az épület. Keresztülszúrta a nap, az ablakában halványuló fénynyaláb.

Nemrég bukkant rá az elhagyott tanyára. Ideális hely, távol a teleptől, fákkal körülvéve. Először a háztetőt foltozta be. Addig válogatta a csere-

peket, amíg az utolsó lyuk is eltűnt a tetőről. A festésre nem pazarolt időt. A vályogfalakról levált a vakolat, néhol a szalmaszálak is átütöttek az agyagon. Kitakarította a konyhát, talált néhány használható edényt, tányért, kanalat. Lesúrolta a zsírt a csempékről, egy hét után ragyogtak a fekete és fehér kockák. Az udvaron szétdobált lécekből összeszögelt egy konyhaasztalt, sámlikat, polcot. Feltakarított az egyik szobában. Kiürítette, kimeszelte. Nem maradt benne semmi, csak ő. Aztán szerzett pokrócokat, gyertyákat. Később kerített egy matracot is, az intézetből lopta. Megvárta, amíg Tatár Pista őrájára indul, azután kicipelte a tanyára. Most már le lehetett feküdni. Nem kellett szégyenkezni senki előtt. Nem kellett a pusztá földön hemperegniük.

*

Először a tüdőbajos lett rosszul. A tévéhíradó alatt kezdett köhögni, de eleinte csak leintették, a hátát ütögették. Akkor ijedtek meg, amikor összehányta magát, és rángatózni kezdett a padlón. A herceg indult el megkeresni az ápolókat. Mire visszaért, már többen is émelyegtek, zsibbadt a karjuk, folyt a nyáluk. Mind meghalunk, mind meg fogunk halni, ordibálta az egyik ápoló, aztán kirohant a folyosóra. Aki magánál volt, segíteni próbált a társainak, a féllábú a tüdőbajos fejét tartotta, nehogy megfulladjon. Csak Nyúzó Lajost hagyták hidegen a történések. A tévéhez kormányozta magát, és felhangosította a készüléket. Aztán kényelmesen elhelyezkedett a tolokocsiban. Elkezdődtek a sporthírek, egykedvűen nézte a gólösszefoglalót.

A féllábú az erkélyről figyelte, ahogy a mentőautók a tanya felé közelednek. Az egyik a kereszteződésnél majdnem felborult, a kerekei megcsúsztak a salakon. A bekötőúton lekapcsolták a szirénákat. A sofőrök nem ismerték az útszakaszt, egyik kátyúból a másikba hajtottak. Tatár Pistára várniuk kellett, az éjjeliőr alsónadrágban lépett ki az őrbódéból. Egy kézzel tekerte le a sorompót, a másikban a cigarettáját tartotta. Meztelen háta csillogott az izzadságtól. A kocsik az intézet udvarára parkoltak le, a mentősök berohantak az épületbe. A telep egy pillanatra megint olyan csendes és üres lett, mint máskor. Csak a mentőautó kék fényei villogtak a szürkületben, visszaverődtek a szürke falakról, a szürke égboltról, az emberek szürke szeméből. Aztán dübörgő léptek, becsapódó ajtók, kiáltások. A mentősök négy embert vittek el. Egyikük órák óta eszméletlenül feküdt az ágyán. Már ebédelni sem ment le a konyhára, de senkinek sem hiányzott.

*

A kupacba hordott falevelek évtizedek óta az intézet udvarán rohadtak. A fenyőfák ágai között nem hatolt át a fény. A szél sem tudta felfrissíteni a levegőt, nyáron is párás, nyirkos hideg ült az udvarra. A talpuk alatt be-süppedt a föld, faleveleken, tűleveleken jártak, kopott bársonyszőnyegen. De az intézetiek egyre ritkábban merészkedtek sötétedés után az udvar végébe. Szellemek kísértének a síroknál. Ezt suttogták egymás között, pedig csak kóbor kutyák és denevérek kergetőztek a fejfák körül. Az épületben is hallani lehetett a vinnyogásukat.

A társalgóban ültek, a neonlámpa vakító fénye alatt. A televíziót lehalkították, de egyiküknek sem volt kedve megszólalni. Csak bámulták a képernyőt. A műtőasztalon leopárd hevert, csövek lógtak ki a szájából. Leborotválták a szőrt a hasáról. A golya lábát damil szorította el, az ujjai felpuffadtak. Egy ketrecben feküdt. A rinocéroszbébi cumiból ivott. A gumicsizmás állatgondozónő mosolygott. Ezt a szökét én is megszopogatnám, szólalt meg valaki. Egyiküknek sem volt kedve nevetni. A féllábú köhintett egyet, Nyúzó Lajos alatt megnyikordult a tolókocsi.

Szebeni Miska kikapcsolta a számítógépet. Bezárta az épületet, végigjárta a folyosókat. A konyhaablak előtt mintha elsuhan volna valaki, de lehet, hogy csak képzelődött. Bárhová nézett, a csevegőablakot látta maga előtt, ahogy sárgán villog. Új üzenet. A jelzőhang ott pittyegett a fejében, nem is akarta kivenni belőle. Még akkor is hallotta a pittyegést, amikor a telefon kicsengett a kórházban. Az ügyeletes orvos lassan beszélt, a mérgezés szó előtt szünetet tartott. Hárman jobban vannak, de a negyedik még mindig nem tért magához.

*

Az esőcseppek az ablakpárkányon kopogtak. Az ágyon feküdt, géppuska-sortűzben. Hason fekve nézte a férfit, nem gondolta volna, hogy ennyire fájni fog. Mozdulni sem tudott, a karjai elernyedtek, a lába zsibbadt. Azt hitte, sosem érkezik el ez a pillanat. Nem ilyennek képzelte. Azt remélte, hogy végre megfeledezhet önmagáról. Feloldódásra várt, lebegésre, élvezetre. Ehelyett csak egymásnak feszültek. Test a testnek, hús a húsnak. És ő volt a gyengébb. A férfi a nadrágjába bújta, felhúzta a cipzárt. A fogak szorosan egymáshoz kapcsolódtak, az inggombok megtalálták a lyukakat. Menned kéne. A férfi nem szólalt meg, de ahogy állt, az mást nem jelenthetett. Mégsem tudott megmozdulni, csak a falat bámulta. A

világoskék tapétát, a tűzpiros sportmotort a falinaptáron. Aztán kinézett az ablakon. Szemközt panelépület. A tetején parabolaantennák.

Szebeni Miska tizenkilenc éves korában csókolózott először fiúval. Késő este sétáltak ki a strandra, amikor már mindenki elment a diszkóba. A holdfény a víz felszínén tükröződött. Előbb köveket dobáltak bele, majd összebújtak. Másnap annyira szégyellték magukat, hogy nem is köszöntek egymásnak. A nagyanyja kedvéért lányokkal randevúzott, az egyiket haza is vitte. De a nagyanyjának nem tetszett, a lány lakkozta a körmeit, cigarettázott. Szebeni Miska szerelmes akart lenni, de ha csak erre gondolt, még inkább egyedül érezte magát. Szerintem te homokos vagy, mondta neki néhány héttel később a lány. Homokos, ez a szó visszhangzott a lépcsőházban, a fejében. Néha percekig ismételte magában, hátha akkor nem ismer rá, hátha elfelejti, mit jelent. Aztán feladott egy újsághirdetést, és postafiókot nyitott.

*

Szebeni Miska cigarettára gyújtott, pedig nem is dohányzott. A keze remegett, az első gyufaszálat kettétörte, csak a harmadikkal tudta meggyújtani a cigarettát. Köhögött, megszédült. Nyugtatót akarta magát, ehelyett kalapálni kezdett a szíve. Fel kellett állnia, ment néhány métert a sötét udvaron. A gázpalacktárolóig és vissza. Belelépett egy tócsába, pedig napok óta nem esett eső. Suttogva káromkodott, szájában a cigarettával. Aztán lerogyott a padra. Mindig ez volt a legnehezebb, az első találkozás.

A padból hiányzott az egyik keresztléc, a fémvázból kiálltak a tartócsavarok. Félt, hogy egyszer a hátába fúródik a rozsdás csavarfej. Meg sem mozdult, úgy ült az intézet falának támasztott padon. A csillagokat bámulta, amikor neszezést hallott a kiserdő felől. Egyre közeledő lépéseket. Aztán a lány előbukkant a sötétből, fehér ruhában, csillogó fekete hajjal. Szandra volt az. A lány csak akkor vette észre, amikor már majdnem odaért hozzá. Megállt, de nem ijedt meg. Úgy jársz itt, mint egy szellem. Aludnod kellene. Szebeni Miska suttogott. Nem először látta éjszakánként az intézet udvarán a lányt.

Egymás mellett ültek. Szebeni Miska Szandra combját nézte. A lány hamvas, puha bőrét, vékony csuklóját, a horzsolásokat a térdén. Szandra felhúzta a lábát a padra, a kezeit a lábszára előtt összekulcsolva guggolt. A lábujjairól lekopott a piros körömlakk, a körmei alatt megfeketedett a piszok. Előre, hátra, dülöngélt, némán, lassan. És közben úgy mosolygott, mint aki előtt senkinek sem lehetnek titkai. A teste törekeny volt, de a sze-

méből erő sugárzott. Szebeni Miska kezdte megérteni, miért üldözi őt mindenki a telepen. Itt azt mondják, te törted be Pongrácz Béla autójának a szélvédőjét, szólalt meg váratlanul az ápoló. Nem ismerte meg a saját hangját. Nem is akart megszólalni. Szandra sem, csak mosolygott tovább.

*

Hús perce állt a kereszteződésben. Megvárta, amíg Tatár Pista, puskával a vállán, eltűnik a kiserdőben. A telep felől fúj a szél, a kereszteződésig rohant, az út menti fáig, a törzsek közt süvített, zörgette a száraz lombokat. Végre feltűntek az autó reflektorai. Aztán megállt mellette a kocs, kék vagy sötétszürke, nem tudta megállapítani. Beszállt az anyósülésre. Erős szag csapta meg az orrát. Az óceán lehelete, ez volt a légfrissítőre írva. A férfi szemüveget viselt, borostásan érkezett. Az internetre feltöltött fotókon jobban mutatott. Befordultak az ösvényre, az autó csendesen követte a traktornyomokat.

Zihált, szuszogott. Ahogy lélegzett, az áramlat meglegyintett egy pamutszálat. Kifújta a levegőt, a pamutszál a levegőbe emelkedett. Aztán lassan visszatekeredett a matracra, belesimult. Hason fekve nézte a padló repedéseit, a hajszálereket a parkettán. A gyertyák fénye halványult. Az ablakon túl a csillagos égbolt. Az égbolt hullámozott, bele is szédült. A puha matrac minden mozdulatukat felerősítette, rángatóztak. Nem volt mibe kapaszkodnia, fázott. Téltre be kell üvegezni az ablakokat.

A gyertyákat átvitték a konyhába, a viasz közben a kőre csöpögött. Szebeni Miska előkotort két poharat, szódát töltött a férfinak. Amikor a férfi nem figyelt oda, kiöblítette a száját. Mosolygott, pedig néha a sírás kerülgette. Az interneten minden könnyebb volt, nem kellett magáról vagy a munkájáról beszélnie, csak a szexről. A férfi türelmesen hallgatott, ritkán szólalt meg a maga megnyugtató hangján. Sokáig beszélgettek, lassan haladtak. Az épület előtt még átölelték egymást. A férfi beindította a motort, Szebeni Miska felvitte a matracot a padlásra. A létrán állva látta, ahogy a hátsó lámpák vörös fényei ugrálnak a bokrok között. Eszébe jutott a sárga lobogás, a nagy tűz, az égett bőr szaga. Tatár Pista kézikocsija a hajnali derengésben.

Simonfy József

REGGEL ÓTA

reggel óta
ülök az ablak
előtt melyet még
soha nem nyitottam ki
párkányon egy még
teste ki-se-hűlt
cinegée körbeállják
jóízűen csipegetik
társai barátai
jóllakottan tovaröpülnek

reggel óta
ülök az ablak
előtt melyet még
soha nem nyitottam ki
ebédidő újabb
énekesek érkeznek
nehezen tépik
a fagyos testet
jól se lakva el

reggel óta
ülök az ablak
előtt melyet még
soha nem nyitottam ki
a havazás elállt
az este holdtalan
csillagtalan
párkányon ujjnyi
hó világít

reggel óta
ülök az ablak
előtt melyet még
soha nem nyitottam ki
villámként csap belém
a gondolat ha lesz
még tavasz járom
a kerteket minden
cinegehangra
összerezzenek mint akit
egy halott szelleme követ

DALNOK

egy fűszál alkonyában
tengetem életemet
valamit belém dobnak
gyűrűzőm mint a víz

szipókázom az ürességet
fehér ködben angyal
lépked vagy köddé
vált angyal sűrű
csöndje nincs a
fehérnél sötétebb

kiherélt nyár
senki se szereti egymást
nem nyílik virág
vasgolyót ringat
a cseresznyeág

dalnok ül ül
ül vékony fröccse
mellett ül

szó nélkül a dal
magától éneklődik
magától éneklődik
a dal

CSÚCSON

napraforgótábla elszenesedett
nem néznek már a napba
lehajtják a fejüket
mennek mint egy gyászmenet
kész vagyok én is állok a csúcson
vakondtúrásomon ágaskodom
nyújtózkodom nem látom az eget
eltakarja a kökénybokor
várom az angyal szólítson
tócsába gyűl lábamnál az idő
nincs árnyékom tükörképem
kire hasonlítok ha még
magamra sem el sem búcsúzó
semmit sem köszönök meg
csöppnyi örömöm sem volt

SOSE LESZ MÁR

mint az állat
ha magától megy be óljába
lefekszik alszik ásít
kutya baja erőszakkal
tuszkolják be tíz körmével
kaparja énjeim rajzanak
szállnak az égi kaptárba

a holdba hogy bennem nem
találtak semmi szépre jóra

kedvező jelek után
fűrészve jaj szegény
lelkemnek fáradt vagyok
tövestől kiszáradt fűszál
megírhatnám sírfeliratom
végére értem nagyon
teremtéskor sose lesz már
olyan a világ
ágyamat évente cserélem
szűkebbre már egészen
koporsó-formája van

ASZTALNÁL

asztalnál pakolva torna
gőzölgő kolbász sonka

mintha torkunkon akadna
nem ízlik egyetlen falatja

nem ülünk hárman
mindig csak ketten

panaszolja anyám
sose lesz unokám

ölébe hajtva fejem
szólok nekem se gyermekem

RAJZ BEFEJEZVE

egyfolytában esett
hatvan fának nyoma veszett
hatva szőlőtőkének nyoma veszett
hatvan rózsatőnek nyoma veszett
egyfolytában esett esett

düledező lakom
fűszállal kitámasztom
fűszállal kitámasztom
düledező lakom

csupa unalom
kifakadó kelés
leáldozó nap előtt
állok üres kézzel
szavak nélkül arcom
kivilágított temető

naponta újrakezdem
gyakorlom az elmúlást
öregség egyebem sincs
mivel kérkednék

szótlan vagyok madár
tollai közt alvadó vér
hagyok mindent ahogy
van igazítani való

rajtam semmi a rajz
befejezve arra várok
csak hogy isten rá-
nyomja kézjegyét

KEDVES ISTEN

REGÉNYRÉSZLET

Sormás Jenő, a szegedi színház segédkarnagya, a rakparti sétány mellvédjének támaszkodva nézte a folyón elfutó hullámokat. Szokása volt a reggeli próbakezdés előtt félórás sétával kiszellőztetni a fejét. Fél tíz volt. Ezerkilencszázötvenhat október huszonharmadika, keddi nap. A Tisza fölött lebegő hajnali ködöt már eloszlatta az enyhe, reggeli légmozgás. Mint minden jó és rossz, a szellő is északnyugatról, a főváros felől érkezett. Budapesten székeltek az országos hivatalok, ott ülésezett a minisztertanács, a parlament, a nyolc éve felszámolt pártok helyébe lépett Hazafias Népfront, az Elnöki Tanács, a Szakszervezetek Országos Tanácsa, a Dolgozó Ifjúság Szövetsége, az Állami Egyházügyi Hivatal, a Szovjet–Magyar Baráti Társaság, az Államvédelmi Hatóság és a mindezen szerveket irányító Magyar Dolgozók Pártjának Központi Vezetősége, élén a Politikai Bizottsággal és annak mindenható Titkárságával. Az ország életét meghatározó döntések mindegyike a fővárosban született. Kivéve a legújabbat.

Az előző kedden a szegedi egyetem auditórium maximumában a Demokratikus Ifjúsági Szövetség szokás szerinti, havonta összehívott „fejtágító” gyűlésének kezdő pillanata előtt két fiatalember szökkent a még üres elnöki asztal elé azzal a váratlan javaslattal, hogy a „mindenre alkalmatlan” DISZ helyett alakítsanak független diákszövetséget. Az orcátlan ötlet – mert hát minek kellene az igenis kiválóan működő, pártos ifjúsági szervezet mellé (vagy főleg *helyette!*) holmi sebtében verbuvált, új szervezetet alakítani – a diákság körében osztatlan sikert aratott. Közfelkiáltással megalkotották a Magyar Egyetemisták és Főiskolai Egyesületek Szövetségét. A szegedi MEFESZ híre hamar eljutott Budapestre, egészen a miniszterelnök-helyettes elvtárs füléig. Írásban reagált az őt tájékoztató pártmunkás feljegyzésére. „Elvileg egyetértek, de vigyázni kell, nehogy az egyetemi stricik hangulata átmenjen kommunista- és szovjetellenes támadássá.” Néhány napon belül szinte az ország összes egyetemének és főiskolájának diákjai csatlakoztak a szegedi kezdeményezéshez. A szövetség tizenhat pontban fogalmazta meg az egyetemi ifjak követeléseit.

1. Vonják ki hazánkból a szovjet csapatokat!
 2. Új, alulról kiinduló választások legyenek a Magyar Dolgozók Pártjában! Válasszanak új Központi Vezetőséget, hívják össze a pártkongresszust!
 3. Nagy Imre alakítson kormányt, a sztálinista-rákosista bűnösöket váltásák le!
 4. Nyilvános tárgyalást Farkas Mihály és társai ügyében! Vonják felelősségre Rákosit!
 5. Általános, egyenlő, titkos választásokat, több pártot, új nemzetgyűlést, sztrájkjogot!
 6. Vizsgálják fölül a magyar-szovjet illetve a magyar-jugoszláv kapcsolatokat a kölcsönös be nem avatkozás jegyében!
 7. Szakemberek bevonásával szervezzék át a gazdasági életet, a hazai adottságok és a nép létérdekei alapján!
 8. Hozzák nyilvánosságra a külkereskedelmi szerződéseket (a magyar közvélemény nem tud semmiről), a jóvátétel tényleges adatait, adjanak tájékoztatást a magyar uránról! (Az 1947. április 10-ei párizsi békében foglalt jóvátétel tízszeresét rabolták el!)
 9. Vegyék teljes revízió alá az ipari normákat, vizsgálják ki a bérköveteléseket, állapítsák meg a munkás létminimumot!
 10. Fektessék új alapokra a beszolgáltatás rendszerét, az egyénileg vállalkozók kapjanak a TSZCS-kkel egyenrangú támogatást!
 11. Független bíróság vizsgálja felül az összes politikai gazdasági pert, bocsássák szabadon az ártatlanul elítélteket, szállítsák haza a Szovjetunióba hurcolt foglyokat!
 12. Teljes vélemény- és szólásszabadságot, szabad rádiót, MEFESZ-újságot! Ismerhesse meg mindenki saját káderadatát!
 13. Távolítsák el a Sztálin-szobrot! Helyére 1848–49-es emlékmű kerüljön!
 14. Új, nemzeti jellegű címet! A katonáknak új, a magyar hagyományoknak megfelelő egyenruhát! Március 15. legyen nemzeti ünnep, október 6. nemzeti gyászünnep és tanítási szünet!
 15. Szolidaritást a lengyel néppel!
 16. Október 27-én üljön össze egy országos diákkonferencia, ahol megvitatják a követeléseket!
- Hihetetlen, gondolta a segédkarnagy.
- Alig két hónapja, a szezonnyitó társulati ülés előtt megtartott párttaggyűlésen választották a színházi alapszervezet titkárává, mivel az addigi titkár a nyári szünet közepén elhalálozott. Azelőtt ilyen esetekben azonnal

megérkezett a városi pártbizottság kötelező érvényű javaslata, melyik elvtárs legyen az új alapszervi titkár. De akkor se pecsétetes levél, se telefonhívás nem érkezett. A színházból hiába próbálták elérni a központi elvtársakat. A telefon vagy foglaltat jelzett, vagy senki nem vette fel. Titkár nélkül azonban nem lehetett a gyűlést megtartani. A taggyűlés jóváhagyása nélkül viszont az igazgató elvtársnő nem mondhat évadnyitó beszédet.

Az igazgatónőt – természetesen ő is párttag volt – nem kedvelték a színháziak. Kívüle csak a Budapesti Operettszínházat és Színművészeti Főiskolát vezette nő. „Akit basznak, az engem ne igazgasson!” – mondta róla az egyik színész. Pályáját táncosként kezdte. Nyilvánvalóan valaki nagyember babájaként keveredett az igazgatói bársonyszékbe. Jó szándékú, határozatlan asszony volt. Ismerte saját korlátait. Ő vetette fel, bátortalanul, hogy válasszanak párttitkárt maguk közül.

– Azt hiszem, Sormás elvtárs ideiglenesen elvállalhatná...

Ez augusztusban történt, de még mindig nem érkezett a városi pártbizottság felől jóváhagyó üzenet. Igaz, ellenvélemény sem. Sormás két újabb alapszervi pártértekezletet is tartott azóta. A szeptemberi taggyűlésen az illemhelyek és az öltözők állapotát kifogásolta. „Húgyszagban hallgatnak a műzsák!” Ezen a megjegyzésén többen nevettek, pedig a párttaggyűléseken nem volt szokás kacarászni. Az újdonsült párttitkár szükségesnek tartotta az elöregedett színpadi berendezések felújítását. Elsőként a zsinórpadlás magasában függő trégerrek felhúzó-köteleit kellene kicserélni, mondta, nehogy Bánk bán későn kiáltsa: „Ki innen, mielőtt a tető reám szakad!”

– *Innen* nélkül, Jencikém! – javította a pontatlan idézetet harsogva Bicskei színész, a segédkarnagy legjobb barátja. – És nincs benne *mielőtt* se. Van viszont egy *mindjárt*. Egyébként aktuális!

A segédkarnagy a zenekari hangszereinek felújítását is sürgős pártfeladatként határozta meg. Ezt a javaslatát néhányan megtapsolták, mivel elpattanó húrt, a vonók elrongyolódott lószőrét vagy új nádat a fafúvósok fúvókáiba éppen olyan körülményes volt a központi ellátmányból beszerezni, mint bőrt igényelni az üstdobokra, netán új cintányért rendelni a horpadt régi helyett. Levezetéképpen szóba hozta még, hogy a színházi klubban olcsóbban kellene árulni a rumot és a sört. Ezt a felvetését már mindenki kitörő örömmel fogadta – a büfésen kívül. Az habogva próbált ellentmondani, de füttyögve leszavazták. A jókedvű gyűlés jegyzőkönyvét szokás szerint továbbbítták a megfelelő helyekre. Egy hét múlva megszállták a színházat a Csatornázási Művek dolgozói, áttisztították az épület lefolyórendszerét. Intenzív szarszag lengte be a zezugos házat. Senki nem merte szóvá tenni

a korábbinál is kellemetlenebb illatot, míg Bicskei színész próba közben szimatolva el nem bődült a színpadon.

– Valami rohad az államgépezetben!

Rubányi karnagy kis híján kiejtette kezéből a kínai karmesterpalcáját. Sormásra pillantott, aki zenésztársai közt ült a zenekari árokban, és éppen az összegyűlt nyálat rázta ki a klarinétjából.

– Jenci! Az isten szerelmére, mondjon már valamit!

– Ablakot a világra! – kiáltotta Sormás.

Két percen belül a színház valamennyi ablakát szélesre tárták. A szeptemberi szellő a legutolsó zugból is kisöpörte a szarszagozt. Másnap az öltözőket kimeszelték a díszletmunkások. Harmadnap a Kendergyár vadonatúj köteleket küldött a zsinórpaddás elvászott zsinórjai helyére. Negyednap a színházi klubban Sormást félrevonta a büfés.

– Bocsáss meg, Jenci elvtárs! Igazad volt! Mióta olcsóbban adom a rumot és a sört, háromszor annyi fogy!

A színházban addig is kedvelték a segédkarnagyot. Igazi sikerét azonban a második taggyűlés hozta meg. Az ülés kezdete előtt néhány perccel bekopogtatott hozzá az első hegedűs.

– Ne haragudjon, hogy zavarom, párttitkár elvtárs, de van itt valami, amiről ma okvetlenül szólnia kell! – Az első hegedűs nem volt virtuóz mestere a hangszerének, viszont mindenki tudta róla, hogy az államvédelmi hatóság titkos hadnagya. Még Rubányi karnagy úr is elnézte neki, hogy néha hamisan húzza a vonót. – Muszáj a lengyel kérdésről beszélnie! – mondta a hegedűs komolyan. – Bizonyos fejekben nagy a zűrzavar!

A segédkarnagy fejében se volt minden rendben a javasolt témával kapcsolatban. Még a színházi nyári szünet elején történt, hogy a poznani munkások letették a munkát, és elmaradt bérüket követelve az utcára vonultak. Ilyesmi azelőtt sosem történt a szocialista tábor berkeiben. Öntudatos dolgozó nem sztrájkol. Gondját-baját a szocialista szakszervezetre bízza, ő pedig vállvetve küzd, hogy jobb helyezést érjen el a munkaversenyben. Az engedély nélküli sztrájkból és felvonulásból százezres tömegtüntetés kerekedett. Eleinte csak munkáért, kenyérért kiabáltak, a későbbi jelszavak már szabadságot követeltek, meg hogy le a ruszkikkal, a párttal, a kommunis-tákkal. A városban rendezett nemzetközi ipari vásár okán Poznan tele volt nyugati vendégekkel és szenzációhajhász, imperialista újságírókkal. A példátlan lázadás híre nem maradt titok. A kommunista lapok szerint nyugat-német diverzánsok, amerikai ejtőernyősök és reakciós, földalatti bandák bujtogatták és manipulálták a megfélemlített lengyel dolgozókat. Állítólag a

fegyverek is megszólaltak, mire a tüntetést sikerült felosztatni. Másnap a lengyel miniszterelnök közölte, hogy mindazok kezét levágják, akik azt a néphatalomra emelik. Válaszul a lengyel egyetemisták a zakójuk egyik ujját szabadon hagyták. Ha valaki megkérdezte tőlük, mi történt, azt felelték: levágták a kezemet. Állítólag. Mert ezt, persze, nem írták meg a pártos lapok, erről csak a Szabadeurópa Rádió uszító adásaiban lehetett hallani.

A segédkarnagy korábban nem hallgatta a tiltott rádiót. A párttitkári szobába költözve igen megörült a Lenin összes műveit (felvágatlan) dískötésben tartalmazó könyvszekrény tetején terpeszkedő hullámváltós világvevőnek. Komolyzenei adást keresve tűnt fel neki, hogy a korábbi párttitkár néhány tintaceruzás jelet tett a rádió állomásjelző kisablakára. Amint az első két jelre tekerte a keresőt, sípoló zúgás és recsegés támadt a készülék jó minőségű hangszórójában. De a harmadik ceruzavonásnál viszonylag tisztán és érthetően szólalt meg az erőszakos hang:

– Itt a Szabadeurópa Rádió, a Szabad Magyarország hangja, a tizenhat, tizenkilenc, huszonhárom, harmincegy, negyvenegy és negyvenkilenc rövidhullámon! Híreket mondunk.

Döbbsenten hallgatta végig az adást.

A második általa vezetendő pártértekezlet előtt már nem volt ideje rá, hogy a legújabb lengyel események felől a rádióból tájékozódjon. Majd a muzsika nemzetköziségéről mond valamit, gondolta, és a munkásosztály határok fölött átívelő szolidaritását említi, abból nem lehet baj. A párttaggyűlést a reggeli próbakezdés előtt, a zenekari próbateremben tartották. A színészek félálomban ásítoztak, a műszakiak öt fillérben snóbliztak az üstdobok takarásában. Az irodista lányok kikeményített blúzban feszítve próbálták magukra vonni a belépő Jenci elvtárs figyelmét. Az igazgatónő a többiektől félrehúzódva, sápadtan ült. Középpütt, néhány törtető kollégája társaságában, az első hegedűs foglalt helyet. Sormás barátságosan üdvözölte az egybegyűlteket, aztán a tárgyra tért.

– Polak, Węgier, dwa bratanki, i do szabli, i do szklanki!

A snóblizók felkapták a fejüket, az első hegedűs eltátotta a száját.

– Lengyel, magyar, két jó barát, együtt emel kardot, kupát! – folytatta a segédkarnagy. – Gondolom, minden elvtárs ismeri ezt a szólást, és nem véletlenül, hiszen népeink barátságának történelmi gyökerei messzi évszázadokba nyúlnak vissza. Talán elég csak néhány nagy zeneszerzőnk munkásságára utalnom. Ki ne ismerné Frédéric Chopin híres magyar táncait, melyek közül a tizedik népdalt a mi Kodály Zoltánunk barátja, Bartók Bélánk is feldolgozta. De utalhatnék a legendás Bem apóra is... – Hetet-havat

összehordott. – Bármilyen történjék is – mondta végül –, a lengyel elvtársak a mi örök barátaink! – Aztán buzdításképpen hozzátette: – Éljen a pentaton!

Ez a mondata éppúgy elhíresült, mint a beszakadó tetőre utaló *Bánk bán*-idézte, vagy az ablaknyitásra vonatkozó javaslata.

Bicskei színész a mellét döngetve hangoztatta a taggyűlés után:

– Mindig mondtam nektek, hogy a mi Jencink egy fasza pali!

A fasza pali tehát ott állt a Tisza-parton, arcát az északnyugatról lengedező, októberi szellőnek fordította. Egy vérbeli muzsikusnak nem kellene politikával foglalkoznia. Főként nem most, hogy Rubányi karnagyot vasárnap ágnak döntötte a számárköhögés, így helyette ma neki kell dirigálnia a délelőtti felújító próbán, sőt, az is megeshet, hogy az igazgatónő őt kéri meg, hogy a családi okok miatt távol lévő rendezőt is ő helyettesítse. Ezek a feladatok nem voltak ellenére. Szerette a színházi munkát. Gyakran ült be prózai darabok próbáira is, főként ha a felesége is játszott a színre kerülő előadásban. De ahhoz, hogy ma valóban megállja a helyét, tiszta fejre volna szükség. Hál’istennek a *Lili bárónő* nem vet fel ideológiai kérdéseket. A bolondos játék félreértésekből adódó szerepcseréken alapul. Huszka Jenő zenéje nem bonyolult, akkor is jól szól, ha szokás szerint néhány zenész hiányzik a zenekarból. A *Tündérműkirálynő, légy párom*, az *Egy kis cigaretta valódi finom*, vagy a *Gyere, csókolj meg, tubicám* ártatlan slágerreit a közönség a színészekkel együtt énekli majd a holnapi előadáson. Ha csak napközben nem történik valami. Márpedig, sóhajtott a segédkarnagy, erre sajnos nagy az esély.

Az a bizonyos, egy hete alakult, független diákszövetség mára budapesti felvonulást hirdetett, hogy a lengyel eseményekkel kapcsolatos szolidaritását kifejezze. (Mert a lengyeleknél – ahogy ezt a helyi pártlap, a *Délmagyarország* is megírta – *események zajlanak*.) Mi lesz, ha a pesti utcákon épp úgy elszabadulnak az indulatok, mint Poznanban a nyáron? Ahogy itt mostanában mennek a dolgok, minden megeshet, és mindennek az ellenkezője is. Mintha senki nem tudná, hol lakik az Úristen.

A segédkarnagy nem volt hívő lélek. A kommunizmus eszméjével ugyanakkor erősen rokonszenvezett. Csakhogy más az eszme, és más a gyakorlat. Mint ahogyan esetenként óriási különbség van a partitúrába jegyzett zene szelleme és a tehetségtelen karnagyok dirigálta együttes által megszólaltatott muzsika közt. Főként, ha a rézfúvósok közül ketten is a tűzoltózenekarból ugranak át a színháziba, vagy ha a zeneiskola harsonatanára soha nem jár próbára. Megteheti, a felesége a tanács kultúrosztályának helyettes vezetője.

– Jól kinézünk!

Az északnyugati szél elhajtotta a felhőket a folyó fölül. A Dóm kettős tornya mögött felragyogó reggeli nap sugarai a karnagy szemébe vágta. Lehunyta a szemét, elfordult.

Egy pillanatra felrémlettek előtte a *Lili Báronő* partitúrájának kezdő ütemei, de mintha a hirtelen újra megélénkülő szél lapozott volna a kottába, a hangjegyek eltűntek. A sétány mögötti utcán, talán éppen a színház épülete előtt, türelmetlenül túlkölt egy autóbusz. Sormás kinyitotta a szemét, karórájára pillantott.

– Miért nem elég egyeseknek a *belső* szabadság?

Az innenső parton horgonyzó úszóházakat már felvontatták a téli kikötőbe. A BÉKE 2 elnevezésű fürdő- és csónakházon a színház öt kabint bérelt. A segédkarnagy néha családotól is lelátogatott a házra, de jobbára egyedül időzött az öltözőkabinok fölé ácsolt, világoskékre festett napozóterazon. Sört ivott, újságot vagy kottát olvasott, és kedvtelve nézegette a lenti szinten napozó fürdőruhás nőket.

Pina, gondolta most. A szó a piano kifejezés helyett tolakodott az agyába.

Felmenői közt nem volt muzsikus. Egy iszákos felvidéki böllér és egy kikapós szállodai szobaasszony második gyermekeként született Csehszlovákiában, bár a rossznyelvek szerint a pöstyéni Fürdőhotel esztrád zenekarának piperkőc trombitása lehetett az apja, aki később csurákozni tanította. Anyja révén Jencike bejáratos volt a fürdőszállóba. Lenyűgözve hallgatta a szálló teraszán vagy szaletlijében az ötórás teához szolgáltatott muzsikát. Hibátlanul füttyült minden szólam dallamát. A trombitás felfigyelt a muzikális gyerekre. (Alkalmasint valóban a fia lehetett.) Jenci hamarabb tanult meg tőle kottából, mint az iskolában könyvből olvasni. „Látod – magyarázott a trombitás –, ez a glisszandó úgy szalad fölfelé, mint egy asszonyi kacagás! – Nemcsak a zenéről, a nőkről is gyönyörűen tudott magyarázni. – A hangok épp úgy különböznek egymástól, mint a lányok. És éppúgy hasonlítanak! Nézd ott, azt a kis csontosat! – mutatott a szállókertben napernyővel sétáló, bolyhos hajadonra. – Melle pisze, vágata keskeny és hosszúkás lehet. Az ilyen bigék, fiam, úgy rezegnek, ha majd magadra húzod őket, mint egy édes hegedűhúr. Finom kis szonáta az ilyenek szerelme. Az a másik meg, ott, az a gömbölyű vállú, aki a teniszlabdát pattogatja, látod? Na, azt csakis fortéban szabad szeretni!” Jencike mohón szívta magába a tudást. A trombitás nem adta oda neki a saját hangszerét, de régi csurákját (ahogy a klarinétot nevezte) neki ajándékozta. A gyerek tüdeje erősödött, ujjai fűgön mozogtak a hangszer billentyűzetén. „Finoman, fiam – intette a trom-

bitás –, mintha egy nő csigolyáin futkosnának az ujjaid!” Tizenkettedik születésnapján bezárta az alagsori szobájába, „hangnemeket gyakorolni”. Tíz perccel később az ajtót kinyitotta egy kövérkés, szeplős konyhalány. „Kis pikulás! – nevetett a negyvenkét fogával. – Fekete úr azt mondta, vegyék át veled egy-két figurát.”

Fél évvel később Pöstyénből Nyitrára költözött a Sormás család. Jenci magával vitte a trombitástól ajándékba kapott öreg klarinétot, noha tudta, hogy nemigen gyakorolhat rajta, ha az apja otthon van. A veres képű, disznószemű böllér szerint csak a buzgoncok flótáznak. Másképpen szólva a himringyó buzeránsok. Márpedig az ő fiából nem lesz nyalonc. Úgy tudta, fia délutánonként bokszeleckéket vesz a nyitrai sportegyletben. Bokszedzés helyett Jenci titokban zeneiskolába járt. Tizennégy éves volt, amikor a böllért megütötte a guta, és a megözvegyült szobaasszony hazaköltözött a fiaival a szülőfalujába, a Komárom melletti Keszegfalvára. Jenci onnan járt át a pozsonyi konzervatóriumba, ahol a fafúvós ismereteinek művészi fejlesztése mellett Alexander Moyzestől zeneszerzést is tanult. Mindazonáltal korántsem tűnt buzgoncnak. Válogatás nélkül kefélt sorra a pattanásos arcú hegedűs lányokat, az álmatag tekintetű, de annál tüzesebb gordonkaművésznő-jelölteket. Nem tartóztatta meg magát a tenyeres-talpas falusi lányoktól és az elhanyagolt, hervadásnak induló városi szépasszonyoktól sem. Miként a zenében, a nők terén is a változatosság elkötelezettje volt. A konzervatórium diákhangversenyein éppúgy szeretett szólístaként szerepelni, mint kamarazenekarban vagy nagy együttesben játszani. Rajongott Beethoven *B-dúr triója*ért, betéve tudta Mozart *A-dúr klarinétversenyét*, virtuóz hangszertudással és nagy beleéléssel játszotta Sztravinszkij szólódarabjait. De éppolyan lelkesen fújta dzsesszdallamokat, sőt, cigányzenét is. A fiús, lapos női mellett éppúgy tudta értékelni, mint a kandi, pisze ciciket vagy a luftballonként himbálódzó óriás csöcsöt. Kedvére volt a széles csípő, a lapos fenék és a hosszú comb. De jól elboldogult a tömör húsok közt is. Gyakorlás teszi a mestert. Becsületére legyen mondvá, nemcsak a zenében igyekezett a kielégítőnél magasabb teljesítményt nyújtani. Talán ezért nem voltak rá féltékenyek se azok, akiktől tanult, se azok, akiket ő tanított ölelni. Tehetséges volt, és a műzsák rajonganak a tehetséges művészekért.

Alig néhány hónappal azután, hogy konzervatóriumi tanulmányai végén szerencsésen leérettségizett, az első bécsi döntés következményeként Keszegfalva Komárommal együtt magyar fennhatóság alá került. Édesanyja némi tanakodás után kisebbik fiaival visszaköltözött Pöstyénbe. Jenő viszont, annak reményében, hogy majd felvételt nyerhet a pesti Zeneakadé-

miára, mellesleg megismerkedhet kifinomult ízlésű, fővárosi kékharisnyákkal, szakszervezeti dalárdákban éneklő munkáslányokkal, netán tapasztalt színésznékkal is, immár honosított, magyar állampolgárként Pestre költözött egy Téglási Ignác nevű távoli rokonukhoz. A férfi piperkőc aggregény volt. Vasesztergályosként dolgozott a Ganz Mávagban, és a vasasok kórusában énekelt. Aktív tagja volt a szociáldemokrata párt antifasiszta szárnyának. (Ezért hurcolta el később a Gestapo, alig néhány hónappal azután, hogy távoli „unokaöccsét” a védőszárnyai alá fogadta szoba-konyhás, Nagyfuvaros utcai lakásába.)

Sormás Jenő akkorra tizenkilenc éves, rendkívül jóvágású fiatalemberre serdült. Tatár metszésű szeme, magas homloka fölött lobogó művészfrizurája, barkós jampecekhez illő öltözködése hamar népszerűvé tette a környéket lakó rosszlányok közt. Ráadásul Ignáctól megtanult, és imádott kártyázni. Ferbli, kopka, lórum, talonmáriás vagy huszonegy, mindegy volt neki. A klarinéton ügyesedett, finom ujjai közt észrevétlenül tűntek el a vesztő, és születtek meg a nyerő lapok. Kedvelte a veszélyt. Tudta, hogy ha csaláson kapják a jasszok, egyenként eltörik az ujjait. De nem érték tetten. A kurvák főztek és mostak rá. Másként is szívesen kényeztették. (Mint mindenben, ebben is szerencséje volt. Még csak kankót se kapott soha.) Éjszakánként dzsesszt játszott a Conti utca egyik kuplerájában, nappal a Zeneakadémia óráit látogatta. Délutánonként eljárt a szocdemek ifjúsági körébe, ahol Ságvári Endre az osztályharc fontosságáról beszélt.

Ezerkilencszáznegyvennégy márciusában az országot megszálló németek betiltották a szociáldemokrata párt működését. Jenő két héttel később SAS-behívót kapott. Negyvennyolc órán belül kellett volna jelentkeznie a hódmezővásárhelyi laktanyában. A papírt elégette, és egy bőröndnyi kottával és a klarinétjával a hóna alatt átköltözött a Conti utcai kupoldába. A kurvák szereztek neki hamis papírokat. Az ostromot is ott vészelte át, a kupleráj légópincéjében. Bár a zeneakadémiát sose fejezte be, egy ismerőse révén állást kapott az Operettszínház újjáalakuló zenekarában. Huszonnégy évesen megnősült, egy Cucika becenevű, kellemesen kipárnázott, újpesti proli lányt vett feleségül. Apósa biztatására negyvennyolcban belépett a Magyar Dolgozók Pártjába.

A bonvivánok és primadonnák világa nem vette komolyan a pártmunkát. A napi próbák előtt kötelezően megtartott Szabad Nép félórakon a színészek trécseltek, adomáztak, holott a pártlap vezércikkeinek témáit kellett volna megtárgyalniuk. A színészek – de főleg az ének- és tánckari lányok – által hamar kedvelté vált Jenci az egyik ilyen alkalommal követte el élete

első komoly baklövését. Tréfásnak szánt, ártatlan megjegyzést tett a karmesterére, mondván, nem ártana, ha a karnagy elvtárs a Szabad Nép vezércikke mellett időnként a partitúrára is figyelmet fordítana. Hogy érti ezt?, kérdezte a karnagy. Az ifjú klarinétos azt felelte, mindenki tudja, hogy a karmester elvtársnak lesz-e légyottja aznap, mert olyankor eszeveszett tempókat vesz, megesik, hogy az előadásnak a szokásosnál húsz perccel hamarabb lesz vége, miközben a lírai balett-betétek nevetséges burleszkké változnak, és a muzsika nem is hasonlít a szerző eredeti elképzeléséhez. A karnagy megsértődött. A klarinétos elvtárs jobban tenné, ha befogná a száját, és nem szólna bele olyasmibe, amihez semmi köze. Már hogyné volna köze, felelte Jenci, hiszen nem elég, hogy az eszeveszett tempóvételek meghamisítják a muzsika igazságát, ráadásul a rézfúvósok olyankor képtelenek tisztán játszani, és... Jó, jó, szakította félbe a párttitkár, hagyjuk ezt most, hiszen holmi tempóvételeknél és rézfúvós problémáknál talán mégiscsak fontosabb kérdés a békekölcsön jegyzésének ügye... Jenci akkor azt találta mondani, hogy momentán szarik a békekölcsönre, mert a muzsika igazsága minden másnál fontosabb.

Még a próbakezdés előtt megkapta a munkakönyvét. Az igazságtalanságon felbőszülve vágtatott haza. Újpesten újabb meglepetés érte. Felesége egy idegen férfi hátát szappanozta a kádban. Nem csinált nagyjelenetet. Sietve összekapkodta néhány holmiját, régi bőröndjével kivágtatott a Nyugati Pályaudvarra, és harmadosztályú jegyet váltott a „leghamarabb induló” vonatra. A fapados kocsiban egy feltűnően szép, fiatal nővel szemközt kapott helyet. Negyedóra múlva meghívta egy kávéra az étkezőkocsiba. A kávé mellé néhány pohárka rumot ittak. Mire a vonat megérkezett a szegedi végállomásra, Sormás Jenő megkérte a nő kezét. Szentgallai Évának hívták, élete első táncos-énekes kis szerepe várta a szegedi színházban.

Jenőt tárt karokkal fogadta a színházi zenekar, amelynek Rubányi Vilmos karnagy után ő lett a második legképzettebb muzsikusa. Válása kimondásának másnapján házasságot kötött a gyönyörű Szentgallai Évával. Egy perces és egy portás volt a tanújuk a városházán. A színház a *Mosoly országát* játszotta aznap. Előadás után az egész társulat az újdonsült házasságokat ünnepelte a színházi pinceklubban. Reggelig mulattak. Próba előtt a beszélt társaság átvonult a közeli gőzfürdőbe, kijózanodni. Lefizették a fürdőszemélyzetet, hogy a korai órán mást ne engedjenek be, ők viszont „koedukáltan” vehessenek részt a gőzölgő melegvizes medence áldásaiban. Nem tudni, kinek az ötlete volt, hogy versenyezzenek, melyiküknek sikerül felismerni a párja meztelen ülepét. Kifeszített lepedőfüggöny mögött vonul-

tak el a mezítlen férfiak. A nők visongva tapsikoltak, de egyedül Szentgallai művésznő ismerte fel friss férje hátsóját. Igaz, könnyű dolga volt, a klarinétos fenekének bal felén félujjnyi, kiflihold formájú anyajegy sötétlett.

Rajongtak egymásért.

A színházi sűgónő kártyán kivetette, hogy „korábbi életeikben” mindig egymás párja voltak. Jenő egyiptomi fáraó volt, Évike művésznő rabszolgálaný. A görög időkben fordítva. Rómában Jenci elvtárs Néro pikulása volt, Éva táncosnő. Prágában a segédkarnagy Kepler famulusaként dolgozott, és Évike – bocsássa meg a művésznő, de így mutatja a kártya – Kepler felesége volt, de valójában a famulust szerette, és tőle szűlt gyermekeket. Még eszkimóként is egymást szerették. (Szentgallai művésznő gyanította, hogy a sűgónő az éppen akkor próbált *Az ember tragédiája* című színdarab szövegkönyve alapján révűl múlt szerelmi káprázatába, mégis hitt neki.)

Egy év után megsűületett az első, két évvel utána a második fiuk. Akkorra már Sormás Jenő a színházi zenekar megbecsűlt másodkarmestere lett, felesége egyre nagyobb szerepekben léphetett színpadra. Ők voltak a színház álompárja. Háromszobás szolgálati lakást kaptak a Marx térre néző, nemrég épűlt háromemeletes téglaházban, kettejük fizetéséből futotta házvezetőnőre is, aki, ha mindketten dolgoztak este, aznap ott aludt a gyermekszobában felállított vaságyon.

Bolondos tréfákat eszeltek ki közösen. Beléptek egy trafikba, Jenő kért egy doboz icgurubucgut. A trafikos nem értette. Ekkor Éva a polcra mutatott. De hiszen ott van, a Szantámia mellett! Hogy mi, kérem, hol? Ne mondja a trafikos elvtárs, hogy nem tart szovjet gyártmányű icgurubucgut?! Vagy talán a Szantámiát is pult alól árulja? Ez egyszer még elnézzűk magának, de legközelebb jelentenűnk kell, hogy sabotálja a dolgozók elvtársi kiszolgálását! Azt utcán aztán pukkadozva kacagtak a trafikos kétségbeesésén.

A városban mindenki ismerte és kedvelte őket. Kevesen tudták, hogy az utóbbi időben egyre gyakrabban vesztek össze. Szentgallai művésznő őrületesen féltékeny volt, noha az első három évben nem volt rá oka. A későbbiekben már nem volt egészen oktan ez a győtrő szenvedélye. Míg ő sorra elutasította az őt megkönyékező férfiakat, a másodkarmester képtelen volt ellenállni az – ahogy ő mondta – „űjdonság varázsának”. Rúzsfoltok az ingnyakon, idegen kölni illata, elharapott, idegen név az eksztázis pillanataiban... Bár konkrétabb bizonyítékot nem talált, az ifjú művésznő tudta, hogy igenis van miért féltékenynek lennie.

Alig néhány hónapja, nyár végén történt, hogy Jenci lebukott. Pestre kellett utaznia, hogy a színházi zenekar szükséges létszámnöveléséről minisztériumi elvtársakkal tárgyaljon. Délben sietve hazatelefonált, mondván, ebédelni sincs ideje, és csak az esti vonattal érkezik majd haza. Farkaséhes lesz, minden vonalon, ígérte. Szentgallai művésznőt megszálta a házastársi ihlet. A bejárónővel készíttetett néhány szendvicset, kis kosarába csomagolta az elemózsiaát, és a férje vonatának várható érkezése előtt egy órával átbuszozott vele Kiskunfélegyházára. A Pestről jövő gyors kivételiesen pontosan érkezett. A művész nő felszállt a szerelvény utolsó kocsijára, és a fülkéket sorra nyitogatva haladt a mozdony felé. Hátulról a harmadik kocsi-ban nem égtek a villanyok. Az első két fülke üres volt, a lehúzott ablakokon bevágott a mozdony füstje. A harmadik fülkében egyedül aludt egy férfi. A negyedikben egy láthatóan beszeszelt cigányzenekar a *Hajmási Pétert* játszotta. Az ötödik fülkében két pár szeretkezett. Szentgallai művész nő a kint elfutó állomás lámpáinak bevillanó fényében előbb a színház jeles hősszerelmesét, Bicskei színészt ismerte fel. Aztán, ahogy a vonat valamiért fékezett, és a csomagtartóból lerepülő aktatáska a másik ülésen tevékenykedő férfi meztelen fenekére zuhant, a művész nő formás lábából kifutott az erő. A fehér bőrűn ott virított a kiflihold formájú, barna anyajegy.

Ha nehezen és vonakodva is, de Szentgallai Éva megbocsátott. Az első pillanattól fogva tudta, hogy a férje zseni. A zseniknek pedig mindent szabad. Nem tanulják meg a szerepük szövegét, elmaradnak a próbákról, részegen érkeznek az előadásra, és mégis... Saját képességeit alábecsülte. Azt tudta, hogy szép és fiatal. Azt is tudta, hogy nem tehetségtelen. De talán még nem élt eleget ahhoz, hogy a drámai szerepekben kirobbanóan sikeres legyen. A szenvedés nyilván meghozza majd a maga művészi gyümölcsseit. Akkor nem történhet vele olyasmi, mint az első terhessége idején, egy tájelőadáson, ahol egy partizánnő kis szerepében lépett színpadra. Amikor a darabbéli szerelmét elfogták a fehérek, és kivégzőoszlophoz kötözték, neki jajongva kellett felkiáltania: „Hiszen mi Andrejjel még meg se csókoltuk egymást!” A nagyszínházi előadások közönsége ilyenkor elérzékenyülten szepegett. Azon az átkozott, falusi előadáson viszont, ahol fűtetlen kultúrterem és törött ablakú öltöző várta őket, drámaian elcsukló mondata után a közönség második sorából felszólt a színre egy borízű férfihang: „Akkor mitől gömbölyödik úgy?”

Mindketten szerették a fiaikat. A nagyobbik az apjára, a kisebbik inkább az anyjára hajazott. Tibi, az idősebb, rajongott a színházért és a muzsikáért. Az első időkben, amikor a gyerek még szopott, Szentgallai Éva

esténként magával vitte a színházba. A gyerek egy selejtes üstdobból készült bölcsőben aludt az anyja öltözőjében. Ha felsírt, királynők, hetérák vagy partizán nők ringatták, attól függően, milyen darabot adtak aznap este, és melyik kolléganőnek nem volt jelenése éppen. Amíg az öccse meg nem született, Tibike jószereivel minden estét a színházban töltött. A klubban hokedlire állítva tanították rexezni a beszeszelt színészek. Az apja néha bevitte a zenekari próbákra is. Két és fél évesen már hallás után ki tudta pötyögni a zongorán az operett-slágerrek dallamát. Ötödik születésnapján a főkarnagytól kapott kínai karmesterpálcájával dirigálta Mozart *Don Giovanni*-jának nyitányát a nyilvános főpróbán.

A kisebbik fiú, Sándor születése után fogadtak először bejárónőt. Fiatal lány volt, színházrajongó. A gyerekekkel ügyesen és kedvesen bánt, de főzni nemigen tudott. Jenci azt mondta, majd belejön. Felesége gyanakodott, hogy a formás, fiatal lány egészen másba fog „belejönni” Jenci mellett, ha ő délelőttönként a színházban próbál, míg a segédkarnagynak esetleg szabadnapja van. Hazaérve mindig kivallatta a fiait arról, hogyan telt a délelőtt. Hónapokig úgy tűnt, semmi oka féltékenykedni. Azt észrevette ugyan, hogy a szépítőszerei más rendben fekszenek az öltözőasztalka fiókjában, mint amilyenben hagyta őket, és a nagyszekrényben tartott ruhái némelyikén idegen, sötétbarna hajszálakra lelt néhanap, de a lány olyan ártatlan bocsiszemekkel nézett rá, amikor kérdőre vonta, hogy elszégyellte magát, és néhány megunt ruháját neki ajándékozta.

Egy év múlva mégis el kellett küldenie, amikor egy esti operett-előadás után férjével együtt a szokásosnál hamarabb értek haza. Első útjuk a gyerekszobába vezetett. A gyerekágyak közt felállított vaságy, amelyben a bejárónőnek kellett volna aludnia, érintetlenül fehérlett a pöttyös gombalámpa sápadt fényében. A lány a karnagy dolgozószobájából lépett ki a művész nő selyem hálóingében, fülig pirosan.

– Elnézést kérek, de a vőlegényemmel elnéztük az órát.

A „vőlegény” nyalka, bajszos ávéhás tiszt volt. Szabályszerűen bemutatkozott, mielőtt csizmasarkait férfiasan az előszoba kövének csapdosva, katonás léptekkel távozott. A lány sietve a gyerekszobába menekült. A művész házaspár suttogva vitatta a konyhában, mitévők legyenek. Ha nem az államvédelmi hatóság katonája lett volna a hívatlan látogató, még aznap éjjel kitették volna a cseléd szűrét. A karnagy még így is az „azonnali elbocsátás” mellett kardoskodott, és mintha nem lett volna egészen egyértelmű, mire gondol, amikor személyes, „intim életterének” sérelmével vádolja az ismeretlen katonát és a „hűtlen házilányt”. Egy hónappal később

lecserélték egy idős, újszegedi parasztasszonyra, aki remekül főzött, és nem riszálta a fenekét.

Sormás segédkarnagy és klarinétművész elvtárs tehát a szegedi Tiszapart mellvédjére könyökölve bámulta a vizet ezerkilencszázötvenhat október huszonharmadikán, reggeli kilenc óra ötvenöt perckor. Nem tudta még, hogy a végzet éppen egy perce elindult már felé.

– Mi van, Jencikém? Te itt lopod a napot, amíg a haza a szabadság lázában ég? –

Bicskei színművész volt az, a segédkarnagy legjobb barátja. – Éljen a pentaton, Jencikém!

Benő Attila

EGY SZÁZAD ARCAI

(RÉSZLETEK EGY HOSSZABB KÖLTEMÉNYBŐL)

*Egy századnyi erdélyi,
honvédelemre alkalmatlan
közlegény állt hajdan
beszürkült Bukarestben
őrségben, lesben
kényszerszolgálatban.
'87 és '88-ban
a Nép Házának árnyékában;
közel az üres boltokhoz,
hol a fény nem jut szóhoz,
túlélési gyakorlatok kényszerében
tizenhat hónapnyi légszomj-létben.*
(Részlet a Prológusból)

KORNÉL, A RAKTÁROS

A legszemfülesebb újonc.
Szénafű tizedes kedveltje.
(Barátságuk ára
pálinkával előfizetve.)

Az első naptól a volt raktáros utódja,
a minőségi uniformisok tudója.
A természet felruházta
gyakorlati értelemmel:
első ránézésre tudja,
ki milyen ruhát érdemel.
Sebestyén és Hájas mentéje ócska, kopott;
a Diák fél számmal kisebb bakancsba' topog,

csak szakadozó szíjat adhat Millsteinnak;
némelyek fél pár zoknival állnak, várnak.
Gábrriel ruhája új, bakancsa ékes.
(Nem kérdéses, ki a szövetséges.)

Oszt pizzamát, szíjakat, ingeket,
felszerelést, jelvényt,
szúrós, gúnyos szavakat, intelmet,
esztet és leleményt,
és fölényesen hallgat.
(Mintha már öreg katona,
nem újonc zöldfülű volna.)

Magabiztos: Szénafű káplár helyett
ő vezényeli a bajtársakat.
A legkiválóbb újonc csak ő lehet,
bárki más ehhez ügyetlen alkat.

Leszerelés után rendőr
lehet belőle méltán,
hű törzsőrmesternek
szabályos mintapéldány.

A DIÁK

„A Diák”.
Harmadik naptól így hívják
(mert így nevezte őt Kornél,
az örök magabiztosság).

Mert különcsége mindig szembeötlik.
Villanyoltáskor nem találja az övet.
Éjjel levelet, jegyzetet, fecnit zörget.
És az őrségben is olvas hajnali ötig.

Zubbonya zsebében angol szótár dagad,
szünetben abból ízleli a szavakat.

A díszlépéseket olykor elvétí könnyen,
és tisztelegni sem tud katonához illően.
Az új teletexten
a hadi üzenet helyett
zűrzavar-verset ütöget,
ha nem érik tetten.

Mintha személyre szabott ködből
mérné, növelné a távolságot,
mintha várná, újra élednek
a rég kialudt képek és lángok.
Pihenéskor bámulja az eget,
mintha nem volna jelen, tévelyeg máshol.
Szétoszló felhőket nézeget.
Nem kerüli a tócsát masírozáskor.

Puskacsövén a célkereszt
a fegyvertisztításnál elhajlik,
és nem jelenti a tiszteknek
Szénafű káplártól az őrnagyig.
De kiderül, ha jön a Nagy Fegyverbizottság,
és az elnöke lehordja az századot;
a hadnagy és a kapitány dühöng, kapkod
(„ennyi ostobát egy helyen ki látott?”),
és valamennyien elárasztják mérgükkel
a bukásra álló, gondatlan Diákot.

A parancsnok szabotázs akciót,
hadbírásgot és árulást emleget.
Mint a szegek, koppannak a szavak.
Távolba néz a Diák. Méri a felleget.

GÁBRIEL, AZ IRODAVEZETŐ

A megtermett, szabályos szókeség maga,
kinek másoknál hosszabb lehet a haja:
ő a párttitkár-százados őrangyala.
Az erdélyi szilvalével
mindig hatásosan érvel:
enyhül a parancsok szigora,
nő a kivételesek sora.

Hajnalban Gáriel ajtót nyit lassan,
és sértőn zengedező himnusz harsan:
egyetlen gombnyomásra
oszlik az álom-pára.

Zakatolás és üvöltés.
A recsegő hangfal sivákol:
készül a sértő diadalmenet,
és messzebb szökik a távol.
A visszakényszerített sok élő kísértet
hontalanított létbe sorakozni lépked.

Parancsszóra kezdődik hamar
(összesen kétszázharmincegyszer)
hajnali nemzeti hangzavar.
Nincs ellene orvosság, vegyszer.

Gáriel nem tornászik
novemberi fagyban
vagy sáros latyakban.
A százados-irodánál
neki sok dolga van:
szolgál, csetlik-botlik, ágál.

Hajtja a mély hála.
Nagyokat köpve,
csizmát fényesít
a himnusz szavára.

SZÉNAFŰ KÁPLÁR

A vidéki legény.
Úgy vezeti, tereli az újoncokat,
ahogy otthon a lovaknak parancsolgat.

Lám mégis lett belőle valaki mára,
több tucatnyi ember ugrik a szavára.

Ismételt vigyázzállást, büntető hajrát
vígán osztja – lássa szigorát a hadnagya.
De némelyekhez kíméletes, igaz barát:
a hízelgőket csávéban soha nem hagyja.

Jelmondata szól monoton:
„A hálósobátok folyton
tündököljön és ragyogjon!”

5.30-kor a hangszórót túlharsogja,
és zavartan kapkod a parancs sok fogja.
A megalázás módjaiban válogat:
visszaél rangjával, fölényeskedik;
szabályra szoktatja a sorállatokat.

De egy reggel régi, sértő hangja
gyászos és halk lesz, mert éjjel a bakák
szapora, dühös ütlegekkel
takarója alatt elhallgattatják.

SIMAKÉPŰ, A TÖRZSŐRMESTER

Hangja pattogóan koppan.
Hisz a tökéletességben
rögeszmésen, megszállottan.
Nem lehet ránc az egyenruhán.
A bakancsnak ragyognia kell

menetelés előtt és után.
A zsebkendő simuljon a zsebben
folttalan, ráncatlan, érintetlen.

Erőlteti a tökéletességet,
de hibával teltek a közlegények.
Nem ismeri a csillagos tisztek valós mását,
az utak makacs porát, sem a dolgok romlását.
A Diák nadrágja élén fönnakad egy kifogás,
Hájasnak, mint mindig, gyűrött a csákója.
Millstein még borotválkozás után is borostás,
és bakancsát nem vikszotha ragyogóra.

Vigyázzállásban élesebbek a szavai.
„Egy szörnyű század kényelmes kamaszai.”
„DE LESZ MAJD ITTEN REND ÉS FEGYELEM!”

„Ez az örök utópia”, súgja Millstein
– és a rend ura mellette terem.

SEBESTYÉN

A nyakigláb, égimeszelő,
a tempós járású,
ki a sorból késve lép elő.
Gógös Gáriel
*Lungujnak** nevezi el,
és a szava megpecsételő.

Első a sorban, lesve tekintget hátra.
De utolsó a parancsteljesítésben;
jobbra fordulna a *Balra át!*-ra.
Szidalom hull ismételten fejére;
Örmesteri korholás az ebédje.

* Román eredetű szó (*lungul* 'magas, hórihorgas')

De vigasztalja
a naponkénti levél (éltető emlékezet
az elveszett ízek távolából),
amelyet tíz fekvőtámaszért átvehet
gúnyos hangú Szénafű káplártól.

Levelek jönnek, levelek mennek,
és nem enyhül súlya a jelennek.

Sebestyén egy ködös, nehéz reggelen
nem ugrik bakancsba, egyenruhába;
káplár, himnusz harsog mindhiába,
fekszik mozdulatlan. Némán, süketen,
ordítástól, ráncigálástól nem retten.
Áttetsző, magas fal nő köréje.
Tömény közönyén nem hatol át
a kaszárnya parancsa, törvénye.
Dühöng, tehetetlen a hatalom.
Rést nem tudni vésni a falon.

Egy hírzárlatos és levéltelen
terembe zárják a lélek-árnyat,
de gyógyírt, csodaszert nem találnak
a menekvő, önkéntes magánynak.

SZTÁNCSUJ, A FŐTÖRZSŐRMESTER

A bajuszos, büszke tiszt-helyettes.
Ha ő vezényel, a század lépte veretes
lehetne, de valakik a díszlépést
folyton elbotolják, elvétik,
és így egy órán át tart
a díszmenet az étkezdéig,
és egy legény sem veszi már zokon
az indulót hősi zászlóaljokról,
melyek átkelnek a Kárpátokon.

Ha cigarettaszünetben
valaki az otthoni nyelven beszélget,
Sztáncsuj a szokottnál is dühösebb lesz,
és hamar kiönti magából a mérget:
„Azt hiszem, anyámat szidjátok,
ha nem értem, mit beszéltek!”

Ki tudja, a bölcs érv honnan fakad,
de miatta se félhangosan, se suttogva
beszélgetni *más nyelven* nem szabad.

Szava ítélt, elhatárol, kizár,
sokféle lelket uniformizál.

Most a Diák szól Millsteinhoz:
Marad-e még valami másság, méltóság ott,
hol terv szerint színtelenítik a világot?

BESZÉLGETÉS KÓS KÁROLYRÓL BENKŐ SAMUVAL

*Nekem 1983-ból kelteződik az utolsó „személyes” emlékem Kós Károllyal kapcsolatban. Tanárként, Marosvásárhelyen, egy óriási tablót állítottam össze a legjelentősebb magyar írók fényképeiből a tantermünk falára. Hamarosan jött az utasítás a pártbizottságtól: Kós Károly képét el kell tüntetni, fejevesztés ter-
he mellett! Lehet ma már pontosan tudni, mi volt az oka ennek a hadjáratnak? Kós Károly nem volt véres szájú irredenta, revizionista, nacionalista...*

Ha ezzel kezdjük a beszélgetést, azt kell mondanom: egyszerűen személyes indoka volt a Kós Károly elleni hajszának, amit egy olyan ember indított, aki sokkal inkább hálával tartozott volna az üldözöttjének. Raul Șorban kezdeményezte, aki maga is művészkedő ember volt. Miután megalakult a Barabás Miklós Céh, a harmincas években azt kérte, hogy őt is vegyék fel a tagjaik közé. Kós Károly azt válaszolta neki: – Miért kérsz te felvételt a mi társaságunkba? Csináljátok meg ti, románok a magatok egyesületét, az volna a normális. – Így állt bosszút aztán, az író halála után... Șorban egyébként bizalmi embere volt Bánffy Miklósnak. Amikor a magyar miniszterelnök, Kállay Bukarestbe küldte Bánffyt, próbáljon meg kapcsolatot teremteni Maniuval a háborúból való közös kilépés ügyében, ő éppen ezt az embert, Șorbant vitte magával... És amikor a nyolcvanas években elindult az a hajszá, a filozófus Gáll Ernő, a *Korunk* szerkesztője megszólította Raul Șorbant, és két dolgot kérdezett tőle. – Mondd, miért támadod Kós Károly emlékét? A másik: – Mondd meg őszintén, mi történt azon a nevezetes találkozón Bánffy és Maniu között? – Ő tagadta, hogy bármit is tudna az eseményről; azt állította, hogy nagyon fáradt volt, beszélgetés közben elaludt, és semmire sem emlékszik. A történelmi tényállás szerint a terv azért hiúsult meg, mert Maniu külön úton érdeklődött Benešnél, miként vélekednek az angolszászok a magyarok tapogatózásáról, egy esetleges magyar–román közös akció lehetőségéről. Beneš azt tanácsol-

ta: addig nem szabad szóba állni a magyarokkal, amíg vissza nem vonulnak a trianoni határok mögé. Nem nehéz elképzelni, milyen erőpozícióból tárgyalhat egy magyar miniszterelnök, ha előbb kivonul Észak-Erdélyből, Kassáról. Lehetetlenség, de ez volt a kisantant-politika, ehhez tartotta magát Maniu, ezért nem jöhetett létre a megegyezés. És mindezt tudhatta Raul Șorban, aki aztán az aranykorszak második számú vezetőjének, a káderpolitika mindenható asszonyának, Elena Ceaușescunak a kegyeibe férközött. Elmagyarázta neki, hogy élt itt egy író, aki esküdt ellensége a románságnak, a magyarok viszont nagy tisztelettel ápolják az emlékét, sőt, még mindig újra kiadják az írásait. Ilyen egyszerű, személyes bosszú miatt indult a hajsza.

A hetvenes évek elején, mint elődeinkre és példaképeinkre figyelő diákok, azt tapasztaltuk: a kulturális életben nem jelenik meg, és – a hiteles információk teljes hiányában – olyan suttogó hírek terjedtek, miszerint büntetés terhével a feje fölött egyetlen sort sem publikálhat, egy kényelmetlen panellakásba kényszerítették...

Valóságos közéleti szereplése az első román parlament megalakulása után véget ért. Kolozsvár nemzetgyűlési képviselőjének 1946-ban a románok Petru Grozát és Vasile Lucát választották meg, a magyarok az ún. egyenlőségjellel szavazva (ez volt a Népi Szövetség választási jele) Kós Károlyt és azt a Nagy Tibort, aki a Horthy-időszakban ügyész volt, és akinek a nevéhez fűződik a börtönre ítélt kommunisták szabadon bocsátása. Kós ezután visszavonult sztánai tanyájára, majd nemsokára őt is elérte a mezőgazdaság radikális szocialista átalakítása, és kuláknak nyilvánították.

Ez is olyan adalék, amelyről alig tudunk valamit. Hiszen az önéletrajza szerint ebben az időszakban éppenséggel a Kolozsvári Mezőgazdasági Főiskola tanára, sőt dékánja.

Arra nem emlékszem, hogy dékán volt-e. Az életrajzát én rendeztem sajtó alá, de minden részletre nem emlékezhetem. Mezőgazdasági építést tanított, könyvet is írt erről a témáról.¹ Amikor azon morfondíroztam, miről kellene beszélnem Kós Károly kapcsán, arra gondoltam: a Kós Károly-jelenségből engem mindig maga a személyiség ragadott meg legjobban, tehát az egyéniségről szeretnék beszélni. Arról az egyéniségről, amely engem tulajdonképpen középiskolás koromtól kezdve magával ragadott.

1942-ben kerültem Kolozsvárra, és ott láttam a Belső-közép utcán gyakran végighajtani egy kétkerekű kocsit. Megkérdeztem egy ízben az osztálytársamat, nem tudja, ki az a barna köpenyes úr, aki olyan szép tartással hajtja a lovát? Az osztálytársam megrovólag válaszolt: – Hát nem ismered meg? Hiszen ő Kós Károly. – Ő kalotaszegi volt, s egy kalotaszegi gyereknek ezt kellett tudnia. Én a Nyárádmentéről, illetőleg a marosvásárhelyi kollégiumból érkeztem Kolozsvárra, ezért nem tudhattam. Viszont ismertem már a *Varju nemzetség* című regényét, tehát kapiskáltam, kiről van szó. A Belső-közép utcának sok neve volt azóta, most sem tudom az éppen aktuális nevét, mert bennem úgy maradt meg: ott hajtotta Kós Károly rendszeresen a kétkerekűjét a Főtér felé, az *Erdélyi Helikon* meg a Szépmíves Céh szerkesztőségéhez. Voltaképpen aztán 1945-ben ismertem meg, amikor már a Móricz Zsigmond Kollégium tagja voltam.

A Mátyás-házban?

Igen, Mátyás király szülőházában. Nekem jutott az a megtisztelő szerep, hogy átvegyem a Szépmíves Céh raktárát. A kommunisták birtokba vették, és pártszékházzá alakították azt a bankházat, amelynek emeletén voltak a Szépmíves Céh irodái, az alagsorban pedig a raktára. Ott mi, diákok átvettük, s én fuvaroztam a könyveket a különböző könyvkereskedésekbe. Emlékszem, akkor még létezett a Petri-féle könyvkereskedés, Helikon néven; a Főtéren, a rendőrség mellett álló Szatmári és Pupán is igényelt példányokat, de még Marosvásárhelyre is szállítottam a lerakatból. Úgy emlékszem, Tamási színjátékai és Bánffy Erdély-trilógiájának fellelhető kötetei voltak a legkelendőbbek.

Szóval, a magam részéről legszívesebben arról szólnék, amiről valószínűleg senki nem fog előadást tartani a Kós Károly-konferencián. Az egyéniségéről, amit szerintem az ízlése alapozott meg. Jól ismert a rendkívül sokoldalú tevékenysége, de ebben a sokoldalúságban meghatározó a művész volt. Művész volt elsősorban építéssként, művész volt íróként, de még közéleti emberként is művész volt. Nem beszélve arról, hogy művész volt grafikusként. Már a Kolozsvári Református Kollégiumban megkedvelte a rajzolást. Elmesélte, hogy a tankönyveinek a lapszéleit rajzokkal tűzdelte tele. Akkoriban (de még az én gimnazista éveimben is) az volt a szokás, hogy a felsőbb osztályba lépő diákok eladták a tankönyveiket az utánuk következőknek; a Kós Károly könyveiért tülekedtek az igénylők, a szép rajzok miatt.

Azt hiszem, a művészegyenység gondolatához kapcsolódik az a kérdés, amelyet Ön 1978-ban megjelent beszélgetőkönyvének tanúsága szerint feltett Kós Károlynak. Jelesül: miként lehetséges, hogy egy nyilvánvalóan városi kötődésű ember egyszer csak földművelésre adja a fejét? A válasza valahogy így hangzott: „Én mindig értelmiségi életformát éltem.” Vagyis személyiségében a művész egy ilyen komplex jelentésű értelmiségi attitűddel társult?

Mi több, a szép előhívásának tekintette a mezőgazdasági munkát is. Egyszer azt mondta nekem: – Te, tudod, hogy milyen gyönyörűség volt végignézni egy szépen felszántott földdarabon vagy egy szép termésen? Számára tehát a szépségnek a feltárása volt meghatározó. Ma triviálisan hangzik, ha a művészi alkotásban akár az alkotó, akár a műélvező a szépséget keresi, mert a divatkövetés, a meghökkentés a legfontosabb. Ő még a régi esztétikai normák értelmében firtatta a szépség lényegét, és a szép megvalósítását tekintette a művészi teljesítmény fő céljának. Ezért állítom én, hogy szép-író volt, de szép-építész is volt. Ezzel a szándékkal tanulmányozta végig valamennyi történelmi korszak építészeti stílusát. Kedvence a román kor volt, de egyik jelentős megvalósítója a maga idejében új stílusnak, a szecessziónak is.

Keveset tudunk arról, ápolt-e kapcsolatot például a Gödöllői Művésztelep szecessziós alkotóival. Azt tudom, hogy azok példaképei, Ruskin, Morris, Ashbee őt is foglalkoztatták, ez utóbbi céh alapításáról dolgozatot is írt (Guild of Handicraft, 1923). Lehetséges hát, hogy van valami összefüggés a szecesszió művészetszemlélete meg az Erdélyi Szépmíves CÉH megalapítása, elnevezése között? Indulásakor mindenképpen a szecesszió hatása alatt állhatott.

Nem. Ő mindvégig azt firtatta, miképpen lehet a nagy építészeti hagyományokra támaszkodva létrehozni a korszerű magyar művészetet. Amit a költészetben Ady Endre, a prózairodalomban Móricz Zsigmond, a zenében Kodály és Bartók teremtett, pontosan annak a szemléleti megfelelőjét kereste az építészetben, és úgy találta, hogy a román kor tanulságait meg a magyar népi építészet formanyelvét, építőanyagát szükséges összehangolni. Ezért olyannyira fontos számára a kő meg a fa. Nagy tisztelője például Lechner Ödönnek, amit megvalósított, azt nagy teljesítménynek tartja, de úgy véli, hogy egészében nagy tévedés is. Mert az volt a felfogása, hogy az új magyar építészet és képzőművészet a keleti ornamentika látomásából kell fölfriessüljön, átalakuljon; csak rá kell nézni az Iparművé-

szeti Múzeumra. Már az egyetemi évei alatt a román kor tanulmányozását tartotta a legfontosabbnak, ezt egészítette ki az a nagy élményanyag, amire erdélyi szekérútjai során tett szert, barátja, Zrumeckzy Dezső társaságában. Különösen két tájegység kápráztatta el, Kalotaszeg és a Székelyföld. Hogy az erdélyi népművészetet tanulmányozhassa, kapott egy minisztériumi ösztöndíjat Lippich Elektől, amit ő aztán azzal hálált meg, hogy úti beszámolóját egy kis kézírásos, illusztrált könyv formájában készítette el. Valamikor a hetvenes években egy interjúban írtam erről az egyetlen példányban készült könyvecskéről, innen szereztek róla tudomást a kutatók, és az a csoda történt, hogy valaki éppen abban az időszakban megjelent vele az OSZK-ban. Ott azonnal felismerték a jelentőségét, megvásárolták, és felvették velem a kapcsolatot. Én csak azt kértem, fényképezzék le, a filmet juttassák el hozzám. Én aztán felnagyíttattam, és el lehet képzelni, milyen boldog volt Kós Károly, amikor meglátta, hogy létezik még az első, egyetlen példányban készült könyvecskéje.

Tehát ez nem azonos a menyasszonyának ajándékozott, ismertebb kézíratos balladás könyvvel?

Nem, az a második ilyen alkotása volt, és kizárólag a jövődöbelije számára írta, rajzolta. Az elsőnek *Erdélyország népének építése* volt a címe. Később megnéztem a Széchényi Könyvtárban: az is ilyen hímmzett fodorvászsonba van kötve. Lippich, a patronálója is igencsak meghatódott, amikor kézhez vette. Sok évig leveleztek is, de sajnos ez az anyag is elpusztult, amikor a sztánai házat kirabolták.

Kéziratokról lévén szó: Ön említi az egyik írásában, hogy megtalálta a Kolozsvári testvérekről szóló regény kézíratait.

Igen, azt sikerült megmentenie Kós Károlynak. Nagyon régen kezdett hozzá, mégis tulajdonképpen utolsó műve, mert halála percéig foglalkozott vele. Valamikor Sütő Andrásnak számolt be egy levélben arról, hogy halad a regény írásával. Abban is használ egy építészeti hasonlatot: az épület kész, a falak állnak, már csak az ajtó, ablak, a berendezés van hátra, és teljesen elkészül a mű.

Amikor az életrajzát rendeztem sajtó alá, fia, Kós András, a kiváló szobrászművész (aki sajnos két éve meghalt) rendelkezésemre bocsátotta a kéziratot. Akkor láttam, hogy ott áll még egy óriási halmaz, a regény lapjai, jegyzetei. Átlapozván, azt tanácsoltam: ehhez kellene találni egy fiatal irodalmárt, akinek nem kell takarékoskodnia az idővel s energiával, és például egy doktori disszertáció keretei között rendezni az anyagot.

Tudomása szerint foglalkozik valaki ezzel a különleges feladattal?

Nem tudom. Emlékezetem szerint Kós Károly csupán egyszer közölt belőle részletet². Az önéletrajz sajtó alá rendezése kapcsán nekem egy másik dolog kötötte le a figyelmemet. Beszéltem a szépségideáljáról. Számára azonban, lévén nem pusztán művész, de precíz mérnök is, a szépség a pontosság fogalmával társult. Magának az írás aktusának a pontosságáról van szó. Többféle megtestesülése ismerhető fel az írásműveinek. Először, mert nagyon takarékos ember volt, ócska papírokra, régi levelek tiszta oldalára vagy akár dohánypakoló anyagra írt, mégpedig ceruzával. Csakhogy mindig volt kiváló minőségű papírja, azután tehát ezeket vette elő, és a saját kezűleg metszett tollaival másolta át a szöveget. Kizárólag ilyen nádból faragott tollakkal írta le a végső, kalligrafikus változatot, melyeknek saját kezűleg alakította ki a hegyét. Azt hiszem, redisznek hívták az ilyen típusú tollhegyet.

Ilyen valódi nádtollal írta például már a híres balladás könyvét is?

Nem, a balladás könyvet még tuskihúzóval írta, nyomtatott betűkkel, de például a *Régi Kalotaszeg*et már a nádtollas módszerrel. Elmondta nekem, számára a *szép* fogalma annak során alakult ki, hogy a Kolozsvári Református Kollégium könyvtárában a régi könyveket kézbe foghatta, lapozgatta. A kódexek írásformáit tanulmányozta, végül pedig Ráskai Lea 16. századi írása tetszett meg leginkább. Ezt hosszasan gyakorolta, annyira magáévá tette, hogy még a mindennapi kézírását is ennek hatására formálta át... Ismeri az utolsó Kós Károlyról szóló könyvemet?

Nem jutottam hozzá.

Kiadtam a szerelmesleveleit: *Ida könyve*, Kós Károly levelei. Az MMA könyvtárának ajándékoztam egy példányt, ott megtalálhatja... Ebben köz-

zétettem a kutatásaim eredményét, a kézírása változásának az alakulási ívét. A lánya volt szíves rendelkezésemre bocsátani a leveleit, a menyasszonyához meg a Konstantinápolyból írottakat, ezeket időrendbe állítva meg tudtam állapítani azt a fejlődési, átalakulási folyamatot, ahogyan létrejött ez a végső, a kódexekre emlékeztető írásmódja. Ez lett a hétköznapi írása, még az aláírása is. Nem kell hozzá egyéb, csupán az egyszerű, Erdélyben termő nád, amit ő késsel megfaragott. Nádtollal írta a regényeit, a hivatalos és magánleveleit. Nemrégien elküldte nekem egy Illyés Gyulának címzett levelét a költő lánya, melyben köszönetet mond *Az országépítőt* méltató, *Nyugatban* megjelent kritikájáért: ugyanez a kódexeket idéző betűtípus. A nyomdászok különösen szerették az ő tintával írt kéziratait. Az akkori írógéppel írt szövegek elmosódtak, összefolytak, néhol olvashatatlaná váltak, szenvedtek azokkal a nyomdászok. Bizonyára ez a megbízható pontossága is hozzájárult, hogy annyira kedvelték a nyomdászok, hogy olyan jó viszonyban volt építéssel, kárpitossal is, mindenkivel az iparosvilágban.

A kéz a személyiség kívülről látható vallomása is. Milyen keze volt egy ilyen rendkívüli egyéniségnek, aki egyik órában kaszált, fát vágott, nehéz fizikai munkát végzett, a másikban könnyű, finom mozdulatokat igénylő kalligráfiával foglalatzkodott?

Semmi különös. Férfias keze volt. Megnézhető ma is, mert van olyan fotográfia, melyen látható a keze. Még olyan is, amelyen vakarózik...

Bizonyos értelemben Kós Károly a transzszilvanizmus ideológiájának szellemi atyja. Legalábbis az én tudatomban Kós Károly neve és a transzszilvanizmus fogalma elválaszthatatlan egymástól.

Nem akarom megkerülni a kijelentésében megbúvó kérdést, de tekintettel arra, hogy ez a téma kötetnyi terjedelmet és sokoldalú megközelítést igényelne, nem ajánlatos most túl mélyen belebonyolódnunk. Egyébként véleményem szerint a transzszilvanizmus Kós Károly számára elsősorban építészeti élmény.

Számomra az a meghatározó élmény, hogy mégiscsak ő tette közzé az első felhívást Erdély elvesztése után, a Kiáltó szót: kimozdítani az erdélyi magyarságot kétségbeejtő passzivitásából.

Az egy természetszerű fejlemény az ő gondolatvilágában, ami az 1920 utáni helyzet elemzéséből logikusan következett. Megállapítja, hogy akik elmentek: elmentek; de akik itt maradnak, azoknak munkálkodniuk kell, szervezni kell az építőmunkát, újrateremteni mindazt, ami eltűnt. Nincs Nagy-Magyarország? Nagy-Magyarország nélkül kell az erdélyi magyarságnak megteremtenie azokat a feltételeket, amelyek közepette élni lehet.

Végül is ebből a felfogásból bontakozott ki a transzszilvanizmus gondolköre...

Sok előzménye van ennek, amihez az élményanyagot az említett korábbi szekeres barangolások, a sokszínű erdélyi népi építészet ismerete szolgáltatta. Az ő erdélyisége elsősorban Kalotaszeget jelenti. Pajtásai Kolozsváron a református kollégiumban szinte mindannyian falusi, kalotaszegi fiúk, általuk ismeri meg a teljes régiót, sokat kirándulnak a havasokban. Jövendő családja is minden szállal ehhez a tájegységhez köti; osztálytársának, Balázs Balásznak a húgát, Idát, a türei református papnak a lányát veszi feleségül. Olyannyira értékesnek tartja ennek a vidéknek a népi építészetét, hogy amikor a türei románok új templomot építenek, megvásárolja a régi fatemplomukat, amelyet egyébként ugyancsak magyar mesteremberek készítettek, hogy azt Sztánán helyezze el. (A bukarestiek azonban elővásárlási joggal rendelkeznek, és elviszik a fővárosi etnográfiai múzeumba.) Tehát nemcsak a magyarok, de a románok építészeti hagyományait is kiválóan ismerte. Alaposan megismerte a mócok világát, ők ott élnek Kalotaszeg közvetlen szomszédságában. Terveket készített az ottani gazdasági élet fellendítésére, templomot épített nekik is. Amikor a kolozsvári nagy román templom tervezésére pályázatot hirdetnek, és ő is jelentkezik, magyar embert természetesen nem jutalmazhatnak első díjjal, de a második helyezés az övé. Az ő terve nem a Curtea de Argeș-i modern templomot tekint mintának, amely tulajdonképpen valamiféle reneszánszba elhajló bizantin hagyományt képvisel, hanem az eredeti, régi bizánci stílust; ezt ő tökéletesen ismerte konstantinápolyi tanulmányai nyomán. Kifejezetten ebben a modorban építette Kalotaszegen a fejérdi román templomot.

Görögkeleti románok számára építette?

Dehogy. Görög katolikusoknak. Nagyon jó kapcsolatokat ápolt a görög katolikusokkal. Mert Erdélyben mindenütt, Kalotaszegen is szép szám-

mal éltek görög katolikusok, ők képviselték az igazi erdélyi román civilizációt és műveltséget. Ez is egy nagy tragédia: azzal a törekvéssel, hogy felszámolják a görög katolikus vallást, gyakorlatilag eltüntették a román polgárságot.

Ő tehát a tragikusan megváltozott, beszűkült lehetőségek között is a maradást és az újjáépítés felelősségét vállalta, miközben Pesten siker, építési karrier, főiskolai tanszék várta. Hasonlóan gondolkodott Kuncz Aladár és Bánffy Miklós, akik ugyancsak magyarországi karriert adtak fel azzal, hogy visszatértek Erdélybe. De megtörtént az ellenkezője is. Makkai Sándor mint főpásztor, magára hagyta a nyáját. Volt erről véleménye Kós Károlynak? Nem talál-tam nyomát annak, hogy beleszólt volna az erről szóló Nem lehet vitába.

Természetesen volt erről véleménye, mert autonóm gondolkodású személyiség volt. Éppen ezért elsősorban a maga számára kijelölt működési keretekre figyelt, arra a területre, amit saját magának választott. Önálló választás kérdése volt számára a vallása, a reformátusság is, mert ő lutheránusnak született.

Temesváron, sváb környezetben.

Tévedés. Valóban Temesváron született, de a felmenői régeni szászok. Azért született „véletlenül” éppen Temesváron, mert az édesapját mint postatisztviselőt oda helyezték. Feladata a távirdahálózat megszervezése, kiépítése volt a Temesvár–Lugos vonalon. Egyébként ez terepmunkát jelentett, Kós Károly az édesapjával rendszeresen járta a hegyeket, völgyeket, tulajdonképpen ekkor kedvelte meg egy életre a természetjárást. Az édesanyja viszont szenvedélyes kertművelő volt, a kert bolondja, tőle tehát a föld, a kert szeretetét kapta. Amikor később házat épít a szüleinek Kolozsváron, egy brétfői nagy kert közepébe tervezi az otthonukat. Ott rendezi be első, legénykori műtermét is. Természetszeretete miatt vásárol telket, tervez magának tanyát Kalotaszegen.

Tulajdonképpen mi történt a sztánai „Varjúvárral”? Diákéveinkben mi úgy tudtuk, hogy Kolozsváron egy toronyházban lakik. 1972-ben az évfolyamtársaimmal kirándulást tettünk Sztánára, és a rozzant állapotú „Varjúvárbán” egy népes román család zajongott.

1944-ben a sztánai lakásból családotól Kolozsvárra menekültek, de a következő évben még visszaköltözhetnek. Ami a dúlás után megmaradt, azal újra berendezkednek Sztánán, körülbelül öt-hat évig, amíg el nem kezdődik a „kollektivizálás”, a magántulajdont még nem veszik el. Innen jár be Kolozsvárra, szervezi az újjáalakuló mezőgazdasági életet, szerkeszti a *Világosság* című lapot, tanít a Mezőgazdasági Főiskolán, sőt, egy időben sokat tartózkodik Bukarestben mint parlamenti képviselő. Az ötvenes évek elején aztán a házát nem veszik el, hanem a szokásnak megfelelően, a magántulajdonról való lemondásra készítetik a benne lakót. A sztánai tanyát földbirtoknak, Kóst kuláknak nyilvánítják, és olyan mértékű beszolgáltatási kvótát írnak elő, ami teljesíthetetlen. Ekkor aztán, hetvenévesen, 1953-ban nyugdíjba megy, és a közéletből véglegesen kivonul. Valóban egy tömbházba költöztették, de a beszélgetéseinket a hetvenes években nem ott folytattuk. A veje, Kovács Zoltán festőművész megvett egy házat a Rákóczi úton, azt a régi épületet ő átalakította (a családban úgy emlegették, hogy „kössintotta”), és ott készültek a riportok. Ott érte a halála is.

Visszatérhetnék még a közéleti szerepvállalására? Azért erőltetem kissé a Makkai Sándorral való kapcsolatát, mert úgy tudom, Kós Károly egyházi főgondnok is volt. Bizonyára fogalmazott meg legalább magánvéleményt a püspök távozásáról.

Az tévedés, hogy főgondnok volt: csak Kalota egyházmegye gondnoka volt. Kerületi főgondnok Erdélyben csak igazi arisztokrata családból származhatott, általában három nagy dinasztiából, ehhez igencsak tartották magukat, még 1946-47-ben is. A Makkai Sándor idejében tehát az egyik főgondnok Bánffy Miklós volt, a másik Teleki Ahtúr (így emlegették, nem Artúrnak), a harmadik Bethlen György. Ami pedig a püspök eltávozását illeti, beszélt nekem erről is. Természetesen nem helyeselte, de megértette, hogy kényszerhelyzetbe sodródott. Makkai viselkedését ebben az időben kettős folyamat irányítja. Tudniillik egy világnézeti váltás megy végbe a gondolkodásmódjában, mondhatnám, a liberalizmusból a totalitarizmus irányába.

Nehéz ezt elgondolni.

Nem a fasizmusról van szó. Mai napig nagy zavar van a fogalmak körül. A fasizmus nem egyenlő a hitlerizmussal. A fasizmus mondhatni, szín-

te a leninizmussal párhuzamosan, a neomarxizmusból bontakozik ki. Ha elolvassa Mussolini könyvét, magyarul is olvasható, *A fasizmus doktrínáját*, megfigyelheti: ugyanolyan szerkezete, logikája van, mint a *Kommunista kiáltványnak*. Makkai szemléletében tehát felismerhető egy ilyen zavaros ideológiai tájékozódás. Másrészt pedig belebonyolódik egy nagyon is konkrét, gyakorlati jellegű konfliktusba. Egyik román miniszter a szemére veti, hogy egyházközségében az iskolákat magyarországi pénzügyi támogatással működtetik, és még egyéb vádak is felsorakoztat. Makkai tiltakozik, ellenőrzést kér, a titkárával behozatja a főkönyveket, melyekben a banki átutalások szerepelnek. A miniszter átnézi, és kijelenti: Püspök úr, nem mondott igazat. Mi lehet erre a válasz? Az, hogy akkor nekem le kell vonnom a konzekvenciákat. Ezt mondta el nekem Makkairól Kós Károly, ő így tudta, ez a családi változat. Volt még egy harmadik változat is, miszerint a püspök anyósa a román biztonsági szolgálatot, a Siguranțát titokban tájékoztatta a református egyház benső ügyeiről, a pénzügyekről is. Ennek lehetősége is szóba kerül a Cseke Péter–Molnár Gusztáv által szerkesztett *Nem lehet* című könyvben, tisztességesen formált szövegkörnyezetben, vádak nélkül. De Kós mindig a püspök mellett állt, szó szerint is, nézze meg a marosvécsi találkozók képeit.

Kós Károly személyiségében tehát felismerhető egy olyan alaptulajdonság, mely alkalmassá tette őt a jó kapcsolatteremtésre, akár a különböző politikai nézeteket valló körök közötti megegyezés létrehozására? Sehol nem találkoztam a nevével a Vásárhelyi Találkozó népfrontos törekvései kapcsán...

Mindenki tisztelte őt, de a Vásárhelyi Találkozó már egy sokkal fiatalabb nemzedék ügye volt. És ez a fiatalabb generáció sem volt egységes. A Hitel köre például egyetértett a Vásárhelyi Találkozó eszméivel, az Erdélyi Fiataloké nem.

Ön úgy látja, a Vásárhelyi Találkozó tulajdonképpen a fiatalok egyfajta kompromisszumkeresése volt a jobb- és baloldal megegyezése érdekében?

Igen. Van valami igazság ebben a megfogalmazásban.

A húszas évek közepe táján a Kuncz Aladárhoz vagy Bánffyhoz hasonló személyiségek hazatérésével párhuzamosan olyan Magyarországról „emigrált” baloldali értelmiségiek is érkeztek Erdélybe, mint Dienes László, Gaál Gábor,

Osvát Kálmán. Hogyan viszonyult hozzájuk, például a Korunk szellemiségéhez Kós Károly?

Igen, ez egy új, másfajta csoportosulás. Kós Károlynak mint az *Erdélyi Helikon* szerkesztőjének, a Szépmíves Céh igazgatójának voltak bizonyos fenntartásai a *Korunkkal* szemben, de amikor például azzal vádolják a szerkesztőséget, hogy lakájszerepet játszik, akkor védelmükre kel. Legjobban jellemzi a személyiségét, hogy Gaál Gábor halála után, 1954-ben ő faragja meg a síremlékét. Személyes élményem: tanársegédje voltam Gaál Gábornak, ő bízott meg, hogy közvetítsek mint Kós bizalmas ismerőse, kérjem meg, állítson össze székely balladás kötetet egy román állami kiadónak. El is kezdte a munkát, de egyéb okokból a kiadvány nem jelent meg. Becsülték egymás értékeit, a fenntartásaik ellenére. A *Korunk* főszerkesztője kifogásolta Kós transzszilvanizmusát. Tudniillik az ő transzszilvanizmusának igazi megfogalmazása nem a *Kiáltó szó*, hanem a *Budai Nagy Antal*, melyben az Erdélyt megjelenítő három nemzetalkotó nép jövője fogalmazódik meg.

A magyaré, a székelyé és a szászé, s a későbbi tragédia az, hogy abból a román kimaradt.

Igen, a románság tulajdonképpen kimaradt, ez a valóság. Mégpedig azért, mert a történelem folyamán a román nemesség, az előkelők, mint a Drágffyak, a Kendeffyek, mindig asszimilálódtak, a román kenézekből idővel magyar grófok lettek. Kós Károly transzszilvanizmusa tehát tágasabb fogalom. Például saját lapja, a *Kalotaszeg*, melyet ebben az értelemben emlegetni szoktak: nem a transzszilvanizmus kifejeződése, mindig a teljes Magyarországra figyel, utalhatok pusztán arra, hogy Ady, Móricz szerepel benne. Őt is rettenetes arcul csapásként éri a háború elvesztése, de azt mondja: tessék tudomásul venni a helyzetet! Ez a *Kiáltó szó*. Én sokat foglalkoztam a transzszilvanizmussal, a történeti gyökereit vizsgáltam, a reformkorig és egészen Bethlen Jánosig, Cserei Mihályig visszamenőleg. És az vigasztalólagának bizonyult, mindig, mindig, mert képviselői a maguk sajátos erdélyi kiváltságait akarják megvédeni a magyar impériumon belül. De transzszilvanisták voltak a szászok, a román George Barițiu is a történelem során egészen addig, amíg 1918-ban Maniu be nem jelentette Aradon az elszakadást...

Ezek szerint igaza lehetett Babitsnak, amikor „védekező kollektivitásnak” nevezte a transzszilvanizmus ideológiáját? És ezek szerint tudatában volt ennek maga Kós Károly is, miközben egész munkásságával a cselekvésre, küzdelemre biztatott?

Ő természetesen mindennek tudatában volt. Egész monumentális programját, a Szépmíves Céhet, az Erdélyi Helikont nem tudta volna racionális megfontolások nélkül megvalósítani. Tessék megnézni az évszámokat: mikor realizálta ezeket?

1924: Erdélyi Szépmíves Céh, a könyvkiadó; 1926: Helikon-társaság első találkozója; 1928: Erdélyi Helikon, a folyóirat...

Nem. 1926–27 a meghatározó évszám. És ki áll az események mögött? Bánffy Miklós. Hazatér Magyarországról Erdélybe, és a politikában azonnal két vonulat alakul ki. Az egyiket ő képviseli. Tudni kell, Bánffynak még a külügyministersége idején, sőt azt megelőzően van egy elképzelése arról, hogyan oldható meg a zavaros helyzet: Románia és Magyarország közötti perszonálunióval.

Ennek érdekében folytatott tárgyalásokat Bukarestben...

Azok a tárgyalások a legendák világába tartoznak. A lehetőség, az elképzelés azonban mondhatni, a levegőben van. Az ötlet pedig tetszik is Ferdinánd királynak. Maga Ferdinánd román király is hajlik egy ilyen megoldás felé, Brătianu miniszterelnök és köre azonban valami efféle mond: – Felségedet mi sokkal jobban szeretjük annál, semmint beleegyeznénk abba, hogy királyi székhelye ne itt legyen, a Dimbovița partján, hanem a Duna budai oldalán...

Lehet tudni, mikortól keltezhető Kós Károly barátsága Bánffyval?

Egyik korábbi diáktársa, Bánffy Pali viszi el és mutatja be a grófnak, aki neki nagybátyja. Akkoriban, szinte egy időben írta meg Bánffy Miklós *A nagyúr* című Attila-drámáját, Kós pedig első írott és rajzolt kis könyvét, az *Attila királról éneket*. Tehát Attila kultuszában találunk egymásra, mindhalálíg tartó barátságban, amit így emlegetett: „Én a demokrata és ő, az arisztokrata.” Ez több volt tréfás megjegyzésnél: bár a gróf sokszor felaján-

lotta, Kós sohasem volt hajlandó visszategezni. De hogy Bánffy mennyire becsülte Kóst, mennyire megbízott benne, arra nemcsak az ékes példa, hogy őt bízta meg Pesten a koronázási domb felépítésével, egy másik fontos, politikai esemény. Miután megszüntetik a Bethlen György vezette Magyar Pártot, a román király Bánffyt kéri fel, hogy szervezze meg a Magyar Népközséget. Ő pedig két személynek szavaz bizalmat, és egyikük sem arisztokrata: Mikó Imrét és Kós Károlyt veszi maga mellé. Amikor pedig Bánffy hamvait 1977-ben végre hazaszállítják Kolozsvárra, az építész ott áll kilencvenhárom évesen a Házsongárdi temetőben, a kriptá mellett. Őmellette pedig én.

Összegzőként: ki lehet emelni egy ilyen rendkívül sokoldalú „reneszánsz embernek” a személyiségjegyeiből egy sajátos képességet vagy egy területet a munkásságából?

Az egészet, mindig a teljes személyiséget kell látni, de munkásságában mégiscsak az építőművészet a meghatározó. Jellemzőnek tekintem, hogy amikor a falubeliek megkérdezték, hogy’ szólítsák, így válaszolt: – Én „építész úr” vagyok.

Revelációszámba ment az Ön 1978-ban, az „építész” halála után megjelent, címével is sokat mondó könyve Kós Károlyról: „A legszebb élet, amit magamnak el tudtam képzelni.” Maradt-e ki abból fontos szövegrész az akkori kiadói politika, a cenzúra miatt?

Minden benne van, ami lényeges, s ami benne van, az mind igaz. De mielőtt folyóiratban megjelentek volna, mindegyik beszélgetés előtt voltak alkudozások. Tudni kell például, hogy Kós jó barátságban volt Kurkó Gyárfással, a politikussal, és ugyancsak becsülte Kacsó Sándort mint író, publicistát. Éppen ezért rossz néven vette, hogy a mindenható Vasile Luca nyomására 1947-ben leváltották Kurkót a Magyar Népi Szövetség éléről, Kacsó pedig elvállalta az elnöki tisztséget, és rövidesen fel is számolta a szövetséget. Kós ezt elmondta, én leírtam, azután meg Létay Lajossal, az *Utunk* főszerkesztőjével vitakoztunk, mert a cenzor ebben a formában nem engedélyezte a közlést. Haragudott is Kacsó Sándor, miután egy félmondatos utalás végül megjelent a Kós véleményéből. Tragikus következményei lettek a szereplésének, mert a Népi Szövetség vezetésének felét letartóztatják. A vallató tisztt papírt nyom elébük, és ők írásban sorolják, sorolják a sa-

ját „bűneiket”. Balogh Edgár meg Méliusz József hiteles tanúk: több ezer oldalas a dossziójuk...

Elképesztően sok ismeret birtokában lehet Ön, a témánkhoz kapcsolódóan is, de amikről most nem faggathatom. Lévéen eszmetörténész elsősorban, megírta az Önre jellemző összefüggő rendszerbe ágyazva ezeket a fontos adalékokat?

Megvan minden a Securitate irattárában, a Kós Károly temetésétől kezdve, még a képes levelezőlapok mikrofilmjei is... Én már nem írok semmit nyolcvanöt évesen.

Lejegyezte: SZÁSZ LÁSZLÓ

JEGYZETEK

¹ Falusi építészet, 1946; Mezőgazdasági építészet. Főiskolai és mezőgazdasági szakemberek számára, 1957. (Sz. L.)

² Nagyurak. *Utunk*, 1954/20. – Ezt a szépírói közlést, a 14. században élt szobrász fivérek munkásságával kapcsolatosan, pontosan húsz évvel korábban megelőzte egy lenyűgöző művelődéstörténeti, oknyomozó tanulmány, *Márton és György* címmel. (Sz. L.)

Kovács Bea

FÉLSZ, FŐNÉV. IGE?

(félsz) A bölcsészkar sok dologra megtanít, de arra biztosan, hogy szinte mindenről tudjunk beszélni, még akkor is, ha nem igazán vagyunk jártasak az adott témában. A felkérés, hogy kötetlenül, szívemhez legközelebb álló műről, ügyről, entitásról írjak esszét, felszabadítóan, majd, második körben, bénítóan hat. Kapásból tíz ötlet kergetőzik a fejemben, de egyiket sem tudom megfogni, mert a reflexió átcsap metareflexióba, és már nem is önjelölt témáimon gondolkodom, hanem olyan kérdéseket próbálok kikerülni, mint: biztos elég ütős lesz-e, amit majd választok? Nem lenne egyszerűbb, ha ki lenne jelölve számomra (megszokott és elvárt hierarchikus rendszerműködés szerint) az elmélkedés tárgya? Honnan tudhatom, hogy ha privát meditációs objektumaim közül kiemelek egyet, az majd olvasóim számára is valamiféle (bármiféle!) relevanciával fog bírni? Kissé elhúzódozó lelki-szellemi vívódás után, egy váratlan pillanatban tudatosul bennem: ami meggátol a téma megtalálásában, az maga lesz a téma. Van egy olyan, még nem bizonyított elméletem, hogy ha egy ember érez valamit, azt valószínűleg mások is érzik, tehát hasznos lehet hangot adni annak a félelemnek és bizonytalanságnak, ami a választás előtt fészket rakott bennem. Túlságosan is, de nem alaptalanul.

(para/dox) Fennakadásom oka korántsem új keletű, de esetemben az elődöktől megörökölt dilemmákhoz még hozzájárul egy Y generációs konfliktuscsomag is, amelynek hatására az eleve adott problémák még inkább felerősödnek. A választás nehézségeiről van szó, arról a döntésképtelenségről, amit a *megannyi lehetőség* láttán tapasztalunk. Ma már egyértelmű, hogy a fogyasztók számára felkínált alternatívák elburjánzása nem szárnyakat ad, hanem paralizál, azaz: az opciók száma egyenesen arányos a megbánnással, amit az elmulasztott alkalmak mérlegelése ébreszt bennünk. Szabadságra vagyunk ítélve, mondja Sartre, és valóban: ennyire korlátozó talán soha nem volt a szabadság. Az egzisztencialisták szerint az identitás nem *adva van*, hanem konstruált, tehát választásaink függvényében teremődik meg és alakul (át). De a lehetőségek tengerében való eltévedés, annak a

személyiségre tett hatása identitásképző-e, vagyis identitás-e a választás felelősségének kikerülése? Sartre egy diákja történetével példáz: a fiatal férfi nem tudja eldönteni, hogy magára maradt anyja mellett maradjon-e, vagy vonuljon hadseregbe, és harcoljon a németek ellen. A probléma itt morális természetű, a diák ezért érzelmeire hagyatkozik, vagyis bízik abban, hogy a rá- és megérzés, az intuíció képes megmutatni a (nem vallási értelemben vett) helyes utat. Sartre az érzelmek erejére, megbízhatóságára kérdez rá, majd azt mondja: az érzelem intenzitását csakis egy, az azt igazoló tett végrehajtása határozhatja meg. A fiú az anyjával marad, de Sartre szerint az ördögi kör nem semmisül meg. (Žižek a problémára a következő, vállaltan cinikus megoldást javasolja: az anyjának azt kellett volna mondania, hogy csatlakozik az Ellenálláshoz, az Ellenállásnak meg azt, hogy az anyjával marad, de valójában elvonul egy félreeső helyre, és onnan kezdve tanulmányaira összpontosít.)

Egy másik, kortárs megközelítést a problémának Barry Schwartz amerikai pszichológus adja, a 2004-ben megjelent, *The Paradox of Choice: Why More Is Less* című könyvében. Schwartz a fogyasztó szemszögéből figyeli a jelenséget, és a konzumtársadalom eltörölhetetlen hibájának tartja az alternatívák megsokszorozódását.¹ Schwartz szerint téves elképzelés az, hogy az általános (társadalmi) jóléthez az egyén szabadságának kiterjesztése vezet.² Mármost ez a fajta önállóság, amely az individuumra hárul, azzal a következménnyel jár, hogy a választás terhe, felelőssége a jobban informált emberekről (például orvos) a tudatlanabbakra (például páciens) tevődik át, és ez ritkán szerencsés dolog. De vegyünk egy konkrét példát: a végzős diák fontos döntés előtt áll, ugyanis egyetemet kell választania. Eljut hozzá egy-két kihagyásos szerkezetű, szinte balladai egyetemi kalauz, miközben szűk baráti körben már kérdezősködik arról, hogy XY szak miből is áll, majd másod-, harmadkézből kapott infóval a tarsolyában leteszi a voksát. A felsősök anekdotáiból és a kari honlapról összeszedett, kecsegtető-hívogató ismertetőkből olyan elvárások születnek meg benne, melyeknek kevés valóságalapjuk van. Az első félév eksztázisa (amelyhez nagymértékben más faktorok is hozzájárulnak) hamar elmúlik, a tökéletes döntés illúziója megsemmisül. Nem csoda, hogy sokan az első vizsgaidőszak előtt otthagyják a választott szakot. Akik viszont maradnak, a második év alatt mintha kényszerből ülnének be újra és újra az órákra (nem mindenki, de aránytalanul sokan). Valamilyen, ismét elvárásokon alapuló, de nem produktív reménykedés szellemében. Schwartz ezekben a valószerűtlen elvárásokban látja a boldogtalanság örök csiráját:³ a rengeteg opció közül valamelyiknek *töké-*

letesnek kell lennie, és amikor ez a feltétel nem teljesül, egyből az egykor rendelkezésünkre álló, de elszalasztott lehetőségekre gondolunk, amelyek kilátástalanságunkban rögtön sokkal vonzóbbnak tűnnek, mint a tényleges választás pillanatában. (Három kedvcsináló a témában: Virginia Woolf *Professions for Women* című esszéje, Sylvia Plath füge-hasonlata *Az üvegburában*,⁴ Turi Tímea *Nem romantika* című verse.⁵)

(iSkola) Mit tesz az egyetem annak érdekében, hogy megerősítsen választásunk létjogosultságában? Az a *lexikális félelem* (a Nádasdy-féle *lexikális vágy* helyett), ami témám leszögezésekor hatalmába kerített, az egyetem falai között napról napra nő. Két példát mondanék a jelenség létezésének bizonyítására. Az egyetem mint intézet elsődlegesen a szemináriumok keretén belül biztosít nagyobb teret, szabadságot a hallgató személyes-tudományos megnyilvánulásainak. Rengetegszer, akár vitaindítóként, akár résztvevőként szembesülök azzal, hogy a legnyitottabb, legkevésbé anyaghoz kötött kérdésekre sem születik válasz. Milyen folyamatok mennek végbe abban a diákban, aki képtelen arra a kérdésre válaszolni, hogy mit olvasott utoljára, vagy írt-e valaha naplót, blogot, voltak-e szépirodalmi próbálkozásai? Miért tartózkodunk, miért nem szólalunk meg, miért kerüljük ki az olyan válaszokat, amelyek valójában *rólunk* szólnak, és termékeny beszélgetéseknek, vitáknak lehetnének kiindulópontjai? A második példám ugyan csak a néma gyereké: szakkollégiumi felvételi kapcsán arról beszélgetünk leendő tutorainkkal, hogy miért (csak most) jelentkeztünk a műhelyekbe. Körbe megyünk, tehát válaszolni kötelező, a felelet pedig egyszerre ismerős és ijesztő: *eddig nem volt merszem; félttem, hogy nem vagyok eléggé felkészült; nem tudtam eldönteni, hogy mi érdekel, talán a műhelyek segítenek*, és így tovább. A szemináriumnak, és lényegében az egyetemnek nem az lenne a célja, hogy hangot adjon hallgatóinak, tehát azokat passzív szerepükből valahogy aktívá, beszélővé tegye – hogy ne mondjam, *avassa*? Milyen élmények vezethettek odáig, hogy mindaddig nem csatlakozunk a diskurzushoz, amíg felkészültnek nem érezzük magunkat? Valószínűleg a *nem arra gondolt a költő* típusú megjegyzések nem segítettek bennünket a véleményformálás művészetének elsajátításában. Szeretnénk úgy megszólalni, hogy ne kelljen tíz elméletre, tíz idézetre, tíz nagyon fontos névre hivatkozva alátámasztani megállásainkat. De nem akarok ujjal mutogatni, bűnbakot keresni, jobb lenne inkább, ha már felismertük, orvosolni a problémát. Ha egy diák felkészületlennek érzi magát, emiatt hallgat és várja a megfelelő pillanatot, feltehetőleg sosem fog rájönni, hogy mikor lesz elég-gé tájékozott ahhoz, hogy a tanárnak méltó partnerévé, a párbeszéd egyen-

jogú résztvevőjévé váljon. Mert egyszer csak meg kell szólalni. Sokak számára sajnos az első hangos szó egyben (a hároméves alapképzés struktúráját nézve) az utolsó is, vagyis egybeesik a szakdolgozat védésével. És az azért egy kicsit késő.

Szótlanágunk ironikus, mert valójában soha nem álltunk ennyire közel tanárainkhoz. A közösségi médiák térhódítására gondolok most, vagyis arra, hogy (látszólag) megbomlott a régi, hierarchikus, egyoldalú kommunikáció, mintha közelebb lennénk a tantermi demokráciához. De, úgy tűnik, csak látszólag. Az informális hangvétellű e-mailek, a lájkolt és megosztott Facebook-státusok, egyáltalán a tény, hogy tanárainkkal *barátok* lehetünk a virtuális világban, azt sugallhatná, hogy a tisztas távolság márpedig felszámolódott. Az a közvetlenség, amely tanáraink (magán)életébe enged belátást (és vice versa), miért nem alakul áll egy szakmai, azaz egyetemi, azaz nem virtuális, hanem valóságos közeledéssé? Hiába lájkolom rendszeresen kedvenc tanárnőm fotóit, ha az óráján nem vagyok hajlandó bekapcsolódni. Viszont, mielőtt túlzásokba esnék, hamar elmondom a kedvenc részemet ebben az egészben: az irodalomóra virtuális folytatása. Amit nem mondunk el órán, valahogy mégis kikíváncozik, és ez sokszor a Facebookon történik, idézetek és hozzászólások formájában. De ismét marad a kérdés: miért nem tudjuk bevonni a tanárt, vagy miért nem tud ő bevonni minket? Miért csak virtuális talajban tud gyökeret eresztetni a vita? Az ilyen szintű digitalizál(ód)ás is Y generációs probléma, és a dolog ennél már csak rosszabb lesz: a '94-'96 után született fiatalok alkotta Z generáció még a miénknél is sokkal, de sokkal digitálisabb. Ők a *dotcom* gyerekek.

Visszatérve a diákok elvárásaira: mind arra vágyunk, hogy olyan tanáraink legyenek, mint John Keating a *Holt költők társaságában*. Jöjjön be Robin Williams az órára, állítson fel a padokra, mozgasson meg, inspiráljon, kiáltsuk közösen, hogy *Carpe diem!*, élj a mának, de ha ez nem történik meg, akkor szépen belesüllyedünk a semmittevésbe, és még azért sem olvassuk el vizsgára a regényt, csak a tartalmát.

Mivel elképzeléseink nem valósulnak meg, az egyetem, az a három év az életünkből, *nem-hellyé* változik. Kissé sarkított, talán torzított újraértelmezése ez Augé *non-lieu* fogalmának, beismerem. Augé szerint a helyhez kötődünk, annak története, személyiségformáló szerepe van. *Hely*-e mostanság az egyetem? Nem tudom. Számomra sokszor inkább nem-hely: az ideiglenes tartózkodás tere, ami után következik majd a Nagybetűs. De próbálkozzunk meg Peter Jones ugyancsak építészeti terminusaival: a *hely* (place) számunkra fontos tér, ahol több időt töltünk, viszonyulásunk po-

zítív, a tapasztalat kellemes. A *kapocs* (link) ezzel szemben leküzdendő akadály, időbeli veszteség, legfőbb célja az, hogy megkönnyítse a mozgást, összekösse életünk helyeit, de ne váljon zavaró tényezővé. Hely vagy kapocs az egyetem?

(coming out) Tavaly novemberben egy izgalmas irodalmi coming out-nak lehettünk tanúi: öt évre a botrányos *Édeskevény* megjelenése után kiderült, hogy ki valójában Spiegelmann Laura, pontosabban, ki áll az álnév mögött. Az előbújás diszkrét volt, annyiban merült ki, hogy k. kabai lóránt új kötetének, az *Avasi keserű* hátsó fülén megjelent a 2008-as magvetős kötet is a publikációs listán.⁶ A diskurzus azóta már beindult, a kötet szerkesztője, Király Levente valamint a sokak által Laurának gondolt Garaczi László is megszólalt az ügyben,⁷ de már olyan elmélet is született, hogy Spiegelmann-t igazándiból Bartis Attila „működtette”.⁸ A SL-ügy több értelemben is elgondolkodtató, hasznos kérdéseket vetett fel (női–férfi írásmód sajátossága, feminista kritika, virtuális szerző stb.), de én egy olyan vonatkozását szeretném kiemelni, ami kapcsolódik az eddig tárgyalt témához. Ez pedig az anonimitás, majd annak az esetleges, de nem szükségszerű felfedése. Az irodalomtörténet, mint tudjuk, tele van hasonló történetekkel, magyar nyelvterületen Weöres, Esterházy, Parti Nagy neve rögtön beugrik. SL esetében talán az a legvonzóbb, ahogyan a személyes blog szövegei elhagyják az egyszerre megbízhatatlan és védelmet nyújtó virtuális világot, kiválnak a világhálóból, és papírformát öltenek.⁹ Bár ez a szembeállítás (internetes vs. nyomtatott szöveg) is a médiumok közötti alá-fölérendeltséget sejteti, most tekintsünk el ettől. Oda akarok ugyanis kilyukadni, hogy pontosan a névtelenség, az arcnélküliség szabadíthatná fel azokat, akik még nem tudnak–mernek megszólalni (bár kétkem, hogy kabai esetében erről lett volna szó, a történetben sokkal hangsúlyosabb a játék gesztusa). Az internet remek gyarkorlófüzet lehet, ha megtanuljuk javunkra felhasználni. Vagy túlságosan cinikus ajánlat ez? A „virtuálisban” kipróbálni azt, amit a „valóságban” (még) nem merünk? Valahol el kell kezdenünk, az előbújás elkerülhetetlen. Meg kell szólalni.

És aztán megszólalunk. És vagy jó lesz/jót tesz az nekünk, vagy nem. Pozitív élmény az, ha az emberfia–emberlánya, a maga tizenkilenc éves hamvasságával feliratkozik a slam poetry open mic estjére, aztán három és fél percben elmond pár dolgot, amire addig talán nem volt alkalma. Bár ő áll a színpadon, a véleménynyilvánítás demokratikus, a közönség befűtül, hujjog, tapsol vagy kiáltva lelkendezik – amit a performansz éppen előhív belőle.¹⁰ Negatív élmény az, ha az emberfia–emberlánya, a maga tizenki-

lenc éves hamvasságával elmegy egy, múltbéli sikereire hivatkozó, ma már minőségében jelentősen csökkent irodalmi körre, ahol azt tanácsolják neki, hogy öt év múlva próbálkozzon újra, mert jelenlegi tapasztalatlansága égbekiáltó, mondanivalója nem releváns. Szó bennszakad, hang fennakad, az ősz bárd kifejtí, mit miért ne.

Pedig miért ne?

JEGYZETEK

¹ Simányi Léna ellenpéldájában Giddenset idézi: „Szerinte a fogyasztók nem szembesülnek végtelen számú választással, sokkal inkább identitás-alternatívákkal, amelyek mesterségesen kialakított életstílusok formájában jelennek meg. Egy adott életstílus alatt Giddens bizonyos javak birtoklását, véleményeket, attitűdöket, viselkedéseket ért, melyek értékdimenziók szerint szerveződnek egy »csomagba«.” In: Simányi Léna: Bevezetés a fogyasztói társadalom elméletébe. *Replika*, 2005, 51–52, 174.

² Schwartz 2007-ben tartott TED-es előadásában a könyv fő gondolati vonalát ismerteti: <http://www.youtube.com/watch?v=VO6XEQIsCoM>

³ 2013 őszén jelent meg egy remek cikk, amely az elkényeztetett Y generáció boldogtalanságát ugyancsak a hatalmas elvárásoknak tulajdonítja: http://www.huffingtonpost.com/wait-but-why/generation-y-unhappy_b_3930620.html

⁴ Az idézet illusztrációja: <http://imgur.com/gallery/cMDjmNG>

⁵ „Nem az hiányzik, ami voltam, hanem a számtalan lehetőség / egyidejűsége.” <http://www.litera.hu/hirek/turi-timea-jonnek-az-osszes-ferfiak>

⁶ Interjú a szerzővel a Literán: <http://www.litera.hu/hirek/interju-kabai-loranttal-spiegelmann-laurarol>

⁷ <http://www.litera.hu/hirek/milyen-bizonytalan-szerzo-iroi-nev-es-mu-viszonya>

⁸ <http://www.litera.hu/hirek/laura-nyomaban>

⁹ A szóban forgó blogbejegyzések 2007-ben születtek, a kötet pedig 2008-ban jelent meg. Ugyancsak 2007-ben zajlott a Kritikavita, ami az internetes és írott sajtóban megjelenő kritikák oppozíciójáról, ennek felfüggeszt(het)éséről szólt.

¹⁰ Simon Márton a jelenleg folyó slam-kritika kapcsán így fogalmaz: „...ha egy slammer kiáll a közönség elé, nincs közte és a befogadó között semmilyen akadály, képernyő, papír, egy átfutási idő vagy egy döglődő folyóirat-kultúra.” http://magyarnarancs.hu/daruma_park/felutes-87718/

„MI ÍGY MONDJUK”

TIZENNÉGYKEZES BORBÉLY SZILÁRD
NINCSTELENEK CÍMŰ REGÉNYÉRŐL*

Ágnes: Borbély Szilárd regényének narrációs technikája olyan elbeszélői hangot hoz létre, ahol a felnőttkor és a gyermekkor jelene úgy mosódik össze, hogy a kettő közötti határ kitapinthatatlanná válik. A „mi úgy mondjuk” típusú kiszólások, a nyelvre való reflektálás és ezzel szemben az események tömör és nyers leírása, a visszaemlékezés hangját is szenvtelenné teszik. A történetek nem szorulnak sem magyarázatra, sem pedig utólagos ítéletre. Ebben a közegben ugyanis aligha lehet morálról beszélni.

Ki ez a *mi*, milyen értelemben jelöl kollektív tudást vagy tapasztalatot, és mitől válik fontossá? A név nélküli gyerekszereplő egy olyan zárt rendszer tagja, amely nem tűri meg maga körül azt, ami más, az elbeszélő családja pedig épp ezt a másságot képviseli. Az anya *bekerültként* csak valaminek a tagadásaként tudja meghatározni önmagát („Nem vagyunk parasztok” – hangzik el többször is), míg az apa valószínűleg a zsidó Mózsí gyereke, amit ő szintén tagadni próbál.

Az identitástudat olyan szintű hiánya öröklődik így át, amely esetében a megoldást a közös nyelvhasználat vagy épp a nyelvnek a nem használata, a hallgatás kínálja. Ezáltal a közösség nyelvjárása válik az egyik legfontosabb identitásformáló elemmé, elhatárolva magát mások nyelvétől: az urak, a hatalom nyelvétől. Így alakulhat ki az egyetlen, és jelen esetben hiteles *mi*.

A szavak köznyelvi formáira való lefordítás ugyanakkor a valahova tartozás egyetlen elemétől való eltávolodást jelzi. Ebből a zárt közegből való

* Ez az esszé Borbély Szilárd regényéről (Kalligram, 2013) a BBTE BTK Magyar Nyelv és Irodalom mesteri szakos diákjaival közösen készült, akik a kortárs irodalomórákat választották. 2013 októberétől 2014 januárjáig járt a kézirat egyikünkötől a másikig. A szerzők teljes neve (a megszólalás sorrendjében): Mihály Ágnes, Kecskés Tamás Hunor, Fischer Botond, Dávid Anna, Mihály Réka, Selyem Zsuzsa, Benke András.

kilépés csak az arról való beszéd által válik árulássá. A hallgatás ugyanis annak az azonosságtudatnak a része, melytől az elbeszélő szabadulni próbál.

Olyan *mi* ez, amelynek hagyományát szokások, babonák, hiedelmek képezik. Magyarázat hiányában mindez adottá válik, és olyanfajta kollektív emlékezetet hoz létre, melynek alapját nem a közös tudás képezi, hanem a közös nem-tudás. A gyerek pedig a kérdés lehetőségétől megfosztva, a tartalmas beszéd hiányában, ezt a tapasztalatot teszi saját személyiségének részévé, és adja át később egy újabb generációnak.

Az elbeszélő gyerekként próbál kérdéseket feltenni, azonban a válaszadás folytonos háritásával találkozunk. Azokat a gyerekeket, akik nem elégszenek meg az elhasznált szófordulatok ismétlésével, pálinkába áztatott kenyérrel butítják, fantáziájukat, gondolkodásukat az el sem kezdett mesékkel valamint az álmok elűzésével tompítják. Ha kérdeznek, nem kapnak választ. „Amiről hallgatunk, az nincs.” (12) Borbély könyve azonban beszél.

Tamás: De hogyan beszél? A regény egy folyamatos jelenben, egyes szám, első személyben van megírva, ami paradoxonhoz vezet. Törés van ebben az időben, ami éppen az ismétlődő „mi úgy mondjuk” megjegyzésen keresztül érhető tetten. Borbély két idősíkkal dolgozik: szétválasztja az elbeszélés (a *Nincstelenek*) idejét az elbeszélő (a gyerek) idejétől.

Az elbeszélő olyan tudás birtokában van, ami nem lehetne az övé, hiszen a gyerek még nem ismerheti a tájszavak köznyelvi megfelelőjét, mégis folyamatosan *fördít*. Ebből következik, hogy az elbeszélés olyan időben játszódik, ami már megtörtént, az elbeszélés jelene visszaemlékezés a gyerekkor jelenéhez képest – mégis akkor zajlik, amikor olvassuk. A két jelen meglétét a frázis távolra mutató névmásának használata is bizonyítja, hiszen a valódi beszédhelyzetben a „mi így mondjuk” forma jelölné a *mostot*, a konkrét jelent.

Ez az a pont, ahol különbség tehető Borbély elbeszélője és Kertész Imre Köves Gyurkája között, hiszen csak beszédmódjukban – mindkettő a moralizálás elől kitérő szenvtelen narrátor – hasonlítanak egymásra. Köves is a jelen linearitásban halad, de ő lépésről lépésre, ott minden *húsz perc* számít, és soha nincs utalás arra, hogy mi fog történni. Kivéve egyetlen-egyszer a vonaton: „Büdös zsidók, még a legszentebb kérdésből is üzletet csinálnátok! – ezt az észrevételt tette. S fölháborodástól meg utálkozástól is csak úgy fulladozó hangon ezt a kívánságot intézte még hozzánk: – Akkor döglöjtek csak szomjan! – Később különben ez meg is történt.” Ehhez képest Borbély a nyelvi reflexióknak köszönhetően folyamatosan azt sugall-

ja, hogy neki rálátása van az egészre, az oszthatatlan (fejezetekre nem osztott) szövegre, a tizenegy(!) betűs *Nincstelenekre*. Ezért legitim Kertész, és ezért paradox Borbély folyamatos jelen ideje, ahol a történetek még egymáshoz viszonyítva is jelen idejűek maradnak – a regény egy oldalon elférne, de nem lenne olvasható.

Ez a fajta időtapasztalat kapcsolatban áll a falu mikrokozmoszával: az emberek ebben a folyamatos jelenben élnek, ahol az ok-okozati kapcsolatok felcserélése megy végbe, pontosabban jelen idejűvé relativizálása történik (újabb különbség Kertész és Borbély narratívái között, Köves éppenhogy az ok-okozatba kényszerül). Itt akkor lesz éjszaka, ha az anya leengedi a haját, azért lesz valaki zsidó, „mert, kerüli a szót” (183). Az ok-okozat viszonyból csak az okozat marad, hiszen a jelenben nem számít, nem fontos a múlt dimenziója. Ezért szinte lehetetlen, hogy a gyerek megértse a falu működését és szokásait, ha kérdezni próbál, cenzúrába botlik. Az elbeszélő folyamatos jelen-perspektívája és az egymásra rétegződő történetek közötti nem-lineáris viszony az ok-okozati kapcsolatok hiányának prózatechnikájaként jön létre, ami tulajdonképpen a falu szabályaihoz igazodik.

Botond: A regény akarva-akaratlanul odakerül a „magyar faluról” szóló szövegek sorába. A „magyar falu”, mely alapértelmezésben egy autentikus kelet-európai földműves közösség, kultúrája szóbeli. Normái szintén szóbeliek, ezeket a normákat a klasszikus modell szerint mítoszok legalizálják. Ezek azok a mítoszok, amelyek ebben a közegben hiányoznak, csak a kiüresedett szabályok maradtak (hogyan mikor kell köpni; hogy az ostor a falhoz támasztva áll, ha verni kell a gyermeket; a gyilkolás a férfi dolga stb.). És az ezek mögött lévő, már említett „kollektív nem-tudás”. De ez is illeszkedik a klasszikus modellbe. A magyar falu már évszázadok óta nem az archaikus szóbeli földműveskultúra mintapéldánya, nyilván. A XIX. században már bőven megindult ennek a középkori populáris kultúrának a felbomlása, hanyatlása, ha úgy tetszik, de ez inkább átalakulás valami mássá. És ez a hanyatlás-átalakulás pedig ilyen kiüresedéssel jár. A „magyar falu” szövegei erről beszélnek; hanyatlásról, átalakulásról. (A mítoszok mégsem hiányoznak teljesen a szövegből: a leégett ortodox fatemplom mítosza elmondódik kibontva – mégpedig szóban!)

Ez a folyamat nagyon lassú. Harminc-ötven év alatt sok minden változik, de nem látványosan. Van a *Nincstelenekkel* szemben egy sajátos olvasói helyzet, mikor a könyvet olyan olvassa, aki szintén ebből a világból jön, akiknél szintén „így mondjuk”. Nemcsak a saját nyelvjárással szembesül,

hanem saját szabályokkal, helyzetekkel, történetekkel is. És azzal, hogy ez nem a múlt, ez sokszor a régió jelene. A fordítás („mi úgy mondjuk”) nem funkcionális ilyenkor, hanem szintén szembesülés: megint nemcsak az anyanyelvjárással, hanem saját fordításhelyzeteinkkel, saját „mi így mondjuk” helyzeteinkkel, azzal a megrázó helyzettel, leleplezéssel, hogy ez a botrány itt a mienk, a felelősséggel együtt. Az árulás a mi árulásunk is. Cinkos, bűnrészes olvasat (a botrány miatt is, az árulás miatt is).

Anna: A falu mikrokozmoszának egyik kohéziós eleme az agresszió. A félelem atmoszférája rafináltan nehezedik erre a közösségre. Itt mindenki elszenvedi a verést, majd továbbadja azt. A férfiek verik a feleségeiket, a feleségek verik a gyerekeiket, a nagyobb gyerekek verik a kisebb gyerekeket. Az állatokat mindenki veri. Az apák szíjostorral és nadrágszíjjal verik fiaikat mindaddig, míg azok elég nagyok lesznek, s vissza nem vágnak. A férfiak is félnek egymástól, az elbeszélő szerint azért járnak a kocsmába, hogy szemmel tartsák egymást. A nők nem félnek egymástól, és a magánytól sem, de csak mert van elég elfoglaltságuk, ott van nekik a pulya. A család szégyennel vegyes hallgatásba burkolózva él, hiszen félnek a szavaktól is. Arról nem beszélnek, amitől félnek. Magától a zsidó szótól félnek. A nevektől is félnek. Körülírják, magyarázzák, de nem nevezik a nevén. Mintha a falu az emberektől független akarattal rendelkezne. Úgy tűnik, hogy az emberek magától a közösségtől, mint egy monstrumtól tartanak, s ettől teljesen független módon létezne az egyén. „A nappalnak szeme, az éjszakának füle van, mindenki mindent hallott.” (194) „A falu egyszerre emlékszik és felejt.” (72) „A falu pedig figyel.” (82) Rítusainak bejáratottsága az, ami biztonságot ad. Tudják, amit tudni szabad, ezáltal közösségi szokásaik rabjai. „Minden előre ki van számítva.” (82)

Csodálatos, ahogyan a gyermek átjárást talál egy szintén nagyon kifinomult és szabályrendszerekben gazdag univerzumba, a számok világába. Éppen a megtapasztaltak vezetik el őt oda. „Az olyan számokat szeretem, amelyeknek nincs osztójuk. Olyanok, mint mi ebben a faluban. Kilógnak a többi közül.” (126) Az aritmetikában a prímszámok, a természetes számok halmazának felbonthatatlan elemei mások, mint a többi szám, van bennük valami titokzatosság.

Réka: Mit jelenthetnek a gyermek perspektívájából ezek a számjátékok, amelyek a regény során különböző helyzetekben jelennek meg? A kisfiú mindegyre kapaszkodik ezekbe a számokba, amelyek az egyetlen biztos pon-

tot jelentik számára egy olyan világban, ahol nincsenek válaszok, ahol folyton csak az elhallgatással vagy éppen a teljes elutasítással találkozik. Mélyszegénység vesz mindent és mindenkit körül ebben a kis faluban, ahol a gyerekekkel nem sokat törődnek, hiszen annak nem kell sem okosnak, sem ügyesnek lennie. Így a ház körüli munka elvégzése után egész nap magukra vannak hagyva. Mivel játékuuk nincs, a gyerekeknek a számokkal való játék marad az egyetlen öröm, amely az író bevallása szerint a fantázia első töredékének tekinthető. „A számokkal játszom. Szétbontom és összerakom. Megkeresem, hogy mivel lehet osztani. Vannak, amelyeket nem lehet semmivel, azokat szeretem.” (34) Mindezzel egy olyan teret teremt magának a gyerek, amely kiszámítható, és menedéket nyújt a kegyetlen valósággal szemben.

A családon belüli kapcsolatokat is a végtelen magány jellemzi, ezeknek a kapcsolatoknak lehetnek a jelölői a prímszámok. A regény az anya–fia kapcsolatának megidézésével kezdődik: „Megyünk és hallgatunk. Huszonhárom év van köztünk. A huszonhármat nem lehet osztani. A huszonhárom csak magával osztható. Meg eggyel. Ilyen magány van köztünk. Nem lehet részekre bontani. Egyben kell cipelni.” (9) Pár oldallal később az apjával való kapcsolatát is ugyanilyen módon jeleníti meg: „Megyünk és hallgatunk. Harmincegy év van köztünk. A harmincegyet nem lehet osztani, mert csak magával osztható. Meg eggyel. Ilyen magány van köztünk. Nem lehet részekre bontani. Egyben kell cipelni.” (26) Olyan úr ez a szülők és a gyermek között, amely átjárhatatlan és kitölthetetlen. A prímszámok végig jelen vannak a regény folyamán, illetve megfigyelhető, hogy minden családtaghoz kapcsolódik egy. „A nővérem az egyes. Én vagyok a kettes. Ez az én számom, a kettő. A nővérem a nagy. Ő a lány. Én vagyok a Fiú. Az öcsém a hármas. Ő a Kicsi. Így szólítanak bennünket.” (14) A regényt olvasva úgy tűnik, hogy minden szereplő lehet prímszám, mindenki valamihez képest más, kirekesztett vagy kívülálló. A folyamatos hiányérzet, vágyódás valami után, a szeretetlenség, hovatartozás megválaszolatlansága, a kiközösítések sora az, ami igazán nincstelenné teszi a szereplőket.

Zsuzsa: Annyira nincstelének, hogy arról sincsenek emlékeik, amikor kifosztották őket. Azért nincsenek emlékeik, mert nincsenek szavaik: a nagyapa az új, rájuk erőszakolt szavakkal mondja el a román nyelvű, Aranyszájú Szent János liturgiája betiltásának, a tiltakozó ortodox pap bebörtönzésének, végül a darabonként magukkal hozott fatemplom fölégetésének történetét. „Elvész a titok, gondolta, mert elveszik a néptől a szavakat.” (168)

Nincstelenek – még titkuk sincsen. A nagypapa azt meséli a névtelen elbeszélőnek, hogy a bíró meggyőzte őket, hogy az éhségnél jobb a szolgaság. Az urak, akikhez szolgálatba álltak, már rég kisemmizettekké váltak maguk is, ám a szolgaság nem változott, életük másból sem áll, mint nehéz, fárasztó, örömtelen munkából és brutális testi viszonyokból. Hangoosan, agresszíven esznek-isznak, köpnek, hánynak, ürítenek, párosodnak, ütnek, gyilkolnak. Ez minden, és ezt a mindent ki is mondják.

Akik pedig nem bírják, hogy ez minden, azt megalázzák, elüldözik. Hadd ne emlékeztesse még véletlenül se őket senki 1944 májusának arra az éjszakájára, melyen a falu majdnem minden lakosa némán, egymást idegenként kerülgetve fosztotta ki az elhurcolt boltos házát.

Húsvétkor, a szabadulás ünnepén az anya kitakarít, főz, szépen megtéríti az asztalt, gyertyát gyújt, az apa pedig elmondja, úgy, ahogy hallotta még gyerekkorában sábeszgjójként, az imádságot: érthetetlen szavakból. Nővére, a trágár, félnótás, boszorkány Máli azt mondja, ő látta az Istent, akkor, amikor elvitték a zsidókat. De hogy milyennek látta, arról szó sincsen.

András: Istent hivatalosan is száműzték a hétköznapiokból, a nincsteleneknek igazi ünnepeik sincsenek. Vagyis olyan ünnepeik, amelyek róluk szólnának, amelyeket értenének és átelnének, amelyekbe bele tudnának helyezkedni. „Készülünk a Húsvétra. Anyám takarít, mos, vasal, süt, főz. A szokások ereje hajtja.” (239) A gyerekek karamellt kapnak, hogy emlékezzenek az ünnepre, az anya azt mondja, hogy ők azért hisznek Istenben (ha nem is értik), mert már nincs vesztenivalójuk. Az apát már amúgy is mindenhol kirúgták. A Bibliában azt olvassa, hogy Jézus szabaddá tette őket, a pártházban azt mondják, hogy a párt volt az, eközben mindannyian rabok maradtak. Az anya hálaadásra tanítja a gyerekeket, este azért ad hálát, mert már megint lejárt egy nap. Reggel azonban ugyanarra a napra ébrednek, ahol még Isten hiányáról sem tanácsos beszélni.

A faluban többen is folyamatosan várják a Messiást, illetve van olyan is, aki a *Mesijást* várja. Mindkettőnek a Rámpa felől kell érkeznie. A munkaszolgálatból hazaérkező Mózsai a családját várja, a kisfiú a kocsmából hazaérkező apát, akinek a Messiással együtt kell érkeznie. Mózsai családja soha nem érkezik haza, a fiú apja is csak egyedül, részegen. A cigánysoron élő, beszédhibás, bolondnak tartott *Mesijás*ra azért aggatták rá ezt a nevet, mert egyedül ő visel szakállat a falubeliek közül. Ő meri ki a falusiak kertjében a budit, őt megtalálják a Rámpán, legalábbis ott mindig tudja valaki, hogy éppen merre van. Csendes és alázatos, soha nem kér semmit, ha bántják, akkor is mosolyog.

A nincsteleneknek *Mesijás* a Messiásuk. Ő az, akit mindig megtalálnak, aki azt is elviseli, hogy leköpjék, aki szolgálja a szolgálkat is. Ugyanakkor ő az, akinek nem lehet megállapítani a korát, akit egyetlen kutya sem ugat meg az egész faluban. Minden tekintetben kiszolgáltatott és a falu többi lakójától különböző, létezése viszont nem rendelkezik metafizikai távlatokkal, ahogy a kisfiú családjáé sem. „*Mesijás* hasonlít hozzánk. Nem tartozik sehová.” (297) *Mesijás* neve egyfajta hiány jele, ezzel egy időben a hiány helyén is áll. Ilyen értelemben a *Nincstelenek* alcíme is csak arra kérdezhet rá, hogy a *Mesijás* elment-e már.

A valamikor létezett vagy létezőnek vélt szentség folyamatosan profanizálódik. „A kulcsont táján látni lehet Mária szívét. Föl van nyitva a mellkasa. [...] Az erek el vannak rajta metszve, ahogy disznóöléskor apám szokta, amikor kivágja az állat szívét.” (55) A funkcióját veszített ikon inkább elborzasztja a kisfiút, mintsem megrendítené. Az ölést, az állatok feldarabolását már megtapasztalta, azt viszont sokkal nehezebben érti meg, hogy Mária szíve hogyan hasadhatott meg fájdalmában, a feltámadt Jézus pedig hol van.

A *Mesijás* eljövételére vonatkozó kérdés sem ájtatosan, az ég felé emelt tekintettel hangzik el, sokkal inkább a porba, a mocsokba tekintő, lesütött szemekkel. A nincstelenek perspektívájából ugyanúgy láthatatlan, kimondhatatlan marad a transzcendens, mint a múlt vagy a jövő. A fojtogató, brutális és véget nem érő jelenben hangzik el ez a kérdés, ami mégis múlt időre utal. Itt megint összemosódik szent és profán, az a *Mesijás*, akit ők ismernek, nem hozta el a megváltást. Ugyanakkor ő az egyetlen érintkezési pont a transzcendenssel, ő áll annak a helyén, ő emlékezteti őket arra, akinek egy másfajta szennyből kéne kimosnia őket. Egyfajta megtestesülés ez is, más-milyenent nem is lehet elképzelni. Amennyire folytonos a jelenük, annyira folytonos *Mesijás* keresése is.

Zsuzsa: Ebben a borbélyi világban akkor keresik az emberek *Mesijást*, amikor olyan munkát kell elvégezni, amely még számukra is megalázó, márpedig ők csak olyan munkát végeznek, amihez vagy nem értenek, vagy nincsen hozzá alapanyaguk, olyan munkát, amiben semmi örömük nincs. Kevéssel vagyunk a kelet-európai országokban megrendezett kollektivizálás után, kevéssel a zsidók kiirtása után. Hogy elviseljék pusztá önzésüket, ott van nekik az osztályharc eszméje meg az Incifinci (az Internacionálét ezen a néven teszik maguknak otthonossá).

Mesijás a cigánysoron lakik, beszédhibás, nem tudunk róla meg semmit azon kívül, hogy hogyan bánnak vele az emberek, ő pedig csak szelíden mo-

solyog. Dosztojevszkij Miskin hercege egy alföldi, határ menti magyar faluban. Mindig egyedül van.

A falu lakói nem mernek egyedül lenni: a férfiak azért járnak esténként a kocsmába, hogy egymást szemmel tartsák, a nők otthon vannak a sok gyerekekkel. Mindenki fél valami meghatározhatatlantól. Bizonyos szavaktól is félnek, például attól a szótól, hogy zsidó. Félnek a nevektől. Félelmüket alkoholba és altáji tréfákba fojtják, a gyerekek álmait örületesen kegyetlen rítussal úzik el, mert szégyen álmodni. Akinek neve, álma van, azt kirekesztik.

Kertész Imre *Sorstalansága* után játszódik, de innen érthető mindkét jelen idő.

Réka: Borbély jelen idejében már egy zsidó sem lakik a faluban, csupán Mózsai, „de már ő sem az” (184), mivel a családja elhurcolása után nem elvesztette újra szakállát, nem tartotta a szombatot, nem tartott még gyertyákat sem. Azaz, semmi olyat nem tett, ami a múltra emlékeztette volna. Ez lehet az oka annak, hogy a falu a kezdetleges kitagadása után mégis eltűrte, de be soha nem fogadta. A falu részéről olyan ellenállás tapasztalható a zsidósággal szemben, aminek a kiváltó okát ők sem ismerik, csak megélik. Olyanokra emlékeznek, amikről nincs tudásuk. Már csak reflexív emlékezet van, konstruktív nincs. Talán ez az oka annak, hogy félnek a nevektől, hiszen csak a zsidók vannak nevükön nevezve, ők azok, akiknek nem volt viszonyuk másokkal, akik után csupán tárgyak maradtak, semmi több. A faluban egymást gúnynevekkel illetik, mindenki csak egy másik által válik meghatározhatóvá.

Anna: Olyan másik által, akit emlékezetéből idéz meg a kettős a narrátori hang. A nagyapa, az anya, az apa, Máli és a többiek mind újra és újra megidéződnek a könyv lapjain, ebben a furcsa szokásorientált, ám minden másban nincstelen közegben. Bár a falu a kollektív homályból idézi és éli meg hétköznapijait, mégis az anya alakja valamiféle keresőként tetszik át, ő az, aki Mária-képet tart a falon, féli a babonaságokat, készül a húsvétra, s annak ellenére, hogy nem zsidó, az apa távollétében is megüli a sábeszt. A felszínen viszont durva, dühében mindig azzal üti gyerekeit, amivel csak éri, kineveti, ha kényelmetlen, megalázó helyzetbe kerülnek, például amikor az elbeszélő gyereket Magdus nénye fogdossa: „(...) magához húz, öszszecsókol, a fenekem fogdossa, maga felé húz. A másikkal megfogja a pocörömet. / »Micsoda kis pucája van már«, mondja anyámnak és vihog. Látom, hogy kipirul. Nevetgélnek, én igyekszem kicsúszni a kezéből. Ha-

ragyszom anyámra, mert vele nevet.” (270–271) Verbálisan is bántalmazza gyermekeit, sokat sír, és folyamatosan öngyilkossággal zsarolja őket. Nem mutat különösebb ragaszkodást, nem szereti a macskát: „csak a fászládban nem bántja” (18), a cigányokat sem szereti – ahogy a falubeliek sem –, itt mégis érezhető egy hajszálnyi feloldás, hiszen Arankát szereti (a gyermek is úgy beszéli el: „akik a mi cigányaink”, 38). A regény lapjain végigsétálva, ebben a hallgatásban mégis átszűrődik valami ebből a nőből. Ez az el-
lentmondásos karakter az, aki nem tudja elfogadni, hogy itt kell lennie, ő az, akit a faluban bolondnak tartanak, miután a messiásként várt gyermek tizenhárom hónap után meghal. „Ahogy jött, úgy tűnt el közülünk. Szinte észrevétlen. Azt hittük, ő lesz a mi Messiásunk. Mindig csak róla beszélünk, vagy hozzá, mert ő még nem tudott beszélni. És mivel nem beszélt, mintha utólag sem kellett volna beszélni róla. Hallgattunk is róla, leginkább anyám hallgatott.” (264)

Botond: A mítoszokat, a kollektív tudást nem feladata egy közösség minden tagjának őriznie, továbbadnia, elmondania, ez a „specialisták” terhe, papoké, sámánoké, öreg mesemondóké. Itt mintha nem lenne ilyen, igazolandó a nemtudást. De Bolond Máli mégis ilyen figura. „Máli olyan, akár egy manó. Majdnem törpe. (...) Azt mondják, hat ujjal született, de elszorították neki. A lábán is hat ujja volt.” (268) És látta Istent, amint elrejtőzött a bárányfelhők közé (53). A kimondott tudása azonban igazodik ehhez a közösséghez, bölcsességei hasztalanok, például: „Kétféle ember van, a vérfaszú meg a húsfaszú” (52). Mikor a gyermekeknek mesél, „mindig boszorkányokról szóló történeteket mond el” (66), vagy a horgas csontorról, kivész a dögből valamit, tud rontani stb. – ezek a babonák valódi tudást jelentenek, csak közben értelmüket, funkciójukat veszítették, ahogyan Máli is. Ezenkívül emlékszik mindenre, ami a faluban történt (104). Ő lehetne tehát a hiányzó háttértudás letéteményese, de csak egy mocskos szájú öregasszony, aki gyermek maradt, tudománya hiábavaló. Egyedül hal meg, hiszen az elbeszélő és édesanyja sem fogadja be, már ott, a másik faluban (318).

Tamás: Máli az, aki minden temetésre eljár, felekezettől függetlenül. Ezeket szereti a legjobban, minden munkát félretesz, és mindig temetési énekeket énekel. A temetés a faluban egyfajta spontán karnevál, amikor felülíródnak az addigi viszonyok, mert oda „a haragosok is elmennek, hogy kibéküljenek. »A halál színe előtt nincs harag.«” (238) Még az ünnepek sem képesek erre, mert azok meg nem értett vagy kiüresedett szokásokból állnak: az anya takarít, mos, vasal, süt, főz, de ezek az előkészületek nyűgnek számítanak, pluszmunkának; felveszik az ünneplőt, amiben feszengetnek.

De a kosztüm, amiben az embereket majd el fogják temetni, nagy becsben tartott ruhadarab. Az elbeszélő nagyanyja is „[k]észen állt a halálra. Minden este várta. A díszruháját, amelyet a koporsóban majd rá kell adni, minden vasárnap leporolta, kisimította, szinte becézgette.” (99)

Elhalálozás esetén a hír azonnal bejárja a falut, majd kezdetét veszi a játék. Ismét előkerülnek az ünneplők, de itt már jelmez funkciójuk van. „A feleségek, az anyák fájdalma, amely egy életen át gyűlt, most egyszerre szakad fel, mint a tályogos seb. Tépik a hajukat, arcukat eltakarják. A szájuk eltorzulva legörbül. A fejüket felszegik, az ég felé rázzák az öklüket. A pap miatt nem káromkodnak, de üvöltéstől rándul görcsbe a testük. Eddig ismeretlen hangok törnek fel a kiszáradt torkokból, a ziháló tüdőkből.” (83) A szertartás mégsem torkollik karneválba, talán csak egyetlen pillanatra: „Ilyenkor foszlik le minden tanult máz, és feltör a kétségbeesés, a fenyegető halál mindenkinben ott szűkölő félelme.” (83) Vagy ha tovább is tart, ez rettegés, mintsem szabadulás és felejtés. Tor következik, a férfiak lerészegednek, de hát ez mindennapos dolog. Nem is volt igazi feloldás a normák alól, mert az emberek egymást figyelték, a gyászoló rokonok gesztusait analizálták, hogy megfelelően sírtak-e vagy sem; a kántor kitett-e magért, ki énekelt kellőképpen hangosan; megítélték a pap beszédét; a rokonok számon tartják, hogy ki volt jelen, mert azt vissza kell adni.

A közösségnek nincs igazi ünnepe, mert valójában az is hétköznapi, csak más ruhában. Ahogy belépés nincs a faluba, csak beszületés, úgy kilépés sincs belőle, csak árulás vagy halál által. A Messijást keresik, de a halált várják.

Ágnes: És a halált keresik, meg a Messiást várják. Az anya folyamatosan öngyilkossággal fenyegetőzik, a gyereket a szülők haláláról való ábrándozás megnyugvással tölti el, a sajátjának elképzelése szintén, mert akkor majd szeretni fogják. Az állatok hidegvérű kivégzése pedig a mindennapi rutin része. Azonban mindenki, csakúgy, mint Mózsí, „cipelte a terhet, amelyet az élet jelent” (187).

Várják, és keresik a halált, a megváltást. A regény alcíme is éppen erre a megváltásra kérdez rá, mintha kilépne abból a zárt rendszerből, amelyet a falu jelent, és így már nemcsak a falusiak ürülékét eltakarító Mesijásra vonatkozik. A *Már elment a Mesijás?* egyrészt gyanakvó, másrészt számonkérő. Ugyanis, ha megtörtént a megváltás, és elment a Messiás, akkor azokat, akik a földön maradtak, kihagyták a megváltottak sorából. Viszont, ha Isten már tényleg elküldte a fiát, akkor miért nem látszik a világon, hogy itt járt?

Láng Zsolt

KRITIKA MA?

BOKA LÁSZLÓ: *EGYSZÓLAMÚ KÁNON? TANULMÁNYOK ÉS KRITIKÁK*. BUDAPEST, GONDOLAT KIADÓ, 2013.

ZSIGMOND ANDREA: *MI KRITIKA MÉG? SZÍNEK ÉS ÉNEK*. KOLOZSVÁR, KORUNK-KOMP-PRESS, 2012.

Voltaképpen mindkét könyv az emlékezet kialakulásának, működésének, törvényeinek, sajátosságainak leírásával foglalkozik – a kritika része az emlékezet szubjektívációs folyamatának. Bokáénak az irodalom, Zsigmondénak a színház a témája.

Kérdőjel található mindkettő címében. A kérdezés Bokánál nem jelent bizonytalanságot, sőt, épp a magabiztos feleletre szolgáltat lehetőséget. Zsigmondnál a kérdés iránya (kritika kérdez önmagára) ráerősít a bizonytalanságra, egyben a könyv felütése után szemünkbe tűnő „káoszt” „indokolja”.

Mindkét könyvnek erős a szándéknyilatkozata. Boka: „...egy hangsúlyos terminológiai tisztánlátás igényével és az irodalmi kánonelvek kulturális beágyazottságának tudatában kerül sor a történeti vizsgálódásokra, elemzésekre.” Zsigmond: „A szabályos kritika műfajával nem vagyok túlságosan jóban. Szenvedélyesen érdekel viszont, hogyan lehetne úgy értekezni a színházról, hogy az mind a színházi alkotóhoz, mind a nézőhöz/olvasóhoz, mind – előfeltevéseiben – a tudományos felismeréshez közelebb álljon. Ráadásul a cikk szerzője is szeresse.”

Boka a kritikai beszédmód akadémiai terminológiájának jeles birtokosa, a kortárs irodalomkutatók egymással rokonságban álló szemléletmódjainak ismerője. Zsigmond inkább arról igyekszik fellibbenteni a fátylat, hogy minek nem a birtokosa, illetve mi nincs a birtokában. Boka a könyv első felében lenyűgöz az impozáns tudástárral, így a könyv második felében biztosnak tűnik a művek és a jelenségek esetében felállított diagnózis. Zsigmond, amennyiben hagyományos fogalmakat használ, igyekszik azokat kifordítani, a szokottat átköltözteti szokatlan környezetbe, játszik a

szerzőséggel is, a szerkezeti megoldásokkal is – igyekszik megtörni a „beosztások” és a „posztok” szerint leosztott látszatokat, ha nem másképp, egy-egy többértelmű vagy önironikus mondatszerkezettel. Az egyik „hagyományos” kritikáját például így fejezi be: „Előadás vége, taps. Beáll a rend. A taps rendje. Én nem akarom ezt a rendet. A vendégtársulat kinevet. Zavarban vagyok, de nincs kiút. A tapsolók közt a helyem.”

Boka „terminológiai tisztánlátását” olykor bizonytalankodó, túlfogalmazott (túlírtságilagosságon túli többletességű) mondatok nehezítik: „Az esztétikai tapasztalat ezen sajátos körülmények közti másodlagosságát nem csupán az ábrázolásmód hitelességének a szövegiség esztétikai kritériumai-val szemben hirdetett fölénye vagy a tematikus allúziók és rejtett parabolák szükségszerűsége övezte, hanem (a választóvonalak, az elzártság territoriális jellegéből adódóan) azok belső világáról szóló tudósításoknak nyíltan irodalmiságon túli többlet-meghatározottsága is befolyásolta”; olykor viszont saját terminológiája okoz zavart. Az avíttas politikai és történelmi közbeszédből meglepően sok fogalom (elcsatolt nemzetiség, Trianon-trauma, *differentia specifica*) szüremlik át, és permutálódik teljes komolysággal. Ám még olyankor is zavar támad, amikor már ismert, „nemzetközileg” kidolgozott terminusokról van szó, mondjuk amilyen az 1975 óta „forgalomban lévő” Deleuze–Guattari-féle „littérature mineure”. (A fogalom félreértelmezésére sokan felhívták már a figyelmet – főképp arra, hogy a magyar „kisebbségi irodalom” téves fordítás –, legutóbb Selyem Zsuzsa: „Szubverzív, a többséggel, a kanonikussal, a kincstárral szembemenő kis irodalom Deleuze és Guattari értelmezésében Kafka művészete. Politikai tétje abból adódik, hogy megbontja a sztereotip struktúrákat, amelyek domesztikálják a túlhatalom mindenkit uniformizáló törekvéseit.”)

Zsigmond fogalomkeresése semmit nem hagy „kanonizálódni”. Ha né tán rátalál a megfelelő eszközre, rögtön ki kell derülnie, hogy az eszközki-választás eleve nem megfelelő, ha kizárólagossá tesz egyetlen, bármely eszköz között is. Ezzel persze lehetetlen helyzetbe hozza magát, de végül is a célja ez: a „lehetetlen helyzetek” megkeresése – olyan helyzeté, amellyel nem jár együtt semmilyen szerep. Zsigmond könyve egyedi, folytathatatlan, nem lehet rá építeni, hiszen nem következhet semmi belőle. Könyve azt mondja, hogy a kritika nem maga az igazság, és hogy csak az automatizmusnak, a sztereotípiának, a szerepnek van írásbelisége.

Boka könyve is ezt „mondja”, de ezt a rögzített major-irodalmat, ezt a badiou-i értelemben vett „gondolkodásképtelenséget” mégsem azonosítja a kánonokkal, megteremtve ezzel a minor-irodalom lehetséges értelmezé-

sét mint egyfajta érzékenység- emlékezet. (Boka *Semmi kis történetek*-elemzése meglepő módon alig kezd valamit 1989 emlékezetével.)

Zsigmond könyvében még egy keresztretjvény is felbukkan, megfejtése Petőfi egyik sora (színésztársainak azt a mondását idézi, amelyben úgy emlegetik, hogy ő az a színész, aki az *Atheneum* nevű lapban verseket közöl.) A címjegyzékben nem véletlenül szerepel a szerző neve mellett az „és tsai”, ugyanis nagyon sok vendégközveg található a könyvben, szerzőjüket sokszor kezdőbetűkkel jelölve, sokszor csak így: „zency”, „norby”, „dem-Kata”. Sok kortárs kritikus szövege is szerepel, vagyis nehéz volna szabad kritikust találni, aki nem társszerző is egyben. Túl sok a játék? Inkább a „fesztiválozás”. Az olvasó úgy érzi, mintha örök fesztiválozás volna a színház, és a lelkes diákcsoport éjszakák alatt összeütdött fesztiválújsága jelentené a kritikát... (Nemrég egyik fesztiválújság pamfletet közölt Székely Csaba drámáiról, többen vérig sértődtek, részben jogosan. Ugyanakkor szembe-tűnő a major-kritikai élet rettentő merevsége is... Deleuze értelmezésében a „major” önmagát mindig „etalon”-nak tekinti... Makacs előítéletek beá-gyazottságáról tanúskodik, ami nemrég történt. Miközben valaki szaksze-rű kritikát írt Silviu Purcărete pesti Shakespeare-rendezéséről, leerdélyizte a fordítót, Jánosházyt, kifogásolva, miért nem a Nádasdy-fordítást hasz-nálta a rendező. Előfordulhat, jobb a Nádasdy-változat, de az erdélyizés akkor sem érv, melleleg maga Nádasdy mondta a Jánosházy-féle fordí-tásról, hogy pontos és megbízható... Szóval, a „sztereotip etalonság” nehe-zen lebontható képződmény...)

Boka könyvében a már említett *Semmi...*-elemzésben olvasható: „A mű alcíme – *erdélyi történet* – egyszerre utal szépirodalmi előzményekre, vala-miféle előértelmezettségre is tehát, s mindezen túl a Kelet-Európán be-lül is hangsúlyosan egyedi diktatúra mindennapjaira, majd az ezt követő, rászakadt látszatszabadság tétova útkereséseire. Ahol bizonyosság soha sincs.” Talán nem mellékes, hogy az alcímet a Kiadó aggatta a regényre, mint ahogy megtette mások esetében is, és aligha a fent jelzett előértel-mezettségre utalva, inkább egyszerű reklámfogásból. „Erdélyről szólni” nem csupán népszerű szerep, hanem gyakran már a szereposztásnál is fon-tos tényező.

TALÁLT VERS

Karinthy Frigyes

(1887–1938)

MÉNÉ TEKEL...

Hallgasd meg aztán mondd utánam ezt:
Versben mondom, hogy jobban megjegyzed.

Szívedbe vésem és füledbe rágom:
Rossz volt embernek lenned a világon.

E korban, melynek mérlege hamis,
S megcsal holnap, mert megcsalt tegnap is.

Délben az ember megkísértetett,
Az éjben sírtak a kísértetek.

Siratták Krisztus gyötrelmes keresztjét,
De a gyilkost megint hősnek nevezték.

A férfi vért ivott s a nő velőt,
Künt a költő bőgött a bolt előtt.

Halottra adtak selymet és brokátot,
Az élő rongyos volt és vért okádott.

Virággal hintették a síri vermet,
Az élő künt a hó alatt didergett.

Hangos szóval esküdtek a koporsón,
Az élő halkán jajgatott a borsón.

Bámult a gyermek, nagy szemét kinyitva,
Az aggok hallgattak, némán sunyítva.

De szembeköpte mesterét a hitvány
Piszkos rüpők, a szemtelen tanítvány.

Hajók rohantak égő tűzveszélyben,
A ringyók cifra rongya szállt a szélben.

De a legszebb és a legékesebb
Szemétdombon rohadt el, mint az eb.

Most hát kezem tördelve, sírva kérlek,
Vigyázz, figyelj: készül a tiszta mérleg.

Tedd most szívedbe és füledbe el –
Az értelmét majd megtudod, ha kell.

MÉNÉ TEKEL – ha érted, vagy nem érted,
Jegyezd meg jól: tenéked szól s teérted.

Egykor sötétben elmondott dalom,
Mint lángírás, világít a falon.

Jól megjegyezd: ma szürke szók ezek,
De élni fognak, hogyha én nem élek
S lesznek, ha nem leszek.

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap



A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)265-267091; 0040-(0)365-801946; Telefax és üzenetrögzítő: 0040-(0)265-267087; E-mail: lato@rdslink.ro; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 72, fél évre 36, negyedévre 18 lej. Külföldi olvasóinknak egy évre 50 EURO, tengerentúlra 65 USD. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl.

ISSN 1220-5982